

ምዕራፍ አርባዕተ ውራይ ህዝቢ

ውፅኢታት'ዚ ምዕራፍ

ተምሃሮ ነዚ ምዕራፍ ምስተምሃርኩም፡

- ⊕ ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ማሕበረ-ኢኮኖሚያዊ ምዕባል ኣፍሪካ ዘለዎ ሳዕቤናትን ፅዕንቶን ትትንትኑ።
- ⊕ ምስፍሕፋሕን ፅዕንቶን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ ትትንትኑ፣ ተረድኡ።
- ⊕ ቀንዲ ሳዕቤናት ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ሃገራት ኣፍሪካ ትትንትኑ።
- ⊕ ብዛዕባ ኣብ ከባቢኦም ዘሎ ፅዕንቶ ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ትገልፁ።
- ⊕ መሰል ህፃናትን ምስ ምግሃስ መሰል ህፃናትን ዝተኣሳሰሩ ጉዳያት ተብርሁ።
- ⊕ ትሕዝቶ ስምምዕነት ውደብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ መሰላት ህፃናት ተለልዩ።
- ⊕ ኣብ ከባቢኦም ዝፍፀሙ ምግሃስ መሰላት ህፃናት ትትንትኑ።
- ⊕ ሳዕቤን ስእነት ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ኣፍሪካ ተረድኡ።
- ⊕ ሕፅረት (ስእነት) ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ኣፍሪካ ዘስዕብዎ ፅልዎታት ትዝርዝሩ።
- ⊕ ኣብ ከባቢኦም ዘሎ ፅቡቕን ሕማቕን ምምሕዳር ኣመልኪቶም ፀብፃብ ተቕርቡ።
- ⊕ ጂኦግራፊያዊ ሽፋንን ዕላማታትን ከባቢያዊ ውድባት ኣፍሪካ ተለልዩ።
- ⊕ ሃገራት ምሕዝነትን ኣጋርነትን ዞባዊ ቀጠናታት ተነፅሩ።
- ⊕ ከባቢያዊ ውድባት ኣፍሪካን ኣባል ሃገራትን ይፀርሑ፣ ተለልዩ።
- ⊕ ዕላማታት ኣጋርነት ከባቢያዊ ውድባት ኣፍሪካ ትግንዘቡ።
- ⊕ ኣመሰራርታ ውድብ ሓድነት ኣፍሪካን ናብ ሕብረት ኣፍሪካ ምቕያሩን ትገልፁ።

ብቕፃታት'ዚ ምዕራፍ

ተምሃሮ ነዚ ምዕራፍ ምስተምሃርኩም ነዞም ዝስዕቡ ብቕፃታት ትውንኑ፡

- ምስፍሕፋሕን ፅዕንቶን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ ትትንትኑ።
- ቀንዲ ሳዕቤናት ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ኣፍሪካ ተብርሁ።
- ብዛዕባ ኣብ ከባቢኦም ዘሎ ፅዕንቶ ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ሓፂር ፀብፃብ ትፅሕፉ።
- ምክንያታት ስእነት ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ኣፍሪካ ተብርሁ።
- ኣብነታት ፅቡቕን ሕማቕን ኣሰራረሓታት ምምሕዳር ከባቢኦም ሓፂር ፀብፃብ ተዳልዉ።

- ንመሰል ህፃናት ዝድግፉ ሰነድ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ተለልዩ።
- ኣብ ከባቢኦም ዘለዉ ምግሃስ መሰል ህፃናት ትነቕፉ።
- ንዓርሶም ካብ ምግሃስ መሰል ህፃናት ከመይ ከምዝከላኽሉ ተብርሁ።
- ወዲንነት እንታይ ከምዝኾነ ትገልፁ።
- ከባብያዊ ውድባት ኣፍሪካ ትፀርሑ።
- ኣባል ሃገራት እቶም ውድባት ተለልዩ።
- ሽቶታት ከባብያዊ ውድባት ኣፍሪካ ትግንዘቡ።
- ኣመሰራርታ ውድብ ሓድነት ኣፍሪካ ትገልፁ።
- ውድብ ሓድነት ኣፍሪካ ናብ ሕብረት ኣፍሪካ ምቕያሩ ትገልፁ፣ተረድኡ።

መእተዊ

ተምሃሮ እዚ ምዕራፍ አርባዕተ መፅሓፍ ትምህርቲ ሕብረተሰብ 7^ይ ክፍሊ ብዛዕባ ውራይ ህዝቢ እዩ ዝድህስስ። ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ብጣዕሚ ኣገደስቲ ኣብዝኾኑ ጉዳያት ክትመያየጡን እናሓተትኩም ክትመሃሩን ትፅቢት ይግበር። ውራይ ህዝቢ ዝብል ምዕራፍ ንተምሃሮ ኣብ ዕለታዊ መነባብሮ ማሕበረሰብ አዐርዮ ዝጠቐሞም መሰረታዊ ጉዳይ'ዩ። ስለዚ ሕድሕዲኡ መመያየጢ ዛዕባን ኣብ ክፍሊ ዝወሃብ ትምህርትን ክንድዝክአል ተምሃሮ ኣፀቢቅኩም ክትርድእዎም ምግባር ወሳኛይ'ዩ። ስለዚ ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ተምሃሮ ምስ ህዝቢ ተዛማዳይነት ዘለዎም ኣገደስቲ ዝበሃሉ ውራይታት ህዝቢ ክትመሃሩ ኢኹም። ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ትምሃርዎም ኣርእስትታት ብዛዕባ ምስ ጉዳያት ህዝቢ ዝተኣሳሰሩ ዛዕባታት ክህልዉ'ዮም። ምስዚ ተኣሳሲሩ ድማ ብዋናነት ጠመተ ዝተገበረሎም ቀንዲ ኣርእስትታት እዞም ዝስዕቡ ይርከቡ፤

- ምስፍሕፋሕን ሳዕቤናትን ሕግም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብፍላይ ኣብ ኣፍሪካ
- ዕዕንቶ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብፍላይ ኣብ ኣፍሪካ
- ሳዕቤናት ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ፤
- መሰል ህፃናትን ክግበሩ ዝግብኦም ጥንቃቄታትን፤
- ቃልሲ ኣንፃር ምግሃስ መሰላት ህፃናት እንታይ መልክዕ ክህልዎ ከምዝኽእል፤
- ሕዕረት (ስእነት) ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ሃገራት ኣፍሪካ ብኣብነት ይድግፉ
- ኣብ መወዳእታ ምስ ምሕዝነትን ኣጋርነትን ሃገራት ኣፍሪካ ብዝምልከት ዝርዝር ኣርእስትታት ተዳልዮም'ለዉ።

4.1 ምስ ህዝቢ ዝተዛመዱ ጉዳያት

ተምሃሮ ኣብ 5^ይን 6^ይን ክፍልታት ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝተምሃርኩም ትዝክሩ ዶ? ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ጥዕናውን ማሕበራውን ፀገም ከምዝኾነ ተማሂርኩም

ነይርኩም። ኣብ ትሕቲ'ዚ ንኡስ ኣርእስቲ ድማ ክልተ ኣገደስቲ ዛዕባታትን ጉዳያትን ህዝቢ ዝምልከቱ ክትመሃሩ ኢኹም። እቲ ቀዳማይ ብዛዕባ ምስፍሕፋሕን ፅልዋን (ፅዕንቶ) ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ ዝምልከት እንትኸውን እቲ ካልኣይ ድማ ብዛዕባ ሳዕቤንን ውፅኢትን ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዝምልከት እዩ። ስለዚ ተምሃሮ ብጉጅለ ኾይንኩም ነዚ ዝስዕብ ዕዮ/ንጥፊታት ስርሑ።

ዕዮ ጉጅለ

ተምሃሮ ኣብ 5ይን - 6ይን ክፍልታት ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብዝተምሃርኩም ትዝክርዎ ጥቐሱ። ድሕሪ'ዚ መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብየትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኣመልኪቱ ኣብ ገፅ 134 - 136 ዝተገለፀ ኣብ ቤተ መፅሓፍ ቤት ትምህርትኹም ኸይድኩም እስኪ ኣንብቡ። ጠመተ ዝተገበረሎም ኣንፊታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራቴጂታት (ሚላታት) ኣፈፃፀማ ብዝምልከት ኣብዚ ትልሚ ዝተፅሓፈ ተመያየጡሉ። ነዚ ዕሉፍ'ዚ ትልሚ መሰረት ብምግባር ኣብ ከባቢኹም ናብ ዝርከብ ትካል ጣብያ ጥዕና ክይድኩም መብርሂ ኣምፅኡ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንስሉጥን ቕልጡፍን ዕብየት ሃገር ከምኡ'ውን ድኸነት ንምንካይ ንዝግበር ፃዕሪ ዝፈታተንን ፃንቃፋይንዩ ዝበሃለሉ ምኽንያት ንምንታይ? መልስኹም ብሕሉፍ ተዳልዩ ናብ ክፍሊ ብምቕራብ ተመያየጡሉ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ማሕበራውን ጥዕናውን ፀገም'ዩ ንዝብል ኣበሃህላ ተመያየጡሉ።

4.1.1 ምስፍሕፋሕ፣ ዝርግሐን ሳዕቤናትን (ፅልዋን) ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ

ሀ. ሳዕቤናት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ፡ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ሳዕቤናት ገዲፉ ዝኸይድ ከም ለበዳ እናተመሓላለፈ ዝርከብ ሕማም'ዩ። እዚ ድማ ዘስዕቦ ፀገም ብሃገር፣ ክልል፣ ከባብን ስድራን መቐፈካ ዝርእይ ይኸውን። ኣብዚ እቲ ብስድራ ዘጋጥምን ናይ ማሕበራዊ ፀገም ተገይሩ ዝውሰድን ንኣብነት ቁፅሪ ዝኸታማት ምዕባይን ህፃናት ብሰንኪ ወለዶም ምስኣን ዘምፅእዎ ሕማም ኣብ ሓደጋ ዝሳጥሉ ኩነታትን ኣሎ። ስለዚ ዝርግሐ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ በዝሒ ዝኸታማትን ብሰንኪ ድማ ጠወርቲ ብምስኣን ናብረኦም ኣብ ጎደና ንኸገብሩ ዝግደዱ ብርክት ዝበሉ ህፃናት ክህልዉ ምኽኣሎም እዩ።

ኣብ ሃገርናን ክልልናን ዘሎ በዝሒ ዕያል ናይ ሓደ ስድራ ብማእኸላይ ካብ 4 ክሳብ 6 ከምዝኾነ መረዳእታታት ይሕብሩ። በዚ መሰረት እቶም ወለዲ እንትሞቱ ነቶም ዕያል ዝእብድ ወይድማ ዝኸናኸን ሰብ ክሰኣን ይኸእልዩ። እዚ ድማ ብጭቡጥ ኣብ ሃገርና እናተረእየ ይርከብ። በዚ ድማ በዝሒ ዝኸታማት ካብ ዘለዉዎን ሃገራት ደቡብ

አፍሪካን ህንድን ቀጻላ አብ ሳልሳይ ብርኪ ትርኩብ። እዚ ማለት ብሰንኪ እቲ ፀገም ናብረኦም ናብ ጎደና ዝገበሩ ህፃናት አብ ከተማታት ብበዝሒ እናተርአዩ እዮም። ብሰንኪ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝረአዩ ጎደና ተመሓደርቲ አብ ሂወቶም ዘጋጥምም ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ፀገማት ዝተደራረቡ ማሕለኻታት ከምዝፈጥሩሎም ይእመን። ካብዚአም እቶም አብ ጎደና ዝሓድሩ ወገናት ዝረአዩ ጠንቂ ዝበሃሉ ጉዳያት ዝስዕቡዮም።

- ትምህርቶም ብምቁራፅ መፃኢ ግዚአም ዝፀልመተ ክኸውን ይገብርዮም።
- አብ ጎደና እንትሓድሩ ንሕማም ዝተቐጠሉ ስለዝኾኑ ንጥዕንኦም አብ ሓደጋ ክወድቑ ይገብርዮም።
- ዝተፈላለዩ መዐወንታት ይላመዱን ከምኡውን ነዚአም አብ ምዝርጋሕ ይዋፈሩ።
- ካብቲ ከባቢ ሕብረተሰብ ዝተገለሉ ስለዝኾኑ ዝተፈላለዩ ገበናት ይፍፀሙን በዚ ኣቢሉ ሂወቶም አብ ቤት ማእሰርቲ ንከሕልፉ ይግደዱ።
- ጎደና ተመሓደርቲ ደቂ ኣንስትዮ ድማ ተገዲደን ክድፈሩ፣ ንሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ክቃለፃን ከምኡውን ናብረኦን ነብሰን ሸይጠን ብዝመጡት ክመሓደሩ ይግደዳ ዝመሳሰሉ ፀገማት የጋጥሙ እዮም።

ለ. ምስፍሕፋሕ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ፡ ኣብዚ እዋን ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ከም ለበዳ እናተጋፍሖ አብ ህዝብና ዘብፅሖ ማሕበራ-ኢኮኖሚያዊ ፀገም ከቢድ እዩ። እዚ ስለዝኾነ ድማ እታ ሃገር ክተምፅኦ ዝድለይ ለውጥን ምዕባለን ብኣሉታ እናፀለዎ ይርከብ። መፅናዕታዊ ፅሑፋት ከምዝሕብርዎ አብ 2010 ዓ.ም.ፈ ዝተገመተ ዝርግሖ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ አብ ኢትዮጵያ 2.8% እንትኾን አብ ትግራይ 3.6% እዩ። እዚ ሸፋን አብ ከተማ ብጣዕሚ በዝሒ ዘለዎ ኾይኑ እዚ ማለት አብ ኣዲስ ኣበባ 30.2% አብ ትግራይ 13.2% ከምዝበፅሖ ይግመት። ብኻሊእ ገፅ አብ ገጠር'ውን ብደረጃ ሃገርን ክልልናን እንትርአይ ተመሳሳሊ 1.4% በባሉ ኣሎ። እዚ ሕማም ከም ባርፅ ንክጋፋሕ ምክንያት ዝኾኑ ጉዳያት ምፍላጡ ኣገዳሲ ስለዝኾነ ካብዚ ንታሕቲ እቶም ቐልፊ ዝበሃሉ እዚአም እዮም። እዞም ዝስዕቡ ምክንያታት አብ ኣፍሪካውን ተመሳሳልነት ከምዘለዎ ይሕበር።

1. አብ ዝተፈላለዩ ክፍልታት ሕብረተሰብ ኣብቲ ሕማም ዝነበረ ኣረዳድኣን ኣተሓሳስባን ዝተጋወሩ ብምንባሩ። እዚ ድማ ብእግዚኣብሂር ዝተውሃበ መቐፃዕቲ ተገይሩ ዝውሰድንምበር መበገሲ ዘለዎ ሕማም ከምዝኾነ ዝነበረ ግንዛብ ብጣዕሚ ትሑት ምንባሩ።
2. ኣብዚ እዋን ዘሎ ካብ ሓደ ንሓደ ወፃኢ ዝፍፀም ሶታዊ ርክብ ኣብቲ መንእሰይ ከም ስልጣን ምውሳድ ነዚ ሕማም ካብ ጫፍ ናብ ጫፍ ክዛመት ገይርዎዩ። ብተመሳሳሊ ምስ መስተን ስኽራን ብምዝማድ ምሸት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ የለን ብዝብል ግጉይ ኣተሓሳስባ መናእሰይ ጌጋ ምፍፃም ከምዝነበረ።

3. አብ ሃገርናን ክልልናን ዘሎ ድኽነት ዝወለዶ ፀገም ምኽንያት ደቂ ኣንስትዮ ትምህርተን ብምቁራፅን ካብ ገጠር ዝሓሸ ናብራ ብምሕሳብ ናብ ከተማ ብምምጻእ ነብሰን ሸይጠን ንክሓድራ (ብዝሙትነት ክመሓደራ) ስለዝግደዳ ነቲ ሕግም ይቃልዓን በዚ ድማ ንክልኦትውን መተሓላለፍቲ ይኾና።
4. አብ ገጠር ይኹን ከተማ ዘሎ ዝርግሓ ኣፈፃፀማ ኅዳእቲ ልምድታት ብፍላይ እቶም ነዚ ተግባር ዝፍፀሙ ሰባት ዝጥቀሙሉ መሳርሒ ፅሬት ስለዘይብሉን ብባህርይ ምስ ደም ዝተኣሳሰር ስለዝኾነ እቲ ሕግም ብቐሊሉ ክመሓላለፍ ኪኢሉዮ። እዚ ድማ ኣቐዲሙ እቲ መተሓላለፊ መንገዲ ምታዊ ርክብ ጥራሕ ተወሲዶ ይረእስ ስለዝነበረ በዚ መንገዲ ንክጋፋሕ ምኽንያት ክኸውን ከምዝኸኣለ ይእመን።
5. አብ ፈለማ እቲ ሕግም አብ ኩሎም ኣመራርሓ ኣካላት ዝነበረ ድኹም ምትእስሳርን ተዋዲድካ ምስራሕን ከምኡውን እዚ ጉዳይ ናይ ጥዕና ቢሮ ሓላፍነት ጥራሕ ተገይሩ ይውሰድ ብምንባሩ ቀፃልነት ብዘለዎ መንገዲ ንምስራሕ ኣይተኸኣለን ነይሩ። ድሕሪ ዝተወሰነ ግዜ ግና እዚ ጉዳይ ሓደጋ ምኃኑ ብምፍላጥ ካብ ላዕሊ ክሳብ ታሕቲ ዘለዉ ኣመራርሓን መራሕቲ ሃይማኖትን ብቐራፅነት ስለዝተሳተፉ ውፅኢቲ ፅቡቕ ክኸውን ከምዝኸኣለ ዝፍለጥ ምኃኑ።
6. ሕግም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ አብ ዝተኖርአየሉ እዎን ዝነበረ ሽፋንን ፅሬትን ግልጋሎት ጥዕና አብ ትሑት ብርኪ ስለዝነበረ ዓርሰኻ ንምፍላጥ፣ ግልጋሎት ምኽሪ ንምርካብ፣ መናውሒ ዕድመ መድሓኒት ንምርካብ፣ ካብ ኣዶ ናብ ዕሽል እቲ ሕግም ንክይመሓላለፍ ዝነበረ ክትትል አብ ዝተወሰነ ከባቢ ጥራሕ ዝውሃብ ከምዝኾነን አብ ካልኦት እዚ ዕድል ዘይምንባሩ ዝብሉ ነጥብታት ነቲ ሕግም ቐልጢፉ ክዛመት ከምዝገበሮ መፅናዕትታትን ዳህሳሳትን ይሕብሩ።

ሐ. ዝርግሓ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ አብ ኣፍሪካ፣ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ አብ ኣፍሪካ ማሕለኻ ሰብኣውን ኢኮኖሚያውን ምዕባል ከምዝኾነ ይፍለጥ። አብዛ ኣህጉር 20 ሚሊታዊ ዝነበረ ሞት ብሰንኪ እዚ ሕግም ከምዝኾነ ባንኪ ዓለም አብ 2006 ዓ.ም.ፈ ሓቢሩ ነይሩ። አብ 2007 ዓ.ም.ፈ አብ ኣፍሪካ 22.5% ዝኾነ ዜጋታት ምስ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ከምዝነብሩ ይግለፅ። እዚ አብ ደቂ ኣንስትዮ ዝኸፍኦ ፀገም ከምዝኣብፅሐለንን ብፍላይ አብ ክለ ዕድመ 15 - 24 ንዘለዎ ድማ ዘለዎን ዝነበሮን በሰላ ዝዓበየ ከምዝገበሮ ይእመን።

ዕዮ ጉጅለ

ሳዕቤናት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣ ምስፍሕፋሕ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣ ዝርግሓ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ከምኡውን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ አብ ስድራ፣ ማሕበራዊ ግልጋሎትን ኢኮኖሚያዊ ልምዳትን ዝፈጥሮ ፅልዎ ኣብነታት ኢትዮጵያን ኣፍሪካን እናሓበርኩም ብዝርዝር ተመያየጡ። ተኻትዑ። መንግስቲ ኢትዮጵያ አብ ዘዳለዎ ትልሚ

ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኣመልኪቱ ኣብ ገፅ 134 - 136 ዝተገለፀ ምስዚ ትምህርት-ኹም ከመይ ከምዝተኣሳሰር ተመያየጡ።

ሃገራት	ዝርከባሉ ክባቢ	ሽፋን ብ%
ቦትስዋና	ደቡብ ኣፍሪካ	24.1
ሊሶቶ	ደቡብ ኣፍሪካ	23.2
ማላዊ	ደቡብ ምብራቕ ኣፍሪካ	14.1
ሞዛምቢክ	ደቡብ ምብራቕ ኣፍሪካ	16.1
ናሚቢያ	ደቡብ ኣፍሪካ	19.6
ደቡብ ኣፍሪካ	ደቡብ ኣፍሪካ	18.8
ስዋይላንድ	ደቡብ ኣፍሪካ	33.4
ዛምቢያ	ደቡብ ምብራቕ ኣፍሪካ	17.0
ዝምባብዌ	ደቡብ ምብራቕ ኣፍሪካ	20.1
ኢትዮጵያ	ምብራቕ ኣፍሪካ	3.5

ፍልፍል ባንኪ ዓለም፣ 2006 ዓ.ም.ፈ.

ሰደቓ 4.1 ዝርግሐ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብ 15 -24 ዕድመ ክለ ኣብ ኣፍሪካ

ኣብ ኣፍሪካ እቲ ሽፋን ናይዚ ሕማም ብበዝሒ ዝረአየለን ሃገራት ኣብ ትሕቲ ሰሃራ ዝርከባ /sub Saharan Africa/ እየን። ካብ 15 - 24 ዕድመ ክልል ዝዓበየ ሽፋን ዘለዎን ሃገራት ንምንፅፃር ከምዝስዕብ ቐሪቡ ኣሎ።

መ. ዘጋጥሙ ሳዕቤናት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ፡ ኣብ ላዕሊ ብዛዕባ ኩነታት ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ ንምርአይ ተፈቲኑዮ። ቀጺልና ድማ ብሰንኪ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ ንኢትዮጵያውን ሓዊሱ ዝፈጠሮ ፅልዋን ዘሕደሮ በሰላን ካብዚ ንታሕቲ ሓፂር መብርሂ ይቐርብ።

1. **ኣብ ስድራ ዝፈጥሮ ፅልዋ፡** ኣብ ኣፍሪካ እቶም ስድራ ብኤድስ ካብ ምሕማም ጀሚሩ ዘሎ ግዘ ኣብ ሓደጋ ዝወድቁሉ ባይታ ሰፊሕዮ። እቶም ወለዲ ኣብ ዓራት ምውዓል ካብ ዝጀመሩሉ እዋን ብዝተፈላለዩ ወፃኢ ስለዝሓትትን እቶም እቶት ዘለዎም ኣካላት ብሰንኪ ሕማም ምስራሕ ጠጠው ስለዝብሉ ንቐለብ፣ ሕክምናን ካልኣት ወፃኢን ስለዘይርከብ እቲ ስድራ ናይ ምብትታን ሓደጋ ይገጥም እዩ። ብሰንኪዚ ድማ ቆልዑ ትምህርቶም ንክቋርፁ ይግደዱን ናብ ጎደና ይወፁን። ስለዝኾነ ኣብቲ ሕማም ዘሎ ምግላልን ምፅያፍን ኣዝማዶም ይኹኑ ጎራባብቲ ስለዝርሕቑዎም እቲ ጉድኣት ቅልጡፍ ይገብሮ። ኣብ ሓደ ሓደ ክባቢ እቲ ብኤድስ ዝሓመመ እንትመውት ንስነ ስርዓት ቀብሪ ዝውዕል ገንዘብ ተለቂሖም ስለዘካይዱ ካለእ ፅዕንቶ ኣብቶም ዝተርፉ ስድራ ክፀፃኖም ይገብሮ።

2. **አብ ማሕበራዊ ግልጋሎት ዝፈጥሮ ፅልዋ፣** እዚ ሕማም ኣብ ሞንጎ ሕሙምን ስድራን ከምኡ'ውን ማሕበራዊ ርክብን ንክፈርስ ምክንያት እናኾነ ከምዝርከብን ኣብቲ ሕብረተሰብ ዝነበረ ታሪካዊ ዝምድና ንክፈርስ ዝለዓለ ባይታ እናፈጠረ ክመፅእ ክኢሊ'ዩ። ኣብ ካልኣት ማሕበራዊ ግልጋሎት ዘጋጠሙ ፀገማት ዝሰዕቡ እዮም።

- ኣብ ጥዕና ግልጋሎት ዝለዓለ ፀቕጢ ብምፍጣሩ ብሰንኲ ዝበዝሐ ናይ ሆስፒታል መደቀሲ፣ መድሓኒት፣ ሰብ ሙያ ጥዕና ወዘተ ኣብዚ ስራሕ ክፅመዱን ንካልኣት ሕማማት ፀቕጢ ምፍጣሩ
- በዚ ሕማም ዝተጎድኡ በዝሒ ዘለዎም መማህራን ስለዘጋጥሙ ካብ ምሕማሞም ጀሚሩ ስካብ ዝሞቱ ነቶም ዘምህርዎም ተምሃሮ ምቁራፅ ክፍለ ጊዜ ስለዝፈጥር ኣብ ክእለት ተምሃሮ ኣሉታ ይፈጥር።
- ምግፋሕ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘይተሓሰበ ምብራስ ስድራ ስለዘጋጥም በቶም መራሕቲ ስድራ ዝጥወሩ ዝነበሩ ህፃውንትን ሽማግሌታትን ስለዝብተኑ ንማሕበራዊ ፀገም ዝተሳጠሐ'ዩ። ኣብዚ ብስፍሓት ዝረአዩ ከም ጎደና ምሕዳርን ምስዚ ዝተሓሰረ ስርቅን ካልኣት ገበናትን፣ ልመና፣ ብዝሙት ምምሕዳርን ክሰፍሕ ኪኢሊ ኣሎ።
- ብሰንኲ በዝሒ ዘለዎ ሞት መብሃሕትኡ ሰብ ኣብ ቀብሪ ጊዜኦም ክሕልፉ ይግደዱን በዚ ድማ ኣብ ዕድራት ዘሎ ርክብ ሓርፋፍ ክገብሮን ምስልቻው ክፈጥርን ምክንያት እናኾነ ከምዝመፀ ንምፍላጥ ይከኣል።

3. **አብ ኢኮኖሚያዊ ልምዓት ዝፈጥሮ ፅልዋ፣** ኣብዚ ዘሎ ፀገም ምስ መፍረዱ ሓይሊ ምብራስን ተጀሚሮም ዝነበሩ ናይ ልምዓት ስራሕቲ ክተፃናቐፉ ምግባሩ እዩ። ብፍላይ እቶም በዚ ሕማም ዝሞቱ መናእሰይን ምሁራትን ምዃናም ዝፈጥሮ ፅልዋ ዝለዓለ ክኸውን ይገብሮ። ብተመሳሳሊ ኣብ እዋን ሕማም በቶም ሕሙማት እቲ ቫይረስ ብሰንኲ ዘጋጥሞም ፀገም ዝረኽቡዎ እቶት ንቐጠባ ዝውዕል ስለዘይኸውን ናይዚ ድምር ኣብታ ሃገር ኢኮኖሚያዊ ምዕባል ኣሉታ ዝፈጥር'ዩ። ብተወሳኺ እቲ ስድራ ነዊሕ እዋን ብዝእምት መንገዲ ናብራ ንምምራሕ ኣይከኣልን።

እሞ ተምሃሮ ምግፋሕን ዝርግሐን ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ እንታይ ከምዝመስልን ዘስዕቦም ዓበይቲ ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ፀገማት ብዝምልከት እኹል ግንዛብ ረኺብኩም ዶ? ነዚ ዝተምሃርኩም ትምህርቲ ማእኸል ገይርኩም ኣብ ከባቢኹም ዝርከቡ ትካላት ጥዕና ብምክያድ ተወሳኺ ሓበሬታ ክትረኽቡ ፈትኑ። ኩነታት ምግፋሕን ሳዕቤናትን ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብዝምልከት ኣብ ከባቢኹም ካብዝርከብ ትካል ጥዕና መረዳእታ ኣክቡ። ተመያየጡሉ።

☛ ተምሃሮ ብዛዕባ ምስፍሕፋሕ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካን ከምኡ'ውን ሳዕቤናት (ፅዕንቶ) ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ ዝምልከቱ ክልተ ብጣዕሚ ኣገደስቲ ዝኾኑ መመያየጢ ዛዕባታት መሰረት ብምግባር ንመሰረታዊ ማሕበረ - ኢኮኖሚያውን ፖለቲካውን ውራያት ህዝቢ ብዕመቐት ንምፍታሽ ወሳኛይ ተራ ኣለዎም። ምስ ህዝቢ ዝተዛመዱ ጉዳያት ብዝምልከት ጠመተ ዘድልዮም ዓበይቲ ጉዳያት ኣለዉ።

መመያየጢ ጉጅለ

1. ኣብዚ ንኡስ ርእሲ እንታይ ተማሃርኩም? እንታይ ከ ተረዲእኹም?
2. ሳዕቤናት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብዝምልከት ብዝርዝር ግለፅ።
3. ንቤት ፅሕፈት መናእሰይን ማሕበራውን ጉዳያት ብምሕታት ፀገማትን ጠንቅን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ምስ ኣብ ጎደና ዝሓድሩ ወገናት ኣገናዝቡ?
4. ብሕማማት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝበፀሑ ኣካላውን ኣእምሮኣውን ፀገማት እንታይ እዮም?
5. ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንምክልኻልን ምቁፅፃርን እንታይ ክግበር ኣለዎ?
6. ኣብ ከባቢኹም ብሰንኪ እዚ ሕማም ናብ ፀገም ዝኣተዉ ስድራ ብኣብነት ግለፅ።
7. ብሰንኪ ጎዳኢቲ ልምድታት ዝመሓላለፍ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንምክልኻል ኣብቶም ነዚ ስራሕ ዘካይዱ እንታይ ክግበር ኣለዎ?
8. ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ከም ባርዕ ለበዳ ንክጋፋሕ ምክንያት ዝኾኑ ኣብነታት ጥቐሱ።
9. ምግፋሕን ዝርግሓን ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ትግራይን ኢትዮጵያን ከምኡ'ውን ከተማታትን እንታይ ከምዝመስል ግለፅ።
10. ምግፋሕን ዝርግሓን ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ኣፍሪካ እንታይ ከምዝመስል ኣብርሁ።
11. ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝፈጥሮ ፅልዋን ዘሕድሮ በሰላን ብዝምልከት ብዝርዝር ግለፅ።
12. ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ጥዕናውን ማሕበራውን ፀገም እዩ እንትብሃል እንታይ ማለት ከምዝኾነ ኣረድኡ።

4.1.2 ሳዕቤንን ፅዕንቶን 'ቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ

ዕዮ ጉጅለ

ተምሃሮ ብዛዕባ 'ቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝብን ሳዕቤናቱን ዝምልከት ኣብ 5^{ይን} 6^{ይን} ክፍልታት ዝተምሃርኩም ትዝክሩ ዶ? እንታይ ከምዝተምሃርኩም እናዘከርኩም ብዝርዝር ግለፅ። ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ኢትዮጵያን ኣፍሪካን ብኣብነት እናደገፍኩም ኣብርሁ። ን'ቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ መበገሲ ምክንያታት እንታይዮም? 'ቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ከመይ ክንቆፃፀር ንክእል? ምስ ልምዓትን ዕብዮትን ሃገር ከመይ ይተኣሳሰር?

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ኣብ ገፅ 139 ብዛዕባ ስነ ህዝብን ልምዓትን ተገለፁ ዘሎ ናብ ቤተ መጻሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ብምኽያድ ኣንብቡ። ክተንብቡ እንተለኹም ድማ ኣብ ጠመተ ዝግበረሎም ኣንፈታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂ (ሜላታት) ኣፈፃፅማን ስነ ህዝብን ልምዓትን ዝብሉ ዛዕባታት እናተመያየቲኩም ኣንብቡ። ነዚ ዕሑፍ ምስ ትምህርትኹም ኣተኣሳስርዎሞ መምህርኩምውን ክሕግዡኹም ሕተትዎም። ዝበፃሕኹምዎ ምርድዳእ ናብ ክፍሊ ኣቕርብዎ።

ኣብ ሃንቲ ሃገር ኢኮኖሚያዊ ምዕባልን በዝሒ ህዝብን ተመጣጣንን ተመጋጋብን ምዕባል ከርእይ ኣለዎ እንትበሃል እንታይ ማለትዮ? ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ሃገርን ምምጥጣን ሃፍትን እንታይ ማለትዮ? ቕፍልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ እንታይ ሳዕቤን ኣለዎ? ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ማሕበራዊ ግልጋሎት፣ ብርሰት ከባቢ፣ ብርሰት ደን፣ ብርሰት እንስሳት ዘገዳም፣ ካብ ዓቕን ንላዕሊ ጋህዲ፣ ፍግረ መሬትን ውሕስና ምግብን፣ ድኽነትን ስእነት ስራሕን ብዝምልከት ዘለዎ ዕልዋ ብዝርዝር ግለፁ። በዝሒ ዕያል ኣብ ልዕሊ ስድራ ዝህልዎ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ዕልዋታት ዘርዝሩ።

በዝሒ ህዝቢ ዓለም ካብ ዓመት ናብ ዓመት ብሓያል ናህሪ እናወሰኸ ይመፅእ'ሎ። እዚ ሓያል ናህሪ ወሰኽ በዝሒ ህዝቢ ብዝተገፃፀፈ መንገዲ ክምዝቕፅል ሰብ ሞያ ይትንብዩ። ሓያል ናህሪ በዝሒ ህዝቢ ዓለም ኣብዚ ሕዚ እዋን ናብ 6 ቢሊዮን በጊሑዮ። ቁፅሪ በዝሒ ህዝቢ ዓለም ሓደ ቢሊዮን ንክበፅሕ ብጣዕሚ ብዙሕ ዓመታት ወሲዱሉ። ብድሕሪ'ዚ ድማ ሓደ ቢሊዮን ዝኣክል ህዝቢ ንምብፃሕ ዝወሰደ በዝሒ ዓመት ካብዚ ንታሕቲ ተሓቢሩ'ሎ።

- ካብ ሓደ ቢሊዮን ናብ ክልተ ቢሊዮን ንክበፅሕ ግና 123 ዓመታት ዝወሰደ እንትኸውን ካብ ክልተ ቢሊዮን ናብ ሰለስተ ቢሊዮን ንምብፃሕ ድማ ሰላሳን ሰለስተ ዓመታት እዩ ወዲኡ።
- ናህሪ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ዓለም ካብ ሰለስተ ቢሊዮን ናብ ኣርባዕተ ቢሊዮን ንክበፅሕ ድማ ዓሰርተ ኣርባዕተ ዓመታት ዝወሰደ እንትኸውን ካብ ኣርባዕተ ቢሊዮን ናብ ሓመሽተ ቢሊዮን ንምብፃሕ ግን ዓሰርተ ሰለስተ ዓመታት ጥራሕ ወዲኡ።
- ስለዚ ካብ ሓመሽተ ቢሊዮን ናብ ሽዱሽተ ቢሊዮን ንምብፃሕ ዓሰርተ ክልተ ዓመታት'ዩ ወዲኡ።

ብመሰረት'ዚ ሕዚ ይርእይ ዘሎ ናህሪ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ሃገርና እንትንርእይ ድሕሪ 15 ዓመታት በዝሒ ህዝቢ ዓለም 7.83 ቢሊዮን ክበፅሕዮ። ኣብ ናህሪ በዝሒ ዕብዮት ህዝቢ ኣድላይ ዘበለ ቁፅፅርን ክትትልን እንተተገይሩ ግና እቲ ናህሪ በዝሒ ዕብዮት ህዝቢ ናብ 7.11 ቢሊዮን ትሕት ክብል ይኸእል። ስለዚ ብደረጃ ዓለም

አድላይን ብቅዕን ስራሕቲ ስነ ህዝቢ እንተተሰራሉ ዳርጋ በዝሒ ህዝቢ አፍሪካ እናተቀራረበ ክመፅእ ዝነበረ በዝሒ ህዝቢ ንቅጥብ ኣለና ማለት'ዩ። ስራሕቲ ስነ ህዝቢ ብአግባቡ እንተዘይተሰራሉ ግን ክንዲ ሕዚ ዘሎ በዝሒ ህዝቢ አፍሪካ ይውስኽ። እቲ ዝዓበዩ እጃም ምንሃር በዝሒ ህዝቢ ዓለም ዝሕሣ ብማሕበረ ኢኮኖሚኣን ድሑራት ዝኾና ሃገራት'የን።

ንአህጉርና አፍሪካ እንተሪእና ብ1996 ዓ.ም.ፈ ከባቢ 748.1 ሚሊዮን ዝነበረ በዝሒ ህዝባ ኣብ 1998 ዓ.ም.ፈ ናብ 778.5 ሚሊዮን ደይቡ'ዩ። እዚ ማለት ኣብ ውሽጢ ክልተ ዓመት 30.4 ሚሊዮን ህዝቢ ወሲኹ ማለት'ዩ። በዝሒ ህዝቢ ሃገርና ብ1987 ዓ.ም 56.7 ሚሊዮን ዝነበረ እንትኸውን ኣብ 2001 ዓ.ም ድማ ናብ 82.7 ሚሊዮን በዒሉ'ሎ። ኣብ 2009 ዓ.ም.ፈ በዝሒህዝቢ አፍሪካ ናብ 800 ሚሊዮን ዝበፅሐ እንትኸውን ንዝመፅእ 2025 ድሕሪ 15 ዓመት ድማ እዚ በዝሒ ህዝቢ አፍሪካ ናብ 1453.9 ሚሊዮን ክድይብ እዩ። ስለዚ ዓቕን ዘይብሉ በዝሒ ህዝቢ ዓለም ምውሳኽ ኣብ ምዕባይ ዝርከባ ሃገራት እቲ ዝዓዘዘ እጃም እንትሕሣ አህጉር አፍሪካውን ካብኣተን ሓንቲ እዩ። ኣብዝሓፈ ሓደ ሚኢቲ ዓመት ዝነበረ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ሃገርና ብዝምልከት ኣብዝቐፅል ሰደቓ ተመልኪቲ'ዩ።

ተምሃሮ ሳዕቤናት ናህሪ ቐልጠፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ተመያየጡ። ብመሰረትዚ ሰደቓ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ሃገርና ኣብ ሕሊፍ ሓደ ሚኢቲ ዓመታት ተመያየጡ።

በዝሒ ህዝቢ ሃገርና ኢትዮጵያ ብኸምዚ መልክዑ እናዓበዩ ብምምፅኡ ኣብ መነባብሮን ሃፍቲ ተፈጥሮን ዓርሱ ዝኸኣለ ፅልዋ እናፈጠረ ይርከብ። ኣብዚ ዝርአዩ ኣሊታት ምስ ምምጥጣን ሃፍቲ፣ ስእነት ስራሕን ድኸነትን ዝተዛመዱን ምስ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ብቐጥታ ርክብ ዘለዎምን እዮም።

ዓ.ም.ፈ.	በዝሒ ህዝቢ ብሚልዮን	ዕብዮት ብሚኢታዊ
1900	11.75	-
1910	12.1	0.4
1920	12.9	0.8
1930	14.36	1.2
1940	16.2	1.5
1950	19.2	2.0
1960	23.5	2.2
1970	29.5	2.3
1984	42.6	2.9
1994	52.8	3.2
2007	73.5	2.7

ሰደቓ 4.2 ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ኢትዮጵያ ዘመሳኸት

ሀ. ዕብዩት በዝሒ ህዝቢ አብ ምምጥጣን ሃፍቲ፤

ብመዳይ ዕብዩት በዝሒ ህዝብን ምምጥጣን ሃፍትን ብዝምልከት ዘሎ ርክብ ምስ ክእለትን ምዕቋርን ሕብረተሰብ አብ ካርታል ምምስራት ይኹን ምውሕላል ዝግወቶ ግደ ዝግበዩ እዩ። ናይ ምዕቋር ክእለት ውሕስና ዝረጋገፅ ብመሰረት እቶት ምልዓልን ምትሓትን ኾይኑ አብ ሞንጎ ንሓፂር ግዘን ንመጻኢ ምሕሳብን ከምኡ'ውን አብ መፍረያይነትን ተጠቃማይነትን ዘሎ ኣፈላላይ ገይሩ ዝረጋገፅ ይኸውን። ምህርትን እቶትን እንተማዕቢሊ እሞ አብ ስድራ ዘሎ ተጠቃማይ እንተውሒዱ ምዕቋር ይጠናኸር። እንተዘይኮነ እቲ ምህርቲ ካብ ኢድ ናብ ኣፍ እንተዘይኮይኑ ወይድማ ካብ ንዕለታዊ መነባብሮ ምጥቃም ሓሊፉ ንሓዋሩ ክኸውን ኢልካ ምዕቋር ኣይሕሰብን።

አብ ክለ ዕድመን ኢኮኖሚያዊ ትሕዝቶን ዘሎ ርክብ አብ ውልቀ ህይወት ብእቶት ይኹን ብምዕቋር ይፈላለይዮ። ንኣብነት ምዕቋር ብዑደት ስድራ እንተሪእና ናብዩ ዝኾነ ትምህርቲ ንረክብ። ብቀዳምነት ሰብዓይን ሰበይትን ሓዳር ምስገበሩ እቲ እቶት ይኹን ተጠቃምነት ሚዛናዊ ስለዝኾን ናይ ምዕቋር ክእለቶም ዝሓሸ ይኸውን። ፅንሕ ኢሎም ዕያል እንተብዚሒም እቲ ዝተረኸበ እቶት ንብዙሕ ስለዝከፋፈል ክእለት ምዕቋር ጠፊኡ ናብራ ካብ ኢድ ናብ ኣፍ ክኸውን ይግደድ። እዙይ ተሞክሮ አብ 85 ሚኢታዊ ዝኾነ ሂወት ገባር ዝለዓለ እዩ። ገባርና አብ ልዕሊ ትሑት መሳርሒ /ሕርሻ ምጥቃም/ ተዛሚዱ ዕያል እናብዝሒ እንተኸይዱ እቲ እቶት ኣይኮነን ዶ ክቕይር ዓመታዊ ቀለቡ እኳ ብአብዝሒ ኣይሸፈንን። ነዙይ ድማ ብፍላይ አብ ትግራይና ኣስታት 45 ሚኢታዊ ዝኸውን ህዝብና አብ ክለ ድኽነት ንኸርከብ ከም ሓደ ምኽንያት ተገይሩ ይውሰድ።

ስለዚ ምዕቋር ብቐጥታ ይኹን ብተዘዋዋሪ ምስ ዲሞክራሲያዊ ፀባያት ሓንቲ ሃገር ማለት በዝሒ ዕያል፣ ቅርፂ፣ ተዋዕኦን ዕድመን እዩ ዝውሰን። በዝሒ ህዝቢ ብሓፈሻ ምስ ምህርቲ ዕብዩትን ጠለብን ዝተተሓሓዘ እዩ። ነዙይ ንምርዋይ እንተኾነ ማዕረ ብማዕረ እንተዘይኮነ ነፍሲ ወከፍ እቶት ዘማዕብል ኢኮኖሚ ዕብዩት ንክነብር ናይ ግድን ይኸውን። ከምዙይ ኣካይዳ እንተተኸይዱ ብመጠኑ ናይ ምዕቋር መጠን ክውሰኽ ይኸእል። እንተዘይኮይኑ ግና አብታ ሃገር ዘይተመጣጠነ ዕብዩት ይገጥም። ብመንፅርዚ ኩልግዝ ኣለታዊ ርክብ እዩ ዘለዎ። ትሑት ዕብዩት በዝሒ ዕያል ዝለዓለ መጠን ምዕቋር ስድራ ይህልው። ብሰንኩ ድማ አብቶም ዝለዓለ ምዕቋር ዘለዎምን ዘይብሎምን ናብራ ኣፈላላይ ከምዝረኣን ይእመን። ብተመሳሳሊ በዝሒ ዕያል ዘለዎ ስድራ አብ ድኽነት ዝርከብን ዘይተምሃረን ስድራ ዝረኣ ስለዝኾነ እቲ መነባብሮ ዝኸፍኦ ይገብሮ። ነዚ ኣመልኪቲ ሓደ ኣበሃህላ ኣሎ። ሃፍታም ስድራ ንደቆም ዘውርስዎ ሃፍቲ እናሓሰቡ ስለዝወልዱ ውሑዳት ዕያል ክህልዎ ይመርፅ፣ እቲ አብ ድኽነት ዝርከብ ስድራ ካብ ደቆም ክወርሱ ስለዝሓሰቡ በዝሒ ዘለዎ ዕያል ክህልዎም ይመርፁ ይበሃል። እዚ ኣበሃህላ ድማ ንዘይምምጥጣን ምኽንያት ማለት'ዩ።

ለ. ዕብዩት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ድኽነትን ስእነት ስራሕን ዘለዎ ዕልዋ፤

ኣብ ሓንቲ ሃገር ዘሎ ዕብዩት በዝሒ ህዝቢ ቅልጡፍ እንተኾይኑ እታ ሃገር ዘለዋ ሃፍቲ ኣብ ዝርግሓ ማሕበራዊ ግልጋሎት ስለዝውዕል ዝህሉ ምውህላል ካፒታል ስለዝውሕድ ኢንቨስትመንት ኣብ ምግፋሕ ይውሕድዮ። ብተወሳኺ ኣብታ ሃገር ዘሎ ህዝቢ ብሰንኪ በዝሒ ዕያል ኣብ ድኽነት ስለዝጥሕል ዘለዎ ናይ ምግባእ ዓቕሚ ትሑት ስለዝኸውን ኢንቨስትመንት ንኸይጋፋሕ ዕንቅፋት ይኸውን። ብመሰረትዚ ኢንቨስትመንት ትሑት እንተኾይኑ ዝፈጥሮ ዕድል ስራሕ ብተመሳሳሊ ትሑት ይኸውን። ብኻሊእ ገፅ ብሰንኪ በዝሒ ህዝቢ ኣብ ገጠር ዘጋጥም ሕፅረት መሬትን ካልኦት ጉዳያትን ናብ ከተማ ዝግበር ፍልሰት ተዛሚዱ ኣብ ከተማታት ስራሕ ስእነት ንኸጋፋሕ ይኸእል።

ብተመሳሳሊ ኣብ ሓንቲ ሃገር ዘሎ ዘይተመጣጠነ በዝሒ ህዝቢ እንትህሉ ካብቶም ድኽነት መንቀሊ ጉዳያት ሓደ ከምዝኸውን ይእመን። ነዚ መበገሲ ዝኸውን ምስ ሃገርና ጭቡጥ ኩነታት እንትረክ እዚ ብግልፂ ዝረከን ኣብቲ ብሃገር ብርኪ ንድኽነት መበገሲ ዝኾኑ ነጥብታት እንትፍለዩ ቅልጡፍ ዕብዩት በዝሒ ህዝቢ ሓዲኡ ከምዝኾነ ቦቲ እዋን ተገለፁዮ። ኣብዚ ጠመተ ዝውሃዕ ኣብ ድኽነት ዘሎ ስድራን ካብ ኣቦ ብዝርከብ እቶት ጥራሕ ዝመሓደር ስድራ ዕያል እንትበዝሕ ካብቶም ድኽነት ዘጋፍሑ ምኽንያታት ክኸውን ይኸእል። ከምኡ'ውን ኣብ ሃገርና መጠን ፅግዕተኛ 49% ምኻኑ እዚ ማለት ድማ 100 ሰራሕተኛታት ንኻልኦት 99 ፅግዕተኛታት ብተወሳኺ ዝጥውሩ ምኻኖም እንትረክ ካሊእ ሓላፍነት ስለዝድረብ ኣብቲ ስድራ ምውህላል ካፒታል ኣይህሉን። ብዝኾነ ኣጋጣሚ እቲ መራሒ ስድራ እንተሞይቱ እቶም ፅግዕተኛታት ኣካላት ስድራ ናብ ድኽነትን ፀገምን ክወድቁ ከምዝኸእሉ ንምፍላጥ ይከእል።

ሐ. መጠንን ፀቕጢ ህዝቢ፤ ፀቕጢ ህዝቢ ማለት ኣብ ሃገር ወይድማ ክልል ዝርከብ ህዝቢ ንጠቕላላ ሽፋን መሬት እንትምቀል ኮይኑ ብትርብዒት ኪሎ ሜትር ወይድማ ማይል ዝግለፅዮ። ንኣብነት ኣብዚ ቐረባ እዋን ዘሎ መጠን ፀቕጢ ህዝቢ ብደረጃ ኣህጉራት ነዚ ዝስዕብ ይመስል።

- ⇒ ሰሜን ኣሜሪካ----- 32 ሰብ ብትርብዒት ማይል
- ⇒ ደቡብ ኣሜሪካ----- 73 ሰብ ብትርብዒት ማይል
- ⇒ ኣውሮፓ ----- 134 ሰብ ብትርብዒት ማይል
- ⇒ እስያ----- 203 ሰብ ብትርብዒት ማይል
- ⇒ ኣፍሪካ----- 65 ሰብ ብትርብዒት ማይል
- ⇒ ኣውስትራሊያ----- 6.4 ሰብ ብትርብዒት ማይል

ብደረጃ ሃገራት እንትርክ ድማ እቲ ዝለዓለ ፀቕጢ ዘለዎ ባንግላዲሽ 2200 ሰብ ብትርብዒት ማይል እንትኸውን ዝሰሓወ ዝበሃል ድማ ካናዳ 9.27 ሰብ ብትርብዒት ማይልን ሞንጎልያ 4.3 ሰብ ብትርብዒት ማይል እየን። እዚ ድማ 90% ዝኸውን ህዝቢ ኣብ 10% መሬት ዓለም ከምዝነብር ይሕበር።

ሰለዚ አሰፋፍራ ህዝቢ ወሳናይ ዝኸውን ንማህበራዊ፣ መሰረተ ልምዓት ግልጋሎት ንምርካብዮ። ንኣብነት ከተማታት እቲ ህዝቢ ብሓደ ሰለዝእኩብ ብመጠኑ እቶም ዝደልዮም ግልጋሎት ይርከብ። እቲ ህዝቢ ተበታቲኑ እንድሕር ዝሰፍር ኮይኑ ብዙሕ ኢንቨስትመንት ሰለዝጠልብን ካብ ዓቕሚ ንላዕሊ ሰለዝኸውን ግልጋሎት ንከይርከብ ይክእል። በዚ ምክንያት ድማ ከተማታት ዝሓሸን ገጠራትና ግና ብጣዕሚ ዘፀግምን ግልጋሎት ዘለዎንዮ። ካብዚይ ተደሪኽና አሰፋፍራን እንተተመሓይሹ ማለት ኣብ ገጠር ካብ ምብትታን ተኣካኪብካ ምንባር እንተተለማሚዱ ዝሓሸ ኢንቨስትመንት ናይ ምርካብ ዕዳል ይሰፍሕን ፅቡቕ ማሕበራዊ ግልጋሎት ንምርካብ ከምዝክአልን ይእመን። ተምሃሮ ብዛዕባ በዝሒ ህዝቢ ምስ ምምጥጣን ሃፍቲ ተፈጥሮ ዘለዎ ዝምድና ተረዲእኹም ዶ? በዝሒ ህዝቢ ምስ ድኽነት ዘለዎ ምትእስሳርን ሳዕቤንን ከመይ ትገልፅዎ? ፀቕጢ ህዝቢ ከመይ ከምዝግለፅ ክተብርሁ ዶ ትኽእሉ?

1. ብደረጃ ዓለም፣ አፍሪካን ኢትዮጵያን ዝተመዝገበ ዕብይት በዝሒ ህዝቢ ካብ መፅሓፍ ተምሃራይ 5^ይን 6^ይን ክፍለ ወሲድካ ብዝርዝር አረድእ።
2. ቕልጡፍ በዝሒ ህዝቢ ዘስዕብዎ ኢኮኖሚያዊ፣ ማሕበራዊን ሃፍቲ ተፈጥሯዊን ፅልዎታትን ሳዕቤናትን ብዝርዝር አረድእ።
3. ዕብይት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ምምጥጣን ሃፍቲ ሃገር ዘለዎ ፅልዎን ሳዕቤንን ተንትን።
4. ዕብይት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ድኽነትን ስእነት ስራሕን ዘለዎ ፅልዎን ሳዕቤንን አረድእ።
5. ዕብይት በዝሒ ህዝቢ ኣብ መጠንን ፀቕጥን ዘለዎ ፅልዎን ሳዕቤንን ግለፅ።

4.2 መሰላትን ደሕንነትን ህፃናት - ክፍፀሙ ዝግብአም ጥንቃቕታትን

ንጥፈት

ተምሃሮ ኣብ 6^ይ ክፍለ ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ዝተምሃርኩምዎ ትዝክሩ ዶ? ግለፅዎም። ኣብ ቤት ትምህርትኹም መሰላት ህፃናት ይግለፁ ዶ? ይኸበሩ ዶ? ምስ ምግሃስ መሰላት ህፃናት ዝተዛመዱ ትፈልጥዎም ተንንፎታት እንተልዮም ግለፁ። እዞም ዝገለፅኩምዎም መሰላት ህፃናት እንትገሃሱ እንታይ ትገብሩ? ነዚ ጉዳይ ዝምልከቶም መንግስታውን ዘይመንግስታውን ውድባት ከ አለዉ ዶ? ወለድኹም ከ መሰላት ህፃናት የኸብሩ ድዮም? ኣብ ጎረቤትኩም ከ ኸመይ ትዕዘቡ? ትሕቲ ዕድመ መርዓ ደቂ ኣንስትዮ ተምሃሮ ቀዳማይን ካልኣይ ብርኪ ንመሰል ህፃናት ዝገባእ ተግባር ወለዲ ምዃኑ ትፈልጡ ዶ? ኣብ ቤት ትምህርትኹም ፓርላማ ህፃናት ኣሎ ዶ? እንታይ ይሰርሕ? ነዞም ሕቶታት ምስ መምህርኩም ኸይንኩም ተመያየጡ።

ኣብ ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዓንቀጽ 36 ዝተፅሓፉ መሰላት ህፃናትን ድሕንነትን

፩. ዝኾነ ሕፃን ካብዚ ንታሕቲ ዝስዕቡ መሰላት ኣለውዎ፤

ሀ. ብህይወት ምንባር

ለ. ክብሪ፣ ስምን ዜግነትን ምርካብ

ሐ. ንወለዱ ወይድማ ብሕጊ ከዕብይዎ መሰል ዘለዎም ሰባት ክፈልጥን ናታቶም ምሉእ ክንክንን ሕብሐባን ምርካብ

መ. ጉልበቱ ብዘይአግባብ ካብዝብዝብዝዎ ልምድታት ክሕለው፣ ኣብ ልዕሊ ትምህርቱ፣ ጥዕንኡን ድሕንነቱን ፀገም ዘብፀሑ ስራሕቲ ንክሰርሕ ዘይምግዳድን ወይድማ ከምዚኣም ዝመሳሰሉ ስራሕቲ ኣገዲድካ ካብ ምስራሕ (ክሰርሕ ካብምግባር) ምሕላው

ሰ. ኣብ ኣብይተ ትምህርቲ ወይድማ ኣብ ትካላት መዕበዪ ህፃናት ውሽጢ ብኣካላዊ ኩነታት ወይድማ ብጭካነን ኢ-ሰብኣውን ዝኾነ መንገዲ ዝፍፀሙ መቐፃዕታት ነፃ ክኸውን ምግባር

፪. ንህፃናት ዝምልከቱ ስጉምታታት እንትውሰዱ ኣብ ትካላት መንግስታዊ ወይድማ ዘይመንግስታዊ፣ ኣብይተ ፍርዲ፣ ሰበሰልጣን ምምሕዳር ወይድማ ብትካላት መውፀእቲ ሕጊ ወዘተ ጉዳይ ደሕንነት ህፃናት ኣብ ቅድሚት ዝስራዕን ዓብዪ ጠመተ ዝወሃቦን ጉዳይ እዩ።

፫. መናእሰይ ወዲኒ፣ ኣብ ቤት ህንፀት ወይድማ ትካላት እግሪ ምትካል ዝርከቡ፣ ብመንግስቲ ወይድማ ትካላት መዕበዪ ወለዲ ዘይብሎም (ዝሞትዎም) ወዘተ ዝርከቡ ህፃናትን መናእሰይን ካብ ዓበይቲ ተፈልዮም ብፍሉይ ኩነታት ክተሓዙ ይግባእ።

፬. ካብ ሓዳር ወፃኢ ዝውለዱ ህፃናት ምስ ብሓዳር ዝተወለዱ ህፃናት ማዕረ መሰል ኣለዎም።

፭. መንግስቲ ንወለዲ ዘይብሎም (ዝሞትዎም) ህፃናትን መናእሰይን ፍሉይ ሓለዎ ይገብረሎም። ብጉዲፈቻ (ምስ መዕበይቲ) ዝዓብይሉ ስርዓት ዘመቻቸውን ዘሰፍሩሎምን ከምኡውን ደሕንነቶምን ትምህርቶምን ዘሰጉሙሉ ትካላት ክምስረቱ የበረታታዕ።

ዕዮ ጉጅለ

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ኣብ ገፅ 132 - 133 ብዛዕባ ስርዓተ ስታን ጉዳይ ህፃናትን ኣመልኪቱ ተገለፁ ዘሎ ትልሚ ናብ ቤት መፃሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ብምክያድ ኣንብቡ። ኣብዚ ብዛዕባ ጠመተ ዝግበረሎም ኣንፈታት፣ ዕላማታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂታት (ሚላታት) ኣፈፃፀማን ብዝምልከት ዝተፅሓፈ ተመያየጡሎም። ነዚኣም ድማ ምስዚ ዝተምሃርክዎምን ትመሃርዎ ዘለኹምን እናገናዘብኩም ተመያየጡ። ህፃናት ድጋፍን

ክንክንን (ሐለዋን) ዝግበረሎም ባይታ ምፍጣርን ህፃናት ካብ ልምዓትን ዕብዩትን ሃገር ተጠቀምቲ ክኾኑ ምግባርን እንትበሃል ከ እንታይ ማለትዮ። ውዳበታት ህፃናት እንታይ ረብሓ ኣለዎም? ንህፃናት ሓዲጋ ካብዘብጸሑ ጉዳያት ንምክልኻል እንታይ ተግባራት ክፍፀሙ ኣለዎም? ነዚኦም መሰረት ብምግባር ተመያየጡ፣ ተኻትዑውን።

ሀ. ውዳበታት ህፃናት፡ ኣብ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ዝለዓለ ቦታን ጠመተን ዝውሃቦ ጉዳይን ትካልን ኾይኑ በዚ መዳይ ዝተወደቡ ሃገራት ውፅኢታዊ ስራሕ እናመዝገቡ ይርከቡ። እዚ ውዳብ ኣብ ስርዓት ዲሞክራሲ ዝኸተላ ሃገራት ብሃገር፣ ክልልን ከባብን ተጣይኹ ይርከቡ። ንህፃናት ፓርላማ ምስረታ ቀንዲ ምኽንያት ዝኾነ ብዓለምለኽ ብርኪ ዝተዳለወን ሃገርናውን ዝተቐበለቶ ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት እዩ። ነዚ መሰረት ብምግባር ቅድም ክብል ኣብ ዝምገብላ ሃገራት፣ ኣብዚ ሕዚ እዋን ድማ ኣብ መስመር ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ዝርከባ ኣብ ምፅባይ ዝርከባ ሃገራት ተቐባልነቱ እናዓበየ መጻኡ እዩ። ኣብ ሃገርናውን ውዳብ ፓርላማ ህፃናት ተጣይኹዮ። ተምሃሮ፣ ኣብ ቤት ትምህርትኹም ፓርላማ ህፃናት ኣሎ ዶ? እንታይ ዕላማ ኣለዎ?

ለ. ዕላማታት ውዳበታት ህፃናት፡ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ብምጉልባት ህፃናት ኣብ ህንፀት ዲሞክራሲ ተረኦም ክፃወቱን በዚ ባህሊ ክፃብዩን ንምግባር ኾይኑ እዚ ማለት ድማ ዝስዕብ ትርጉም ዘለዎ ስራሕ ንምፍፃም ይከኣል።

1. ሓሳቦም ነፃን ግልፅን ኮይኖም ብምቕራብ ዓርሰ እምነትን ተገዳስነትን ከጎልቡቱ ንምግባር፣
2. ኣብ ስራሕቲ ህዝቢ ንምስታፍን ካብዚ ከይዲ ልምድን ትምህርትን ንክጥርዩ ምቹው ባይታ ንምፍጣር፣
3. ህፃናት ኣብዛ ሃገር ዘሎ ስለጥን ቅልጡፍን ልምዓት ብኣግባቡ ክፈልጡን ኣካል ናይቲ ማሕበራዊ ለውጢ ንምግባር፣
4. በብደረጃኡ ዘለዉ ኣመራርሓ ኣካላት ብፍላይን እቲ ሕብረተሰብ ድማ ብሓፈሻን ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ግንዛብ ከዕብዩን ህፃናት ኣብቲ ሕብረተሰብ ተሰማዕነት ክህልዎም ንምግባር፣
5. ሓለዋ ህፃናት /CHILDPROTECTION/ ንምስላጥን ህፃናት ካብ ማሕበራዊ፣ ፖለቲካውን ኢኮኖሚያውን ተሳትፎ ምግላል ንምውጋድ ዓሊሙ ዝሰርሕ ትካልዮ።

ሐ. መትከላት ውዳበታት ሓለዋ ህፃናት፡ ኣብቲ ዝተዳለወ ደንቢ በብደረጃኡ ዝጣየሽ ፓርላማ ህፃናት ዝስዕቡ ዓለምለኻዊ ሃገራውን ክልላውን መትከላት ብምሓዝ ከምዝኾነ ተነጻፍ እዩ።

1. ኣብ ሕገ-መንግስቲ ሃገርናን ክልልናን ዝተቐመጡ ድንጋጎታትን ዓለምለኽ ኮንቬንሽን ህፃናት ዝተውሃቦም መሰላት ንክፈልጡን በዚ ኣገባብ ዝተውሃቦም ዕማም ምፍፃም፣

2. ኣብ መሰሎም ኣመልኪቱ ነፃን ግልፅን ኾይኖም ሓሰቦም ንክቕርቡን ህፃናት ንዝጥምቱ ጉዳያት መሰል ተሳትፎኦም ምጉልባት፤
3. ኣብ ህፃናት ዝበፀሑ በደላትን ፀገማትን ብሓባር ንምፍታሕ ዘኸእል ኣሰራርሓን ኣገባብን ምፍጣር፤
4. ህፃናት ዝምልከቱ ጉዳያት ካብ ትልሚ ጀሚሩ ክሳብ መደባት ኣፈፃፀማ ስርዓት ተሓታትነትን ግልፅነትን ብምጉልባት ድምዖም ክስምዑ ምግባር፤
5. ህፃናት ከባቢኦምን ባህሎምን ዘድንቑን ዝሕብሕቡን ዜጋታት ኾይኖም ዲሞክራሲያዊ ኣሰራርሓን ባህልን ከጎልብቱ ዘኸእል ዓቕምን ክእለትን ምዕባይ፤
6. ህፃናት ኣወዳድባን ኣሰራርሓን ፓርላማ ክፈልጡን ነዚ መሰረት ገይሮም ክፍፀሙ ከምኡ'ውን ዝተውሃቦም ሓላፍነት ምስ ትምህርቶም ኣጠፃፀሞም ክሰርሑ ምግባር ዝብሉ እዮም፡፡

መ. ኣንፈት ኣፈፃፀማ ውዳበታት ሓለዋ ህፃናት፡ ኣብ ሓለዋ መሰላት ህፃናት ዘሎ ስፍሓት፣ ዕምቆት፣ ባህርይ፣ ምትእስሳር፣ እዋናውነት ወዘተ ጠመተን ኣፍልጦን ብምሃብ ንምስራሕ ምቹው ባይታ ንምፍጣርን ነቲ ፃዕሪ ዋጺ ንክህልዎ ዝለዓለ ግደ ከምዘለዎ ይእመን፡፡

- ኣብ ሓለዋ መሰል ህፃናት ብዝተማልአ መንገዲ ንምፍፃም መንግስቲ ዘለዎ ተበግሶ ብሙሉእነት ውፅኢታዊ ብዝኾነ ኣገባብ ተግባራዊ ንክኸውን ንመንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት ይሕብርን ይከታተልን፤
- ኣብ ኣተሓሳስባ፣ እምነታት፣ ልምድታት፣ ተግባራትን ባህርይ ናይቲ ሕብረተሰብ ነቶም ጎዳኢቲ ብምቅላፅን ነቶም መሰል ህፃናት ዘጎልብቱ ብምግባሕ ብብደረጃኡ ምቅላስ፤
- ኣብ ሓለዋ መሰል ህፃናት ኣመልኪቱ ሰፋሕትን ግልፅን መድረኻትን ፎረማትን ምክያድን ኣብዚ ህፃናት ናፃን ግልፅን ኮይኖም ሓሳቦም ክቕርቡን ክሳተፉን ምግባር፤
- መሰል ህፃናት ዘጠናኸሩ ሕግታት ንክወፁን እቶም ዝወፁ ሕግታት ኣብ ባይታ ዘለዎም ኣፈፃፀማ ምክትታልን ኣብዚ መዳይ ዝፍፀሙ ስራሕቲ ምስ ተሓታትነት ተዛሚዶም ይትግበሩ ምህላዎም ምግምጋም፤
- ኣብዚ መዳይ ንስድራ፣ ንሰብ ሙያ ጥዕና፣ ንመማህራን፣ ፖሊስ፣ ኣባላት ቤት ምክሪ ወዘተ ስልጠና ብምሃብ ዓቕሞምን ክእለቶን ምዕባይ፤
- ህፃናት ብብእዋኑ ሓበሬታ ክረኽቡን ኣብዚ መዳይ ብኸመይ ኣገባብ መሰል ህፃናት ክሕሎ ከምዝግባእ ፍልጠት ክረኽቡ ምግባር ሓሳብካ ብናፃ ምግላፅን ምስታፍን ክእለት ምጉልባት፤
- ኣብ ከይዲ ምንቅስቓስ ኣፈፃፀማ መሰል ህፃናት ዝተጠናኸረ መስርሕ ክትትል ምጥቃምን ዝተገበረ ምንቅስቓስ ብብእዋኑ ፀብፃብ ምቕራብ፤
- ብብደረጃኡ ምስ ዝርከባ ኣብያተ ምክሪ ከምኡ'ውን ፓርላማ ተምሃሮ ተዋዲድካ ምስራሕን ብብእዋኑ ሓበሬታ ልውውጥ ምክያድን ዝብሉ ኣንፈታት ብምሓዝ ስራሕቲ ይውግን፡፡

ሰ. ንህፃናት ሓደጋ ካብዘብፅሑ ጉዳያት ንምክልኻል ዝስዕቡ ተግባራት ምፍፃም ይግባእ፤

1. አስተምህሮ ምሃብ፤ ንህፃናት ብዝምጥን መንገዲ ብዝተፈላለዩ አገባባት ትምህርቲ ክረኽቡ ምግባር፡፡ ኣብዚ ዝውሃብ ትምህርቲ ዓቕምን ድልዎት ኣብ ግምት ዘእተወን ብመዘናግዲ ዝተደገፈን ክኸውን ኣለዎ፡፡ ስለዚ ንህፃናት ዝመሓላፉ ቁም ነገራት ዘየሰላኹዉ፤ እናምሃሩ ዘዘናግዑ፤ ሕፅር ኢሎም ብዘይርሳዕ መንገዲ ክኸውንን ብዝተኸኣለ መጠን ናይ ባህርን ኣተሓሳስባን ለውጢ ክምዕእ ምግባር፡፡ ነዚ ዘሳልጡ ድማ ሙሉእ ሓላፍነት ዝወስዱን ነዚ ስራሕ ንምፍፃም ዓቕምን ልምድን ዘለዎም ክኾኑ ይግባእ፡፡
2. ሕብረተሰብ መሰረት ዝገበሩ ፕሮጀክታት ምህላው፤ እዚ ተግባር ናይ መንግስቲ ጥራሕ እንተይኮነስ ናይቲ ሕብረተሰብ ግብእ ክምዝኾነ ዝፍለጥዩ፡፡ ስለዚ እቲ ማሕበረሰብ ነዚ ጉዳይ ጠመተ ብምሃብ ዝተፈላለዩ ፃዕርታት ክገብሩ ኣለዎም፡፡ ከምቲ ብባህልና ዝትግበር ሓደ ህፃን ናይ ሓደ ስድራ ውፅኢት እንተይኮነስ ናይ ሓደ ሕብረተሰብ ድማር ውፅኢት ስለዝኾነ ነዚ ሓቂ ንምትግባር ዘኸእል ህፃናት ካብ ሓደጋ ንምንጋፍ ዝፃለመ ስራሕ ክፍፅሙ ኣለዎም፡፡
3. መራኽብቲ ሓፋሽ፤ ሚዲያ ኣተሓሳስባ ህፃናትን ሕብረተሰብን ኣብ ምልዋጥ ኣዝዩ ዝለዓለ ረብሓ ኣለዎም፡፡ በዚ መሰረት መራኽብቲ ሓፋሽ ንህፃናት እናተዘናግዑ ትምህርቲ ዘሕልፉ ፕሮግራማት ኣብ ምድላው ክነጥፉ ይግባእ፡፡ ብኸለእ ገፅ እቲ ሚዲያ ተጠናኽሩ ስርሑ ብምፍፃም ካብ ባህሊ ወፃኢ ዝመሓላፉ ፊልም ይኹን ካልኦት ወራራት ብምምካት ንህፃናት ለዋጣይ ዝኾነ ስራሕ ክፍፅም ይግባእ፡፡
4. ዘይመንግስታዊ ትካላት፤ ኣብ መሰልን ካልኦት ምስ ረብሓ ህፃናት ዝተዛመዱ ስራሕቲ ዝፍፀማ ዘይመንግስታዊ ትካላት ክምዘለዎ ይፍለጥ፡፡ እዚአን ድማ ብብግዚኡ ኣብ ዘሳልጥኦም ስራሕቲ ኣብ ከተማን ገጠርን ዘለዉ ህፃናት ካብ ሓደጋ ንምንጋፍ ዘኸእሉ ስራሕቲ ብትልሚ ዝተመስረተ ኣገባብ ክፍፅሙ ኣለዎም፡፡ እዘን ትካላት ምስቲ ዘለወን ዓለማዊ ተሞክሮ ምስ ሃገርና ጭቡጥ ኩነታት ብምዝማድን ምስ ካልኦት መንግስታዊ ኣካላት ሕብረተሰብን ተዋዲዶን ውፅኢታዊ ስራሕ ክሰርሓ ትፅቢት ይግበር፡፡

ስለዚ ንህፃናት ዝምልከቱ ስራሕቲ ካብ ስድራ ጥራሕ እንተይኮነስ ግደን ሓላፍነትን ኩሎም መንግስታውን ዘይመንግስታውን ህዝባውን ትካላት ክምዝኾነ ብምእማንን ጠመተ ብምግባር ተዋዲዶም ክሰርሑ ኣለዎም፡፡

ረ. ብህፃናት ክግበሩ (ክፍፀሙ) ዝግበኦም ጥንቃቄታት፤ ኣብ ሓደጋ ዘብፅሑ ጉዳያት ህፃናት ባዕሎም ብቐዳምነት ጠመተ ክህቡ ምግባር ኣገዳሲዩ፡፡ ነዚ ንምፍፃም ድማ ዝስዕቡ ቁም ነገራት ከም መትክል ክሪእዎም ይግባእ፡፡ እዚኦም ድማ፤

- ◇ አብ ህፃናት ሓደጋ ዘብፅሑ ልምድታት፣ ተግባራትን መሳርሕታት ፈልዮም ክፈልጡን ብኸመይ ኣገባብ ክኸላኸሉ ከምዘለዎም ክፈልጡ ዘግብር ምብርባርን ምልዕዓልን፤
- ◇ ነዞም ሓደጋታት ህፃናት ኣመልኪቱ ካብ ወለድን መማህራንን ዝውሃብ ምኽሪ ምቕባልን ምትግባርን የድሊ። ኣብዚ ወለዲ ይኹኑ መማህራን ካብ ሕሉፍ ተሞክሮን ልምድን ተበጊሱ ዝውሃብ ምኽሪ ስለዝኾነ ካብዚ ዝመፀ ሓሳባት ተቐቢልካ ሂወትካ ምምራሕ ዝህልዎ ረብሓ ውፅኢታዊ ስለዝኾነ ነዚ ጉዳይ ትኸረት ክህቡ ይግባእ።
- ◇ ህፃናት ኣብ ቤት ትምህርቲ ኮነ ኣብ መንደር መሓዛ ክህልዎም ከምዝግባእ ዝፍለጥዮ። ኮይኑ ግና ኣብ ከይዲ ኣመራርፃ መሓዛ ፍሉይ ጠመተ ክውሃብ ዝግባእን ዓቢዩ ውራይ ከምዝኾነ ይእመን። ስለዚ ህፃናት ዝመርፅዎ መሓዛ ካብ ዕውልና ናፃ ዝኾነ ንሓደጋ ካብ ዘቓልዑ ጉዳያት ናፃ ዝኾነን ክኸውን ኣለዎ። ብኸሊእ ገፅ እቲ መሓዛ ናብ ዘይኸውን ቦታ ወይ ናብ ሓደጋ ዘብፅሑ ተግባራት ክወስድዎም እንተለዉ ምንፃፃን ዘይምቕባልን።
- ◇ ህፃናት ዘለዉዎ ዕድመ ብትምህርቲ ዝፍፀሉ እዋን ስለዝኾነ ነዚ ጉዳይ ሰጢሞም ክፅንዑ ኣለዎም። እዚ ንምትግባር ድማ ጊዜኦም ብኣግባቡ ክጥቀሙ ስለዘለዎምን መብዛሕትኡ ድማ ኣብ መፅናዕቲ ትምህርቶም ክነፍፁ ንምግባር ኩሉ ስራሕቶም ብትልሚ መሰረት ክፍፅሙ ይግባእ። ዝብሉ መሰረታውን ኣገደስትን ነጥብታት ኣብ ግምት ብምእታው ዓርሶም ካብ ሓደጋታት ክኸላኸሉ ኣለዎም።

ዕዮ ጉጅለ

ምግሃስ መሰላት ህፃናት! ንምንታይ?

1. ንመሰላት ህፃናት ዝድግፉ ሕግጋት ግለፁ።
2. ምግሃስ መሰላት ህፃናት እንታይ ማለትዮ? ብኣብነት ኣደጊፍኩም ኣረድኡ።
3. ህፃናት መሰሎም ንዝጥሕሱ ጉዳያት ብኸመይ ክቃለሱ ይኸእሉ?
4. ኣብ ከባቢና ዘለዉ ህፃናት ንሓደጋ ዘብፅሑ ጉዳያት እንታይ እዮም? ነዚኦም ብኸመይ ምክልኻል ይክኣል?
5. ሕገ መንግስቲ ሃገርና ምስ ካልኣት ዓለምለኸ ኮንቬንሽን ዘለዎ ምውዳድን ኣፈላላይን ኣመልኪትኩም ብጉጅለ ተመያየጡ።
6. መሰላት ህፃናት ኣብ ምርግጋፅን ካብ ሓደጋ ምክልኻልን ካብ ማእኸናት መራኽብቲ ሓፋሽ እንታይ ትፅቢት ይግበር?
7. ዕላማታት ውዳበታት ህፃናት ብዝርዝር ኣረድኡ።
8. መትከላት ውዳበታት ሓለዋ ህፃናትን ኣንፈት ኣፈፃፅማን ግለፁ
9. ንህፃናት ሓደጋ ካብዘብፅሑ ጉዳያት ንምክልኻል ክፍፀሙ ዝግብኦም ተግባራት ብዝርዝር ግለፁ።

ንጥፈት

1. ብሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 36 ዘለዉ መሰላት ህፃናትን ደሕንነትን እንታይ ማለት ከምዝኾኑ ብዝርዝር ተመያየጡ።
2. ንህፃናት ሓደጋ ካብዘብፀሑ ጉዳያት ንምክልኻል ክፍፀሙ ዝግብኦም ተግባራት ብዝምልከት ተመያየጡ።
3. ህፃናት ክፈልጥዎም ዝግብኡ ደንብታትን ሕግጋትን ትራፊክ ብዝርዝር ተመያየጡ።

4.3 ምርግጋፅ ስርዓት ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ኣፍሪካ ዕዮ ጉድለ

ፀ ሰናይ ምምሕዳር እንታይ ማለት ከምዝኾነ ተመያየጡ። ብዝርዝር ግለፁ።

ፀ ቀፂሊ ዝርከብ ስእሊ መግለፂ ባህርያትን መትከላትን ሰናይ ምምሕዳር መሰረት ገይርኩም ሕድሕዲኦም እንታይ ማለት ከምዝኾነ ንወለድኹምን ካልኣት ዓበይቲ ሰባትን ሓቲትኩም መብርሂ ፀሓፉ። ዝፀሓፍኩምዎ ኣብ ክፍሊ ተመያየጡሉ።

ፀ ስእላዊ መግለፂ መትከላት ስነ ምምሕዳርን መግለፂ ባህርያቶምን መሰረት ብምግባር ኣብ ከባቢኹምን ምምሕዳር ጣቢያኹምን ዘሎ ስርዓት ምምሕዳርን ኣሰራርሓን ተመያየጡ። ናብ ምምሕዳር ጣቢያ / ከባቢያዊ ምምሕዳር ብምኽያድ ብዛዕባ ብመሰረት መትከላት ሰናይ ምምሕዳር ዘለዎም ኣሰራርሓ ሕተተዎም። ንመትከላት ሰናይ ምምሕዳርን መግለፅታቶምን ብኸመይ ኣገባብ ይፍፅምዎም ከምዝኾኑ ሓቲትኩም መልሲ ሒዝኩም ናብ ክፍሊ ምፁ። ንዘምፃእኹምዎ መልሲ ተመያየጡሎም።

4.3.1 ሰናይ ምምሕዳር፣ ልምዓትን ዲሞክራሲን

ተምሃሮ ኣብ 5^ኛ ክፍሊ ብዛዕባ ሰናይ ምምሕዳርን ዲሞክራሲያዊ ስርዓትን ከምዝተምሃርኩም ትዝክሩ ዶ? መፅሓፍ ተምሃራይ 5^ኛ ክፍሊ እስኪ ርኣይዎ። ነዚ መሰረት ብምግባር ድማ ሰናይ ምምሕዳርን ዲሞክራሲን እንታይ ማለት ከምዝኾነ ግለፁ። እምበኣርክስ ዲሞክራሲ ማለት ካብ ህዝቢ፣ ንህዝብን ብህዝብን ዝጣዩሽ መንግስቲ ኾይኑ ብኣብዝሓ ዜጋታት ንሓላፍነት ዘብቅዕ፣ ካብ ምግላል ኣናጊፉ ኣብ ኩሉ መንግስታዊ ዕማም ዘሳትፍ፣ ዓርሰ ምምሕዳር ኣጎልቢቱ ኩሉ ናይ ልምዓት ተጠቓሚ ዝገብር መስርሕዩ። ሓንቲ ሃገር ዲሞክራሲያዊ ሰናይ ምምሕዳርን ኣሰራርሓን ኣብ ተግባር ኣውዒላ እንትበሃል ኣብ ላዕሊ ዘለዉ መግለፅታት ብምልኦም ኣብ ተግባር ክተውዕል ትፅቢት ዝግበረላ እንተኾነኹን እንተውሓደ ግና ነዞም ዝስዕቡ ብዝርዝር ምትግባርን ምርግጋፅን ግድንዩ ዝኸውን። እዚኦም ድማ ከምዝስዕብ ቐሪም'ለዉ።

- ህዝቢ ብቸጥታ ዝተሳተፈሉ ነፃን ግልፅን መረጃ ብምክያድ ዝተጣየሽ መንግስቲ
- ውልቀ መላኺ ኣገዛዝኣ ዘወግድን ህዝብታት ክይዕብለሉ ጥንቃቄ ዝገብርን ስርዓት ምምሕዳር (አመሓድራ) ምትእትታው
- ዲሞክራሲያውን ሰብአውን መሰላት ዝተረጋገፀሉ መስርሕ ምትእትታው፤
- ተሓታታይን ግልፅን ዝኾነ መንግስታዊ አሰራርሓ ምህላዉ
- ውሕሉል ዝኾነ ቅርሕንቲ ናይ ምእላይ ሜላን ኣገባብን ምጥቃም ዝመሳሰሉ ዝጥቀሱ 'ዮም።

ስእሊ ፣ ስእላዊ መግለጺ መትከላት ሰናይ ምምሕዳርን መግለጺ ባህርያቶምን

ዕዮ ጉጅለ

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብየትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ካብ ገፅ 115 - 118ን 127 - 129ን ዝርከብ ብዛዕባ

- ጥንኩርን ድልዳልን ዓቕሚ ምፍፃም ስራሕ ዘለዎ መንግስታዊ መሓውር ምውዳብን ምፍጣርን፤
- ግልፅነት ክዓስልን ግዕዝይና (ብልሽውና) ካብ መንቀሊኡ ምቡርቃቕን ክጠፍእ ምግባርን፤
- ተሳትፎ ህዝቢ ምሕያልን ምልዕዓልን፤ ግልፅነትን ተሓታትነትን ማእኸል ዝገበሩ አሰራርሓታት ምትእትታው፤
- ውዕኢታዊ፣ ቅልጦፍን ስሉጥን፣ ግልፅን ተሓታትን ዝኾነ ስርዓት ፋይናንስ መንግስቲ ምሕያል፤

- ምርጫውን ምዕሳልን (ምስፋን) ሰናይ ምምሕዳር ዝምልከቱ እናንብብኩም ተመያየጡሎም።
- ጠመተ ክግበረሎም ዝግብኡ ኣንፈታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂ (ሚላታት) ኣፈፃፀማን ምርጫ ሰናይ ምምሕዳር ዝምልከቱ ዛዕባታት ኣብ ቤተ መጻሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ብምክያድ ኣንብቡ። ተመያየጡ። መልስኹም ብፅሑፍ ኣቕርቡ።
- ነዚ ዘምብብኩምዎ ድማ ምስ ስእላዊ መግለጺ መትከላት ሰናይ ምምሕዳርን መግለጺ ባህርያቶምን እናገናዘብኩም ተመያየጡ።

ዲሞክራሲያዊ አሰራርሓ ንምጉልባት ብዋናነት ትርጉም ዘለዎም ዲሞክራሲያዊ ትካላት ምጥያሽን ምጥንኻርን ኣገዳሲ እዩ። እዚ እም ድማ መንግስቲ ተሓታታይ ክኸውን ዝገብሩ፣ ነፃን ግልፅን መረፃ ዘካይዱ፣ ሕጊ ዘውፅኡ፣ ካብ ሕጊ ንላዕሊ ዝኸዱ ሰበ ስልጣን ስጉምቲ ዝወስዱ፣ ህዝቢ መሰሉ ዝተሓለወ ምዃኑ ዝከታተሉ፣ ፍትሒ ዝተረጋገፀ ምዃኑ ዝከታተሉን ዝፍትሹን ወዘተ ትካላት ክጣየኹ ምግባር ነዚ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ብዝበለፀ እናጎልበተን እናፀፈፈን ንምኻዱን እዚ መስርሕ ከም ባህሊ ክውሰድ ዝገብሩ ከምዝኾኑን ይእመን።

ንጥፈት

ኣብነታት ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ኣፍሪካን ኣብ ኢትዮጵያን ጥቐሱ። ስእነት ሰናይ ምምሕዳር ዘብፅሖ ሳዕቤናትን ፅዕንቶን ማሕበረ ኢኮኖሚያዊ ኩነታት ግለፁ። ንኣብነት ግዕዝይና፣ ውፅኢት ኩናት ሕድሕድ፣ ወፍሪ ምረፀናን ቅልውላውን፣ ዘይፍትሓውነት፣ ተበላለፅን ክራይ ኣካብነትን ኣመልኪትኩም ተመያየጡ።

ሀ. ተሓታትነትን ግልፅነትን

ተሓታትነትን ግልፅነትን ሓደ ካብቶም መሰረታዊ መትከላት ዲሞክራሲያዊ ምምሕዳር እዩ። ስለዝኾነ ድማ ተሓታትነትን ግልፅነትን ካብ ናይ ሰናይ ምምሕዳር ክልስ ሓሳባትን ተፈልዩ ዝርእ ኣይኮነን። ኣብ ሞንጎኦም ዘሎ ምትእስሳር ብንፁር ንምርኣይን ተሓታትነትን ግልፅነትን ዝብሉ ቅድሚ ምትንታንና ምምሕዳር ማለት እንታይ ማለት ከምዝኾነ ብሓፃሩ ከምዚ ዝስዕብ ንመልከት። ምምሕዳር ብሰፊሑ እንተተረዲእናዮ መሓውራትን ስርዓትን መንግስቲ ካብ ህዝቢ ብዝረኽብዎ ውክልና መሰረት ናይቲ ሃገር ሃፍትታትን ፀጋታትን ነቲ ህዝቢ ብዝጠቅም መንገዲ ዘመሓዱሩሉ ፖለቲካውን ኢኮኖሚያውን ስልጣን ምዃኑ ንርዳእ። እዚ ማለት ድማ መንግስታዊ ምምሕዳር ናይቲ ህዝቢ ሃፍትን ፀጋን ነቲ ህዝቢ ብዝጠቅም መንገዲ የመሓድር ምህላውን ዘይምህላውን ካብ ነረጋግፀሎም መሰራሕታት እቲ ሓደን ቀንድን ተሓታትነትን ግልፅነትን ምህላዉ እዩ።

ዕዮ ጉድለ

ተምሃሮ ምምሕዳር እንታይ ማለትዎ? ኣብ ከባቢኹም ምምሕዳር ኣሎ ዶ? እንታይ ይሰርሕ? ምምሕዳር ህዝብን መንግስትን ድማ ግልፅነትን ተሓታትነትን ይጠልብዎ? ንምንታይ? ተሓታትነት እንታይ ማለትዎ? ከመይ ከ ይግለፅ? ፋይናንሳዊ ተሓታትነት፣ ምምሕዳራዊ ተሓታትነትን ፖለቲካዊ ተሓታትነትን እንታይ ማለትዎም? ከመይ ይግለፁ? ብኣብነት ኣረድኡ። ግልፅነት ከ እንታይ ማለትዎ? ከመይ ይግለፅ? ኣብ ቤት ትምህርትኹምን ምምሕዳር ጣብያኹምን ተሓታትነትን ግልፅነትን ከመይ ይትግበር? ተመያየጡሎም። ተኻትዑሎምውን። መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ኣብ ገፅ 115 - 118ን 127 - 129ን ዘለዉ ዕሑፋት

- ውፅኢታዊ፣ ቅልጡፍን ስሉጥን፣ ግልፅን ተሓታትን ዝኾነ ስርዓት ፋይናንስ መንግስቲ ምሕያል፤
- ምርግጋዕን ምዕሳልን (ምስፋን) ሰናይ ምምሕዳር ዝምልከቱ እናንበብኩም ተመያየጡሎም። ተኻትዑ። መልስኹም ብፅሑፍ ናብ ክፍሊ ኣቕርቡ።

ተሓታትነት፡ ኣብ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ፍልፍል መንግስታዊ ስርዓት ብፍቓድ ህዝቢዎ ዝፍፀም። ሕገ መንግስቲ ኣፅዲቐ ብመረፃ መንግስቲ መስሪቱ እቲ መንግስቲ ንክመርሖ ውክልና ዝህቦ እቲ ኣብ ሓደ ጂኦግራፊያዊ ክልል ዝርከብ ዜጋ ስለዝኾነ እዚ ዜጋ ኣካይዳን ስራሕትን ናይ ምክትታልን ምሕታትን ደረት ዘይብሉ ምሉእ መሰል ኣለዎ። ንህዝቢ ተሓታታይ ምኳን ሰናይ ምምሕዳር ናይ ምህላዉ መሰረታዊ መግለፂ እዩ። ተሓታትነት እንተሎ ፍትሓውነት፣ ኣድሚፅካ ምምላስ ቅንዕናን፣ ኣብነታዊ ዝኾነ ኣመራርሓ ምሕላው የመልክት።

ተሓታትነት እንትንብል ምስቲ ዝውሰን ጉዳይ ኣግባብነት ዘለዎም ትክክለኛን ኣቐዲሞም ዝተወሰኑ ዝርዝር ኣሰራርሓታትን ምህላዎም የመልክት። እዚ ማለት ንህዝቢ ዝትንክፍ ውሳኔታት ዝወሃቡ ካብ ህዝቢ ስልጣን ዝተሞህቦ ኣካል ወይድማ ሰብ ጥራሕ ኾይኑ ስርዓት እቲ ኣወሃህባ ውሳኔውን በቲ ንህዝቢ ግልፂ ዝኾነ ኣቐዲሙ ብዝተሰርፀ ኣካይዳ ጥራሕ እዩ። እዚ እንተተማለኡ ጥራሕ እዩ ዜጋታት ጉድለት ኣብዝህልዉሉ እዋን ናይ ምሕታት መሰሎም ዝጥቀሙሉ። ብካልእ ወገን ተሓታትነት እንትበሃል ሰንሰለታዊ ዝኾነ ካብ ላዕሊ ንታሕቲ ዝወረደ ከምኡውን ጎናዊ ዝኾነ ናይ ምቁፅፃር ስልቲ ምህላዉ የመልክት። እቲ ቀንዲ መእሰሪኡ ናይ ህዝቢ ሃፍትታትን ፀጋታትን ንክመሓድሩ ዝተወከሉ ኣካላት ብከመይ ተግባሩ ይፍፅም ምህላው ምርግጋዕ ይርከብዎም።

➤ **ፋይናንሳዊ ተሓታትነት፡** ፋይናንሳዊ ተሓታትነት ምህላዉ ናይቲ ህዝቢ ሃፍቲ ዝኾነ ፋይናንስ እቲ ህዝቢ ቀዳምነት ንዝህቦ ጉዳይን ንህዝቢ ጥቕምን ምውዳሉ

ናይ ምርግጋፅ ጉዳይ እዩ። ፋይናንሳዊ ተሓታትነት ናይ ሕገ መውፅኢ፣ ሕገ ፈፃሚ፣ ሕገ ተርጓሚ ኣካላት፣ ከምኡውን ዝተፈላላዩ ኣብ ትሕቲ ሕገ ፈፃሚ ዘለዉ መንግስታዊ መሓውራትን ርእሶም ክኢሎም ዝተጣየሹ ከም ቦርድ መረፃ፣ ኦዲተር ጀነራል ዝበሉ ቢሮታት ኣሰራርሓታት ዝምልከት እዩ።

➤ ምምሕዳራዊ ተሓታትነት፣ ስልጣን ንዝተፈላለዩ ኣካላት መንግስትን ብኦም ኣቢሎምውን ንሰበሰልጣን መንግስትን ሰራሕተኛታት መንግስትን ዝውሃበሉ ምክንያት ናይ ዜጋታት ድልየትን ጥቕምን ብዝበለፀጎ ፍትሓዊ ብዝኾነን መንገዲ ንምምላእ እዩ። ስለዝኾነ ድማ ኣካላት መንግስትን እቶም ኣብ ላዕሊ ዝተጠቐሱ ሰባትን ካብ ናይ ውልቀ ድልየቶምን ሓሳባቶምን ምምላእ ተላቂቆም ነቲ ዝተጠቐሰ ዕላማ ንምፍፃም ዝተሰለፉ ምዃናም ዘረጋግፅ ምምሕዳራዊ ተሓታትነት ክህሉ ይግባእ። እቲ ምምሕዳራዊ ተሓታትነት ኣብቲ ውሽጢ እቲ ዝምልከቶ ቢሮ ብዝርከብ ናይ ውሽጢ ምምሕዳር ወይድማ ብካልኦት ኣካላት መንግስቲ ዝፍፀም ምቁፅፃር ክኸውን ይኸእል እዩ። ንረብሓ ህዝቢ ዝተጣየሹ ሓደ ናይ መንግስቲ ቢሮ ካብ ላዕሊ ክሳብ ታሕቲ ብምምሕዳራዊ ሰንሰለት ዝተተሓሓዘ ክኸውን ይግባእ። እዚ ምምሕዳራዊ ሰንሰለት ኣብ ዝተፈላላዩ ብርክታት ዘለዉ ሰራሕተኛታት ወይድማ ሓለፍቲ ነቶም ኣብ ልዕሊኦም ዘለዉ ሰራሕተኛታት ወይድማ ሓለፍቲ ተፀዋዕትን ሰራሕ ወይድማ ውሳኔ ትኽክል እንተዘይኮይኑ ቦቲ ምምሕዳራዊ ሰንሰለት ኣቢሉ ክእረም ንክግበር ካብምክኣሉ ብተወሳኺ ኣብቲ ጉዳይ ፍሉይ ጥቕሚ ዘለዎ ሰብ ብምሉእ ነቲ ጉዳይ ናብ ዝምልከቶ ሰብ ወይድማ ኮሚቴ ናይ ምውሳድ መሰል ከምዘለዎ የረጋግፅ።

➤ ፖለቲካዊ ተሓታትነት፣ ዝተፈላለዩ ናይ መንግስቲ ኣካላት ሰበሰልጣን መንግስትን ፋይናንሳውን ምምሕዳራውን ተሓታትነት ክህልዎም ከምዝግባእ ኣብ ላዕሊ ብዝርዝር ዝተጠቐሰ ይኹንምበር እዚ በይኑ ግን እቲ ዝድለይ ውፅኢት ንክምዕእ ኣይኸእልን። ስለዚ ሕገ መንግስቲ ኣፅዲቆም ሉኣላዊ ስልጣን መንግስቲ ብውክልና ዝህቡ እቶም ኣብ ሓደ ጂኦግራፍያዊ ክልል ዝርከቡ ዜጋታት'ዮም። ብምኳኑውን ዜጋታት ውክልንኦም ካብ ምሃብ ጀሚሩ ብብብርኩ ዝግለፅ ዝተፈላላዩ መግለፅታት ዘለዎም ናይ ፖለቲካ ስልጣን ኣለዎም። ኣብ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት እቲ ህዝቢ ነቲ ብመረፃ ዝወከሎ መንግስቲ እምነት ኣብዝስእነሉ ግዘ ካብ ስልጣን ናይ ምውራድ ፖለቲካዊ መሰልን ስልጣንን ኣለዎ። ስለዚ መንግስታዊ ሓላፍነት ዝሓዙ ሰባት ናይ ህዝቢ ድልየት ምፍፃም እንተዘይክኢሎምን ናይ ህዝቢ ተሓምንነት እንተዘይብሎምን ክልተ መማረፂ ጥራሕ ይህልዎም። እዚኣቶም ካብ ስልጣናዎ ምውራድ ወይድማ ስልጣን ብጉልበት ንክቕፅል ምግባርን እዮም። እቲ ካልኣይ መማረፂ ሕጋዊ ዘይኮነ መንግስቲ ንክፍጠር ይገብር።

ግልፅነት፣ ናይ መንግስታዊ ትካላት፣ ሰበስልጣን መንግስትን ሰራሕተኛታት መንግስትን ውሳኔ ኣወሃህባ ከይዲ ነቶም ዝምልከቶም ሰባት ብዝርድኡም ብዝፈጥሩዎን መንገዲ ዝካየድ እንትኾይኑ፣ ከምኡውን ኣሰራርሓ መንግስታዊ ትካላት ብዝምልከት ንህዝቢ ብቐፅ ሓበሬታ ዝወሃብ እንትኾይኑ ግልፅነት ዘለዎ ምምሕዳራዊ ስርዓት'ሎ ማለት'ዩ። **ግልፅነት** ዘለዎ ምምሕዳር እንተሃልዩ ዜጋታት ብዛዕባ ኣሰራርሓን ውሳኔታትን ኣካላት መንግስቲ እኩል ሓበሬታ ስለዝህልዎም ጉጉያት ወይድማ ዘይተስተኻኸሉ ውሳኔታት ኣለው ኢሎም ኣብ ዝሓስቡሉ እዋን ሕቶኦም ንዝምልከቶ ኣካል ንክቐርቡ ዝተመዓራረየ ባይታ ይህልዎም። እዚ ማለት ድማ ግልፅነት እንተሃልዩ ንዕኡ ተኸቲሉ ተሓታትነት ከምዝስዕብ ዘየካራክር ጉዳይ እዩ። ኣድላዩ፣ ኣግባብነት ዘለዎ ንምርድኡ ዘይኸብድን ክትተኣማመነሉ እትኸእለሉ ሓበሬታ ኣብቲ ኣድላዩ ዝኾነሉ እዋን ንኹሎም እቲ ጉዳይ ዝምልከቶም ሰባትን ኣብ ላዕለዎይ ብርኪ ዝርከቡ ሓላፍነት ዘለዎም ሰባትን እንተተመሓላፊ ወይድማ እንተተገለፁ ግልፅነት ዘለዎ ምምሕዳር ኣሎ ክንብል ንኸእል። ብተወሳኺ'ውን ግልፅነት ዝዓሰሎ ስርዓት ጠቐምቲ ዝኾኑ ሓበሬታታት ብኣግባቡ ተሓልዮም ቀጻልነቶም ዝረጋገፀሉ ከይዲ ይህሉ።

ለ. ተሳትፎን ምብቃዕን ህዝቢ

ዕዮ ጉጅለ

ተሳትፎን ምብቃዕን ህዝቢ እንትበሃል እንታይ ማለት ይመስለኩም? ኣብ መንግስታዊ ኣሰራርሓን ምምሕዳርን ተሳትፎ ህዝብን ፍትሓዊ ውሳኔ ምሃብን እንተዘይተረጋገፁ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ክህልው ኣይኸእልን ይበሃል። ንምንታይ? ብዝርዝር ተመያየጡሎም፣ ተኻትዑሎምን። መልስኹም ብፅሑፍ ኣቐርቡ።

ኣብ መንግስታዊ ኣሰራርሓን ውሳኔ ምሃብን ተሳትፎ ህዝቢ እንተዘይተረጋገፁ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ክህልው ኣይኸእልን እዩ። ኣብ ሓደ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ተሳትፎ ህዝቢ ብኸመይ ይረጋገፅ ንዝብል ሕቶ ዝተፈላላዩ ፀሓፍቲ ዝተፈላላዩ ሜላታት ይሕብሩ። ብክልስ ሓሳባት ደረጃ ክልተ ዝተፈላላዩ ዓይነታት ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ከምዘለዉ ንግንዘብ። እዚኣቶም ድማ ቀጥታ ዝኾነ ዲሞክራሲን ቀጥተኛ ዘይኮነ ናይ ውክልና ዲሞክራሲን እዮም። ቀጥታ ዝኾነ ዲሞክራሲ ኣብዘለውሉ ስርዓት ምሉእ ብምሉእ ናይ ህዝቢ ተሳትፎ ኣሎ ክበሃል ይኸእል። ምኽንያቱ ናይ ህዝቢ ሓባራዊ ውሳኔታት ዝወሃቡ እቲ ህዝቢ ብቐጥታ ብዝገብሮ ተሳትፎ እዩ። ንኣብነት ህዝቢ ብሪፈረንደም ንሓደ ጉዳይ ብቐጥታ ክውሰን ይኸእል። ይኹን እምበር ኣብዚ ዘለናዮ ናይ ዕብዮት ደረጃ ናይ መንግስቲ ሓላፍነት ኣዝዩ ብዙሕን ዝተሓላፈኸን ብምዃኑ ኣብ ኩሉ ሃገራዊ ጉዳይ ህዝቢ ብቐጥታ ክውሰን ይኸእል እዩ ኢልካ ንምሕሳብ ኣፀጋሚ እዩ። እዚ ንኸትግብር ምፍታንውን ስለጥ ዝኾነ ምምሕዳር ንክይህሉ ዝገብርን ብዙሕ ወፃኢ ዝሓትትን እዩ። እዚ ማለት ግን ቀጥተኛ ዝኾነ ተሳትፎ ህዝቢ ኣብ ሓድሓደ ጉዳይ ምትግባር ኣይክኣልንዩ ማለት ኣይኮነን።

ሐ. ምርጫ ልዕልነት ሕጊ

ዕድ ጉጅለ

ልዕልነት ሕጊ እንታይ ማለትዎ? ልዕልነት ሕጊ ብከመይ አገባብ ይግለፅ? ልዕልነት ሕጊ ኣብ ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብ ዓንቀፅ 9 -12 ብከመይ አገባብ ገለፅዎ ከምዘሎ ተመያየጡሎም፡፡ ተኻትዑሎም፡፡ መሰረታዊ መትከላት ሕገ መንግስቲ ከመይ ትርጉምዎ? ኣብ ትግራይ ብፍላይ ድማ ኣብ ወረዳኹም / ከተማኹም ዘሎ ኩነታት ልዕልነት ሕጊ ፈትሹ፡፡ ኣብዚኡም ጉዳያት ተመያየጡ፡፡ ተኻትዑ፡፡ መልስኹም ብፅሑፍ ኣቕርቡ፡፡

ልዕልነት ሕጊ ማለት ናይ መንግስቲ ስልጣን ኣግባብ ብዘለዎ ስርዓት ብዝተሓንፀፀ ብናይ ፅሑፍ ሕጊ ጥራሕ ክካየድ ምግባር ማለት እዩ፡፡ እዚ ትርጉም ናይ መንግስቲ ስልጣን ከምዘደለኻዮ ብዘይምንም ስርዓት ዝካየድ ከም ዘይኮነ ዝሕብር እዩ፡፡ ብተወሳኺ'ውን እዙይ ትርጉም ናይ መንግስቲ ስልጣን ብኣግባቡ ብሕጊ ተዘርዚሩ ክቕመጥ ከምዘለዎ ዘመላኸት እዩ፡፡ ንኣብነት ዝኾነ ሰብ ኣግባብ ብዘለዎ ኣካል ዝተደንገገ ሕጊ እንተዘይጥሒሱን ኣግባብ ብዘለዎን ኣብያተ ፍርዲ እንተዘይተወሰኑዎ ኣብ ኣካሉ ይኹን ኣብ ንብረቲ ጉድኣት ኣይበፀሐን ዝብል መግለጺ ልዕልነት ሕጊ ዩ፡፡ ኣብ ክልልና ተመሓይሹ ዝወፀ ሕገ መንግስቲ'ውን ብተመሳሳሊ መንገዲ ኣብ ዓንቀፅ 17 ነቲ ኣብ ፌደራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፖብሊክ ኢትዮጵያ ሕገ መንግስቲ ዓንቀፅ 9 ዝተሓንፀፀ ከምዘሎ ተቐቢልዎዩ፡፡ እዙይ ትርጉም ዝኾነ ሰብ ካብ ላዕለዎይ በዓል ስልጣን ክሳብ ታሕተዎይ ሰራሕተኛ እንድሕር ሕጋዊ ዝኾነ ምክንያት ዘይሃለዎም ነቲ ዝሰርሐ ስራሕ ተሓታቲ ምዃኑ ዘመላኸት እዩ፡፡ ተምሃሮ ሕገ መንግስቲ ፌ.ዴ.ሪ መንግስቲ ኢትዮጵያ ምዕራፍ ክልተ ዝርከቡ መሰረታዊ መትከላት ሕገ መንግስቲ ዝብል ካብ ዓንቀፅ 8 - 12 ኣብዝቐፀል ገፅ ኣንብቡ፡፡

ኣብዚ ጠመተ ክግበረሉ ዝግባእ እቲ ሕጊ ካብዝፈቕደሉ ወፃኢ ዝሰርሐ በዓል ስልጣን ወይድማ ናይ ሓለቕኡ ትእዛዝ ካብቲ ሕጊ ዝእዘዞ ወፃኢ እናሃለወ ዝፈፀመ ታሕተዎይ ሰራሕተኛ ተሓታታይ ከምዝኸውን የመላኸት፡፡ ብኻልእ ወገን ትርጉም ኩሎም ነቲ ሕጊ ዘውፅኡ ኣካላትን ነቲ ሕጊ ዝፍፀሙ ኣካላትን ነቲ ሕጊ ከኸብርዎ ከምዘለዎም እዩ ዘቕምጥ፡፡

ልዕልነት ሕጊ ማለት ዝኾነ ዝፈፀሞም ነገር ሕጊ ብዝኣዘዞ መሰረት ምፍፃም ማለት እዩ፡፡ እምበኣርከስ ኣብዚ ልቢ ክንብል ዘለና ካብቲ ልዕል ክብል ዝተውሃበ ዝተፈላለየ ናይ ልዕልነት ሕጊ ትርጉም እውን ንግንዘቦ ልዕልነት ሕጊ ብዛዕባ ፍትሓውን ናይቲ ክኸበር ዘለዎ ሕጊ ምንም ዝብሎ ከምዘይብሉዩ፡፡ ስለዚ ንሰብኣዊ መሰል ምንም ዓይነት ክብሪ ዘይብሎም መንግስትታት ምስ ልዕልነት ሕጊ ሓቢሮም ክነብሩ ከምዝኸለሉ ኢና ንርዳእ፡፡ ይኹን ደኣ'ምበር ልዕልነት ሕጊ መብሓትኡ ግዘ ንዲሞክራሲ ኣድላይ ቅድመ ኩነታት ከምዝኾነ እዩ ዝእመን፡፡

ዓንቀፅ ፱፡ ልዕልነት ሕገ መንግስቲ

1. ሕገ መንግስቲ ልዕሊኹሉ ሕጊ ሃገር እዩ። ካብ ኩሎም ሕግታት ሃገር ዝለዓለን ገዛእን ዝኾነ ሕጊ እዩ። ውሳኔ ዝኾነ ይኹን ሕጊ፣ ባህላውን ልማዳውን አሰራር-ሓታት፣ ከምኡውን መንግስታዊ አካል ወይድማ በዓል ስልጣን ምስዚ ሕገ መንግስቲ ሃገር ዝፃባእ እንተኾይኑ ተፈፃምነት (ተቐባልነት) አይህልዎን።
2. ዝኾነ ይኹን ዜጋ፣ አካላት መንግስቲ፣ ፖለቲካዊ ትካላት፣ ካልኣት ማሕበራት ከምኡውን ሰበሰልጣናት ንሕገ መንግስቲ ከኹብሩን ክኸበር ክገብሩን፣ ንሕገ መንግስቲ ተገዛእቲ ክኾኑ ዝለዓለ ሓላፍነት አለዎም።
3. አብዚ ሕገ መንግስቲ ካብዝተደንገገን ዝተወሰነን ወፃኢ ብዝኾነ አገባብ ስልጣን መንግስቲ ምሓዝ ዝተኸልከለ እዩ።
4. ኢትዮጵያ ዘዕደቕቶም ዓለምለኸ ስምምዕነት ብምልኦም አካል ሕጊዛ ሃገር እዮም።

ዓንቀፅ ፲፡ ሰብአውን ዲሞክራሲያውን መሰላት

1. ሰብአዊ መሰላትን ነፃነትን ካብ ወዲ ሰብ ተፈጥሯዊ ኩነታት ዝፍልፍሉ ዘይጠሓሱ፣ ዘይደፈሩን ዘይገሃሱን እዮም።
2. ሰብአውን ዲሞክራሲያውን መሰላት ዜጋታትን ህዝብታትን ይኸበሩዮም።

ዓንቀፅ ፲፩፡ መንግስትን ሃይማኖትን ዝተፈላለዩ ምዃናም

1. መንግስትን ሃይማኖትን ዝተፈላለዩ እዮም።
2. መንግስታዊ ሃይማኖት አይህልውን።
3. መንግስቲ አብ ጉዳይ ሃይማኖት ኢዱ አየእትውን። ሃይማኖትውን አብ ጉዳይ መንግስቲ ኢዱ አየእትውን።

ዓንቀፅ ፲፪፡ አሰራር-ሓን ተሓታትነትን መንግስቲ

1. አሰራር-ሓ መንግስቲ ንህዝቢ ግልፂ ብዝኾነ መንገዲ ክትግበርን ክፍፀምን አለዎ።
2. ዝኾነ ይኹን ሓላፍን ተመራፃይ ህዝብን ሓላፍነቱ እንተጉድል ተሓታታይ ይኸውን።
3. ህዝቢ አብዝመረጸም ተወክልቱ እምነት እንትሰእን ካብዝተመረፀሉን ካብዝተመደቡሉን ሓላፍነት ከልዕሎም ይኸእል። ነዚ ዝርዝር ኣፈፃፀማ ብሕጊ ዝውሰን ይኸውን።

ልዕልነት ሕጊ ከማልኦም ዝግብኡ ነጥብታት፡ ከምቲ ልዕል ኢሉ ንምጥቃስ ዝተፈተነ ልዕልነት ሕጊ እንታይን እንታይን ትሕዝቶ ክህልዎ ከምዝኸእል ንፀር ዝኾነ ምርድዳእ እንተዘይሃለወኳ ልዕልነት ሕጊ ኣሎ ንምባል እቲ ዝወፅእን ኩሉ ሰብ ክገብሮ አለዎ ዝበሃል ሕጊ እዞም ዝሰዕቡ ባህርያት ክህልውዎ ይግባእ። ንኅቶምውን

- ብቐረባ ዝርከብ ማለት ኩሎም ሕግታት ንህዝቢ ብቐረባ ዝርከቡን ዝፍለጡን ክኾኑ አለዎም።

- ብእርግፀኝነት፣ ሕግታት ኩሎም ብትርጉሞም ግልጺ ክኾኑ ኣለዎም።
- ምትሕሓዝ ኣለዎም፣ ሕግታት ነንሕድሕዶም ዝደጋገፉ ዘይጋጨው ክኾኑ ኣለዎም፣ ምግጫው እንትበሃል'ውን መፍትሒ ክህልዎም ይግባእ።
- ክፍፀም ዝኸእልን ኣብ ተግባር ክውዕል ዝኸእልን
- ኣጠቓላሊ ንውልቀ ሰባት ተባሂሉ እንተይኮነስ ብሓፈሻ ንኹሉ ክገልግል'ዩ ተባሂሉ ክቕረፅ ኣለዎ።
- ተፈጻሚነት፣ ሕጊ ብዘይኣፈላላይ ኣብ ኩሉ ዝፍፀም ክኸውን ይግባእ።

ተራ ኣብያተ ፍርዲ ኣብ ምኽባርን ምርግጋዕን ልዕልነት ሕጊ፣ ልዕልነት ሕጊ ኣብ ሓንቲ ሀገር ንክህሉ ናይ ግድን ኣብታ ዓዲ ነፃነቱ ዝተሓለወን ታሓታይን ዝኾነ ቤት ፍርዲ ክህሉ ኣለዎ። ነዚ'ውንዩ ኣብዚ ብርኪ ብዛዕባ ነፃነትን ተሓታይነትን ኣብያተ ፍርዲ ኣልዒልና ንርእዮ ዘለና።

**ነፃነትን ተሓታይነትን ኣብያተ ፍርዲ፣
ዕዮ ጉጅለ**

ዓንቀፅ 12 ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብዛዕባ 'ኣሰራርሓን ተሓታይነትን መንግስቲ' እንታይ ይብል? ልዕልነት ሕጊ ከማልእዎም ዝግብኡ ነጥብታት እንታይዮም? ተራ ኣብያተ ፍርዲ ኣብ ምኽባርን ምርግጋዕን ልዕልነት ሕጊ እንታይ ይመስል? ኣብ ጣብያኹም ዝርከብ ማሕበራዊ ቤት ፍርዲ ከመይ ይሰርሕ? ኣብ ወረዳኹም / ከተማኹም ዝርከብ ቤት ፍርዲ ልዕልነት ሕጊ ንምርግጋዕ ከመይ ይሰርሕ? ነፃነትን ተሓታይነትን ኣብያተ ፍርዲ ከመይ ትርድእዎ? ብሕታዊ ነፃነት ዳያኑ እንታይ ማለትዮ? ከመይ ትርድእዎ? ነፃነት ኣብያተ ፍርዲ ብብሕታዊ ነፃነት ዳያኑ እንተዘይተሓገዙ ነፃነት ኣብያተ ፍርዲ ዝተማልአ ኣይኸውንን እንትበሃል እንታይ ማለትዮ? ነዚ ኣበሃህላ ምስ ዳያኑ ኣብያተ ፍርዲ ወረዳ ወይድማ ማሕበራዊ ቤት ፍርዲ ጣብያኹም ብምሕታት መልሲ ሒዝኩም ናብ ክፍሊ ክትመፁን ክትመያየጡሎምን ክትካትዑሎምን ይግባእ። ልዕልነት ሕጊ ንምርግጋዕ ተሳትፎ ፈፀምቲ ኣካላት ከ እንታይ ክመስል ኣለዎ? ፈፀምቲ ኣካል ክኸተልዎ ዝግባእ ኣሰራርሓታት እናዘርዘርኩም ተመያየጡሎም። ኣብ ጣብያኹም ንዝርከቡ ፈፀምቲ ኣካል'ውን ሕተትዎም።

ትርጉምን ትሕዝቶን ናይ ኣብያተ ፍርዲ ነፃነት ካብ ሃገር ናብ ሃገር ከከም ናይቲ መንግስቲ ዓይነትን ናይቲ ከባቢ ባህሊን ናይ ፖለቲካ ኩነታት ዝፈላለይ እዩ። ነፃነት ኣብያተ ፍርዲ መሰረት ዝገብር'ውን ናይ መንግስቲ መሓውር ናይ ስልጣን ክፍፍል እንትኸውን እዚ ናይ ስልጣን ክፍፍል'ውን ከምቲ ቅድም ኢልና ዝረእናዮ ኣብዚ ሕዚ እዋን ፍፁም ብዝኾነ ስልጣን እንተይኮነስ ሓደ ናይ መንግስቲ መሓውር ነቲ ሓደ ብምቕፃር ኣቢሉ እዩ ዝግለፅ። ነፃነት ኣብያተ ፍርዲ ማለት ኣብያተ ፍርዲ ነቲ ዝተውሃበን መደብ ስራሕ ብመንነት ሰብ

ጉዳይ ወይድማ ዓይነት ጉዳይ ከይተደፍኡ ስራሕቲ ብሕጊ ጥራሕ ዝፍፀሙሉ ኩነታት ክፍጠር እንተሎ ማለትዮ። ኣብያተ ፍርዲ ነፃ እንተዘይኮይኖም ግን ስራሕቶም ዝፍፀሙ ብድልየት ሓደ ወገን ተከራኻሪ ስለዝኸውን ነፃ እዮም ኢልካ ንምዝራብ ኣይከኣልን። ብሕልፊ ካብቶም ተኻተቦቲ ወገናት ሓደ መንግስቲ ኣብ ዝኾነሉ ጊዜ ኣብያተ ፍርዲ ብዘይምንም ኣድልዎ ሕግን ናይቲ ጉዳይ ፍረ ነገርን ጥራሕ ሪኦም ትክክልኛ እዩ ዝብልዎ ውሳኔ ንምሃብ ብጣዕሚዮ ዘፀግመሎም።

ነፃነት ዳይነት ኣብዘየለሉ ኩነታት መሰላት ዜጋታት ብዝርዝር ምብሃሕ ወይድማ ሕገ መንግስቲ ብዝርዝር መሰላት ምጭንናኻቕ ዋጋ ዝህልዎ ጉዳይ ኣይኸውንን። ኮይኑ ግና ብዙሓት ጨቆንቲ ስርዓታት ዓንቀፃት ሕገ መንግስታቶም ብሰብአዊ መሰላት ዝተመልኡ አንተኾነውን ብተግባር ግና መሰላት ዜጋታትን ክሕልዎ ኣይተርአየን። እዙይውን ኣብ ዝተፈላላዩ ሃገራት ዝተርአየዮ። ስለዚ ልዕል ኢሉ ዝተጠቐሰ ተሞክሮ ጨቆንቲ መንግስታታት ዘመሓላልፊልና መልእኸቲ እንተሃለወ መሰል ዜጋታት ኾነ ነፃነት ኣብያተ ፍርዲ ኣብ ሕገ መንግስቲ ይኸን ብኻለእ ሕጊ ምቕማጦም ጥራሕ ንተግባራዊነቶም ውሕስና ክኸውን ከምዘይኸእልዮ።

ነፃነት ኣብያተ ፍርዲ ክንብል እንተለናውን ኣብ ውሽጡ ክልተ መሰረተ ሓሳባት ዝሓዘዮ። ብሓደ ወገን ኣካል ዳይነት ከም መሓውር መጠን ክህልዎ ዝኸእል ነፃነት ዘርኢ እንትኸውን ቦቲ ካለእ ወገን ድማ ኣብዚ መሓውር ዳይነት ዝሰርሑ ዳይኑ ናይ ዳይነት ስራሕቶም ማለት እቲ ዝቐረበሎም ጉዳያት ብዘይ ፍርሓትን ስግኣትን ንሕጊ ጥራሕ መሰረት ገይሮም ክሰርሑ እንተለዉ ማለት እዩ። ስለዚ ብዛዕባ ነፃነት ዳይነት ክንዛረብ እንተለና ብዛዕባ እዞም ልዕል ኢሎም ዝተጠቐሱ ነፃነታት ንዛረብ ማለትዮ።

ብሕታዊ ነፃነት ዳይነት፡ ኣብያተ ፍርዲ ብሙሉእ ነፃነት ስራሕተን ንክፍፀማ ናይ ፌደራል ይኹን ናይ ክልልና ዝተማሓየሽ ሕገ መንግስቲ ሪኢና ኢና። ይኹን እምበር ናይ ኣብያተ ፍርዲ ነፃነት ብናይ ዳይነት ብሕታዊ ነፃነት እንተዘይተሓገዙ ናይ ኣብያተ ፍርዲ ነፃነት ዝተማልአ ክኸውን ኣይከእልን። ስለዚ ናይ ኣብያተ ፍርዲ ትካላዊ ነፃነት ንምክባር ሕድ ሕድ ዳይና ስራሕቱ ብሙሉእ ነፃነት ከካይደሉ ዘክእሉ ኩነታት ክማልኡ ይግባእ። ናይ ዳይኑ ብሕታዊ ነፃነት ብዋናነት

- ሕድ ሕድ ዳይና ዝቐረበሉ ዝኾነ ጉዳይ ኣመልኪቱ ምንም ዓይነት ተፅእኖ ከይግበረሉ፤
- ብፍላይ ካብቲ ሕጊ ፈፃሚ ኣካል ሓደ ጉዳይ ባዚይ ወይድማ ብካለእ መልክዑ ክውስን ትእዛዝ ከይዋሃዖ ወይድማ ካብ ሕጊ ወፃኢ ውሳኔ ንክህብ ዘገድድ ኩነታት ከይፍጠር፤
- ቦቲ ዝህዖ ውሳኔ ምኽንያት ንመንግስቲ ሓዊሱ ካብ ዝኾነ ወገን ኣድላይ

ዘይኾነ ስጉምቲ ከይውሰዶ ምክልኻልን ብዘይምንም ፍርሓትን ስግኣትን መሊኡ ስርሑ ክሰርሕ ዝኽእልዎ ኩነታት ምግባር እዩ።

ተሳትፎ ፈፀምቲ ኣካላት ኣብ ልዕልነት ሕጊ፣ ልዕልነት ሕጊ ኣብ ሓንቲ ሃገር ንክህልው ብዝበለፀ ዓብይ ተራ ክፃወት ይግባእ ተባሂሉ ተስፋ ዝግበሮ ኣካል መንግስቲ እቲ ሓደ ፈፃሚት ኣካል'ዩ። ምኽንያቱ'ውን እዚ ፈፃሚት ኣካል ናብ ስልጣን ዝደየበ ወይድማ ስልጣን ዝሓዞ ብናይ ህዝቢ ሰናይ ድልዮትን ህዝቢ ንምግልጋል ደኣ'ምበር በቲ ዘለዎ ወታደራዊ ሓይሊ ኣይኮነን ተባሂሉ ስለዝእመን እዩ። ንዝመረፀ ህዝቢ ንምግልጋል እቲ ፈፃሚ ኣካል ዝሰርሖም ስራሕቲ ሕጊ ብዝእዝዞ ኣገባብ ክኸውን ይግባእ። ሕጊ ብዝእዝዞ ንምስራሕ ድማ ፈፃሚ ኣካል ነዞም ዝስዕቡ ኣሰራርሓታት ክኸተል ይግባእ።

- **ግልፅነት፣** ፈፀምቲ ኣካላት ብዝተውሃቦም ስልጣን መሰረት ምስራሕን ሀብትን ኣገልግሎትን መንግስቲ ፍትሓዊ ብዝኾነ መንገዲ ንዝምልከቶ ኹሉ ምክፍፋልን ምብፃሕን ኣለዎም። ዝህብዎ ዝኾነ ዓይነት ውሳኔ ወይድማ ትእዛዝ'ውን ብግልፅን ሕጊ ወይድማ ከም ኩነታቱ ደንቢ ብዝእዝዞ መሰረት ጥራሕ ክፍፀሙ ኣለዎም። ብተወሳኺ'ውን ግልፅነት እንትበሃል እቶም ብዝወሃቡ ውሳኔ ወይድማ ትእዛዝ ዝጉድኡ ሰባት ብቐጥታ ብዛዕባ ከይዲ ውሳኔ ትእዛዝን መረዳእታን ክረኽቡ ኣለዎም ማለት'ዩ።
- **ተሓታትነት፣** ፈፀምቲ ኣካላት ንዝህብዎም ውሳኔታትን ንዝሰርሖም ካልኣት ስራሕቲ ተሓተትቲ እዮም። ስለዚ ብምክንያት'ዞም ውሳኔታት ንዝቐርበሎም ግቡእ ዝኾነ ምዕራይ ንባዕሎም ድልዎት ምግባርን ኣብ ዝተደለይዎ እዋን ክርከቡ ይግባእ። እዞም ፈፀምቲ ኣካላት'ውን ብዝሰርሖሉ ቤት ዕሕፊት ብዝሸሞም ኣካል ብሕጊ መውፅኢ ኣካልን ብህዝብን ክግምገሙ፣ ክሕተቱ፣ ብዛዕባ ዝፈፀምዎ ስራሕቲ'ውን ፀብፃብ ከኸቐርቡን ኣድላይ ዘበለ መብራህርሂ'ውን ክህቡ ይግባእ።
- **ኣድልዎ ዘይምፍፃም፣** ፈፀምቲ ኣካላት ኣድልዎ ብዘይብሉ ኩነታት ስራሕቶም ከካይዱ ይግባእ። ብቐለም፣ ብዓሌት፣ ብብሄር/ብብሄረሰብ፣ ብዖታ፣ ብቋንቋ፣ ብሃይማኖት፣ ብፖለቲካ ኣመለኻኽታ ወይድማ ብካሊእ ቅዋም ወይድማ ኣግባብነት ብዘይብሉ ምኽንያት ፍሉይ ጠመተ ወይድማ ኣፈላላይ ከይገበሩ ብዝቐረበሎም ፍረ ጉዳይ ጥራሕ መሰረት ገይሮም ውሳኔ ክህቡ ይግባእ።
- **ሕጊ ምኽባር፣** ፈፀምቲ ኣካላት ንሕገመንግስቲ ናይ ምኽባርን ንክኸበር ናይ ምግባር፣ ኣግባብነት ብዘለዎም ፖሊሲታት፣ ሕግታት፣ ደንብታት፣ መምርሕታትን ስልጣን ብዘለዎ ኣካል ብዝተሓላለፈ ትእዛዛት መሰረት ሓላፍነቶም ወይድማ ግቡኡም ክዋፅኡ ኣለዎም። ብተወሳኺ'ውን ብቤት ምኽሪ ሚኒስትራት

ዝፀደቁ ደንብታት ብሕገ መንግስቲ ዝተደንገጉ መሰላት ዘይግብኡ ምዃኖም፣ ሰራሕተኛታት መንግስቲ ሕግታት ምኽባሮም ከረጋገፁ ይግባእ።

- **አስተምህሮ ሕጊ ምሃብ፣** ኣብ ኣንቲ ዓዲ ልዕልነት ሕጊ ንክሰፍን እቲ ፈፃሚ ኣካል ነቲ ዝመረጸምን ዘገልገሎን ህዝቢ ብዛዕባ ልዕልነት ሕግን ብዛዕባ ዝተፈላለዩ መሰላት ህዝብን ግቡኣትን ደረጃ ብደረጃ ቡብዝጥዕሞ ኩነታት ኣስተምህሮ ክህብ ይግባእ። እዚ ኣስተምህሮ'ውን ፈፃሚ ኣካል ኣብ ከባቢኡ ምስ ዝርከቡ ነፃ ምስዝኾኑ ኮለጃት ሕግን ካልኣትን ብምትሕብባር ክገብሮ ይኸእልዮ።

4.3.2 ንሰናይ ምምሕዳር ዝግብኡ ጉዳያት

ተምሃሮ ብዛዕባ ሰናይ ምምሕዳርን ዲሞክራሲን እኹል ግንዛብ ረኺብኩም ዶ? ግልፅነትን ተሓታታይነትን፣ ተሳትፎ ህዝብን ምብቃዕን፣ ምርግጋዕ ልዕልነት ሕጊ፣ ቅልጡፍ ምላሽ ምሃብ፣ ተአማንነት ምርግጋዕን ሓባራዊ ምርድዳእን ዝብሉ መትከላት ሰናይ ምምሕዳር ብዝርዝር ተረዲእኹም ዶ? ሰናይ ምምሕዳር ኣንፃር ግዕዝይና ብትረት ምቅላስ ማለት ከምዝኾነ ኽ ትፈልጡ ዶ? ሰናይ ምምሕዳር ማዕረ መሰል ንኹሉ ምርግጋዕ ማለት ከምዝኾነ ኽ ትፈልጡ ዶ? ዝስዕብ መግለፂ ተኸታተሉ።

ዕዮ ጉጅለ

ግዕዝይና (ብልሽውና) እንታይ ማለትዮ? ነዚ ብኣብነት ኣደጊፍኩም ብዝርዝር ግለፁ። ግዕዝይና ተባሂሎም ዝጥቀሱ እንታይዮም? ግዕዝይና ኣብ ቤት ትምህርትኹም፣ ኣብ ምምሕዳር ጣብያኹም፣ ኣብ ምምሕዳር ወረዳን ክልልን ከ ኣሎ ዶ? ንወለድኹም ሓቲትኩም መልሲ ሒዝኩም ናብ ክፍሊ ክትመፁን ክትመያየጡሎምን ይግባእ። ሓደጋታት ግዕዝይና ብዝርዝር ጥቕሱ። ተኻትዑሎም።

ሀ. ግዕዝይናን (ብልሽውናን) ሳዕቤትን፣ ዝተፈላለዩ ሰባትን ሃገራትን ንግዕዝይና (ብልሽውና) ብዝተፈላለዩ መንገዲ ይትርጉም። ሓደ ገዛኢ ዝኾነ ትርጉም ግዕዝይና ብዓለምለኽ ደረጃ የለን። እዚ ግዕዝይና ዝምልከት ናይ ሓባር ኣረዳድኣ የለን ማለት ኣይኮነን። መብዛሕትኦም ሰባትን ሃገራትን ዘረዳድኡሎም ነጥብታት ኣለዉ። እቲ ፍልልይ ዝመፅእ ኣብቲ ደረጃ ስፍሓት ትርጉም ግዕዝይና ጥራሕ እዩ። ግዕዝይና ተባሂሎም ክጥቀሱ ዝኸእሉ ንኣብነት ዝስዕቡ ይርከብዎም።

- ✓ ጉቦ ወይድማ መማለዲ ምቕባል፤
- ✓ ብዝምድናን ካልኣት ውልቃዊ ርክባት (ዝምድናታት) ተደሪካ ምስራሕ፤
- ✓ ዘይግብኣካ ጥቕሚ (ረብሓ) ምርካብን ዘይግብኣካ ንብረት ምውሳድን
- ✓ ወግዓዊ ውሳኔታት ብዘይግባእ ፀቕትታት ንምቕያርን ኣብቲ ኣወሃህባ ውሳኔ

ተፅእኖ ክትገብር ምፍታንን

- ✓ ሓላፍነትካ ብግቡእ ዘይምፍፃምን ክትገብሮ ዝግብኡካ ነገር ክይገበርካ ምትራፍን ወዘተ
- ✓ ካብ ረብሓ ህዝቢ ውልቃዊ ረብሓ ኣቐዲምካ ምርኣይ (ምቕዳም)

ግዕዝይና ዘለዎ ኣሰራርሓ ንህዝቢ ዘይጠቅም ካብ ምኳን ሓሊፉ ዝሰዕቡ ሓደጋታት ከም ኣብነት ክጥቀሱ ዝኽእሉዮም፤

- መንግስታዊ ትካላት ተሓታትነት ንክይህልወን
- ሰበስልጣን መንግስቲ ዝግብኡም ማሕበራዊ ቦታን ክብርን ንክይህልዎም
- ህዝቢ ንመራሕቲ ንክይኣመንን ቅንዕና ንክጠፍእን
- ሞራል ህዝብን ስነ ምግባርን ንክወድቕ
- ዜጋታት ንሓበራዊ ረብሓን ምዕባለን ንክይሰርሑ
- ኣብ ዘይግብኡም ውልቃውን ጉጅላውን ረብሓታት ምንዳይ ክድህቡ
- ካብኡ ሓሊፉ'ውን ሰላምን ፀጥታን ንክይህሉ ምግባር ሳዕቤን ኣለዎ።

ግዕዝይና እናተጋደደ እንተኸይዱ መንግስታዊ መሓውራት ናብ ውድቀትን ምልማስን ይኸዳ። ሰባት ብጉልበቶም ወይድማ ብጉልበት መንግስቲ ተጠቂሞም ጉዳዮም ብዝመረፅዎ መንገዲ ዝፍፀሙ ብርኪ ይብገሑ። ውክልና ህዝቢ ዝተሞህሮም ሰባት ነቲ ውክልና ብዝፃረረ መንገዲ ኣብ ግዕዝይና እንተኣትዮምን ግዕዝይና ትካላዊ ኣሰራርሓ እናሓዘ እተኸይዱ ሰባት ኣብ መንግስታዊ ትካላት ዝነበሮም እምነት ክጠፍእን ዲሞክራሲ እናተሸርሸረ ክኸይድን ይገብር።

ዲሞክራሲ ኣብዘይብሉ ስርዓት ሰባት ኣብ መንግስታዊ መሓውራት ብምኽንያት ግዕዝይና እምነት ክስእኑ እንተለዉ ዘለዎም መማረፂ ናብርኦም ዘማልእ ስርዓት ንክመፅእ ተስፋ እናገበሩ ምፅባይ ወይድማ ዝተፈላለዩ ሕቡእን ዘይሕቡእን ምንቅስቃሳት ብምግባር ነቲ ዘሎ ስርዓት ምልዋጥዮ። ኣብ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት መንግስቲ ዜጋታት ምምራፅን ምውራድን መሰል ዘለዎም ስለዝኾኑ ብሰንኪ ግዕዝይና ኣብ መሓውራት መንግስቲ እምነት ኣይስእኑን።

ግዕዝይና (ብልሽውና) ብባሕርይኡ ክኾኑ ዝግብኡም ነገራት ትፅቢት ብዝግበረሎም መንገዲ ንክይፍፀሙ ይገብር። ኣብዚ ክይዲ እዚ እቶም ተዋሰኒቲ ግዕዝይና ኣብ ካልእ ክሳራ ተመስራቶም ክረኽቡዎ ዘይግብኡም ጥቅሚ ይረኽቡ። እቶም ክኸሰሩ ዝተገበሩን ዝግብኡም ነገር ዝተወሰደምን ሰባት ካብ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ዘይፅበይዎ ተግባር ስለዝኾናምን ነዚ ንምእራም ዓቕሚ ስለዝስእኑን ዓርሰ እምነትን ኣብ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ዝነበሮም እምነትን ይስእኑ። ግዕዝይና ፖለቲካዊ ውሳኔታት ዋጋ ኣልቦ ክኾኑ ይገብር። ስነ ምግባር ዜጋታት ክወድቕ ይገብር። መንግስታዊ መሓውራት ብቕዓት ንክይህልወንን ዝተዋደደ ገበን

ንኸሰፍሕን ብምግባር ንዜጋታት ተወሳኺ ዋጋ የኸፍሎም። ግዕዝይና እንትህልው ኩሉ ዜጋ ብቐጥታ ይኹን ብተዘዋዋሪ መንገዲ ይጉዳእ። ፖለቲካውን ዓሌታውን መልክዕ እናሓዘ ክኸይድ እንተሎ ሓድነት ህዝቢ ንክልሕልሕ ይገብር።

ግዕዝይና ብዝተሓላለኸን ብምስጢራውን አሰራርሓ ዝካየድ ብምዃኑ ከምኡውን ነቶም ተዋሳኒቲ ዘይግብኦም ረብሓ ዘምዕኦምን አሰራርሕኡ ረቂቕ ብምዃኑ ካብ ቁፅፅር ወፃኢ ስለዝኾነ ኣብ ሓፂር እዋን ብዙሓት ሰባት ንኸሳተፉሉ ዝገብር ሓደገኛ ተርእዮ እዩ። ስለዝኾነ ድማ ግዕዝይና እናሰፍሖ ክኸይድ እንተሎ ዘሕፍርን ዘቕፅዕን ተግባር ምዃኑ ተሪፉ መሓውራዊ ኣወዳድባ እናረኸበ ዝኸይድን ኣብ መወዳእታ ድማ ቅኑዓት ዝነበሩ መዐቀንታትን ሕግታትን ዋጋ ዘይብሎም ይገብር። ስለዚ ግዕዝይና ሕግን ስርዓትን ዘጥፍእ፣ ዜጋታት ንምንባርን ንምሰራሕን ውሕስነት ዘይብሎም ክኾኑ ዝገብር፣ ምሉእ ብምሉእ ስርዓት ኣልቦነት ክነግስ ዝገብር እዩ። ስለዝኾነ ምክልኻል ግዕዝይና ከም ተግባር ምክልኻል ሓደ ተራ ገበን ዝርእይ ዘይኮነስ ከም ምምላስ ዓብዩ ሕቶ ህልውና ዜጋታት እዩ።

ለ. ዓለምለኻውን ሃገራውን ባህርይ ግዕዝይና፣

ዕዮ ጉጅለ

ውክልና ህዝቢ ዝተውሃቦም ሰባት ንዝተውሃቦም ሕድርን ሓላፍነትን ብዝፃረር መንገዲ ኣብ ግዕዝይና እንተኣትዮምን ግዕዝይና ትካላዊ አሰራርሓ እናሓዘ እንተኸይዱን ህዝቢ ኣብ መንግስታዊ ትካላት ዝነበሮም እምነት ክጠፍእን ዲሞክራሲ እናተሸርሸረ ክኸይድን ይገብር ንዝብል ኣበሃህላ ተመያየጡሉ። ከመይ'ዩ እዚ ክኸውን ዝኸእል? ኣብ ኣፍሪካ ግዕዝይና አዐርዩ ዝሰፍሖሉ ምክንያት ንምንታይ'ዩ? ግዕዝይና ንምውጋድን ንምቁፅፃርን ክውሰዱ ዝግብኦም ስጉምታታት እንታይ'ዮም? ተምሃሮ ንሰኻትኩም ከ ብደረጃ ቤት ትምህርቲ፣ ጣብያ፣ ወረዳ፣ ክልልን ሃገርን ግዕዝይናን ብልሽውናን ንምቅላስን ንምውጋድን እንታይ ንኸትገብሩ'ዩ ትፅቢት ዝግበረልኩም? ብሓባር ተመያየጡ። ተኻትዑ። መልስኹም ብፅሑፍ ናብ ክፍሊ ኣቕርቡ።

ባህርያት ግዕዝይና እቶም ኣብ ላዕሊ ዝተጠቐሱ ኾይኖም ዓለምለኻዊ ትሕዝቶ ዘለዎም ኣብ ኩሉ ክፍሊ ዓለም ኣብ ዝማዕበላን ዘይማዕበላን ሃገራት ዝርእይ ተርእዮ'ዩ። ነገር ግን መጠን ምስፍሕፋሕ ግዕዝይና ብሓፈሻ ኣብ ዝማዕበላ ሃገራት ኣብ ትሑት ደረጃ ከምዝርከብ ፀብፃብ ይሕብር። ነዚ ዝኾነሉ ምክንያት ድማ ኣዝዩ ዝማዕበለ ስርዓት ቁፅፅርን ዜግነታዊ ኣተሓሳስባን ምህላዉ ከምዝኾነ ይንገር። ብኣንፃሩ ድማ ኣብዘይማዕበላ ሃገራት መጠኑ ኣዝዩ ሰፊሕ እዩ። ኣብ ሓደ ሓደ ሃገራት ኣፍሪካውን መሓውራዊ ኣወዳድባ ናይ ምሓዝ ደረጃ ከምዝበፀሐ ፀብፃባት ይሕብሩ። ዋላኳ ባህርያት ግዕዝይና ተመሳሳሊ ይኹኑምበር ገሊኦም ፀሓፍቲ ኣብ ኣፍሪካ ዘሎ ግዕዝይና ካብ ዝሰፍሖሉ ቀንዲ ምክንያት እቶም ኣብ ግዕዝይና ዝዋስኡ

ሰባት ፍላጎት ቤተሰባዊ፣ ዓሌታውን ውልቃውን ርክብ (ዝምድና) ስለዘለዎም እዩ። ከም ኣብነት ዘልዕልዎውን ኣብ ብዙሕ ሃገራት ኣፍሪካ ኣብ ሓደ እዋን ሰለስተን ካብኡ ንሓዕልን ኣሕዋት ወይድማ ናይ ቀረባ ቤተሰብ ላዕለዎት ሓላፍቲን ሹማምንትን መንግስቲ ሹይኖም ምርኣይ ዝተለመደ ጉዳይ ምዃኑዮ። ብፍላይ ናብ ጉዳይ ሃገርና ክንምለስ እንተለና ዋላኳ ከም ገሊኦም ሃገራት ኣፍሪካ ኣብዝለዓለ ብርኪ ኣይብጻሕብር ግዕዝይና ብገፊሑ ከምዝርኣይ ዝተፈላላዩ ዘይመንግስታውን መንግስታውን ፀብግባት ይሕብሩ። ስለዝኾነ ድማ ግዕዝይና ንምክልኻል ዝተዋደደ ስራሕ እንተዘይተሰሪሑ ቀስ እንዳበለ ትካላዊ ኣወዳድባ ክሕዝ ከምዝኸእል ካብ ባሕርያት ግዕዝይና ተበጊስካ ምግማት ይካእል።

ሐ. ግዕዝይና ንምቁፅፅር ክውሰዱ ዝግብኦም ስጉምትታት፡ ግዕዝይና ንምንፅፅር ክውሰዱ ዝግብኦም ስጉምትታት ብመጠኑ ክብደትን ሚስጥራውነትን ግዕዝይና ክምዘኑ ይግብኦም። እዞም ስጉምትታት ዘርዚርና ክንትንትናም ዘይንኸእል ብዙሕ መልክዓት ዘለዎም እዮም። ብወሳኔ ወይ መልክዑ ግን ፖለቲካውን ምምሕዳራውን ስጉምትታትን ክውሰዱ ይግብኦም። ህዝቢ ፖለቲካዊ ስልጣኑ ብመረጃ ኣቢሉን ብካልኦት ፖለቲካዊ መሳርሕታት ክጥቀሙሉ እንተተገይሩን ግዕዝይና መሓውራዊ ኣወዳድባ ከይረኽቦ ንምቁፅፅር ይከኣልዮ። ብተወሳኺውን መንግስቲ ናይ ፖለቲካ ፍቓድ እንተርእዮ ምስቲ ዝወከሎ ህዝቢ ተዋዲዱ ግዕዝይና ንምቁፅፅር ዝተፈላለዩ ፖለቲካውን ምምሕዳራውን ስጉምትታትን ክወስድ ይኸእልዮ። ንኣብነት ዜጋታት ሓላፍነት ዜግነት ክስምዖም ብምግባር ፖለቲካውን ምምሕዳራውን ስራሕቲ ንኸሰርሑ ትፅቢት ይግበረሎም። ብተወሳኺውን ኣብቶም ካልኦት ክፍልታት ዝተዘርዘሩ ሰናይ ምምሕዳር ንክህልዉ ፖለቲካን ምምሕዳራውን ውሳኔታት ብምሉእ ልቢ ምውሳድን ምትግባርን ይግባእ። ኮሚሽን ፀረ ግዕዝይናን ዋና ኦዲተራትን ተግባሮም ብትግሓት ንኸፍፅሙ ምትብባዕን ኣድላይ ሓገዝ ክግበረሎም ምግባርን ይግባእ። ነዚ ተግባር ምፍፃም ቀዳማይ ሓላፍነት ዘለዎም ኣብ ቡብብርኩ ዝርከቡ ኣብያተ ምኽሪ እዮም።

ብኻልእ ወገን ድማ ምስቲ ህዝቢ ቀጥታ ርክብ ዘለዎምን ንህዝቢ ንምግልጋል ዝተጣየሹ ማእኸናት መራኽብቲ ሓፋሽን ሲቪላዊ ማሕበራትን ግዕዝይና ኣብ ምቅላዕን መፍትሒ ሓላባት ኣብ ምቕራብን ክትካእ ዘይኸእል ግደ ኣለዎም። ምኽንያቱ እዞም ዝተጠቐሱ ትካላት ካብ መንግስቲ፣ ውልቀሰባትን ካልኦት ኣካላትን ነፃ ሹይኖም እንተተመስሪቶም ብባህርይኦም ኣብ ግዕዝይና ተዋሰኑ ክኾኑ ስለዘይኸእሉን ምስቲ ህዝቢ ቀጥታዊ ርክብ ስለዘለዎምን ልዑል ተራ ክፃወቱ ይኸእሉ እዮም። ነገር ግን ማእኸናት መራኽብቲ ሓፋሽን ሲቪላዊ ማሕበራትን ተርኦም ንኸፃወቱ ፖለቲካዊ ድጋፍን ሓለዋን ክግበረሎም ይግባእ። ብሓፊሻ ህዝብን መንግስትን ተዋዲዶም ብምሉእ ልቢ እንተሰሪሑም ግዕዝይና ክቆፃፀሩ ይኸእሉ እዮም። ልዕሊኹሉ ግና ግዕዝይና ንኸጠፍእ ብዋናነት ሰናይ ምምሕዳርን ዲሞክራሲያዊ ስርዓትን ብተግባር ዘረጋገፀን ክረጋገፀ ዝኸእልን መንግስቲ የድልይ።

መ. ግዕዝይና ኣብ ሃገራት ኣፍሪካ መንቀሊ ምኽንያት ሕድሕድ ውግእን ኩናትን

ኣብ ሓንቲ ሃገር ግዕዝይና እንተተጋፊሑ ብቐዳምነት ህዝቢ ኣብቲ መንግስትን ስርዓትን እምነት ስለዝሰጠን ብሰንኪዚ ድማ ናብ ዘዩድልይ ኩናት ክኣትው ይኸእል። ነዚ ከም ኣብነት ዝጥቀስ ኣብ ዲሞክራቲክ ኮንጎን ጎረቤትና ሶማሊያን ምርኣይ ይከኣል። ኣብ ኮንጎ ንልዕሊ 30 ዓመት መራሒ ዝነበሩ ‘ሞቡቲ ሴሴኮ’ ዝበሃሉ ኣብ እዋን መሪሕነቶም ብብሊዮን ዝኣክል ዶላር ኣብ ኣውሮፓ ይእክቡ ነይሮም። እታ ሃገር ምስ ብዙሕ ሃፍታ ኣብ ድኽነት ክትጥሕል ክኢላ እያ። እዚ ስለዝኾነ ድማ ድሕሪ ምውጋድ እቲ መራሒ ዛጊድ ኣብ ሕድሕድ ኩናት እናተሓመሰት ትርከብ። ብተመሳሳሊ ኣብ ላይቦሪያ መራሒ ዝነበረ ‘ቻርለስ ቱለር’ ኣብ ዓዱን ሴራሊዮንን ኣብ ስርቂ ኣልማዝ (ክቡር ማእድን) እናተዋፈረ ምፅንሑ ንውግእን ዘይምርግጋእን ምኽንያት እናኾነ ይርከብ።

ኣብ ጎረቤት ሃገርና ሶማሊያ ዝነበረ ‘ዚያድ ባሬ’ ዝበሃል ኣምባገነን መራሒ ብግዕዝይና ዝተበላሸወ ስለዝነበረ ነዚ ኣመልኪቱ ኣብቲ ህዝቢ ተቐባልነት ስለዘይነበሮ ድሕሪ ምውጋድ እቲ መራሒ ዛጊድ ን20 ዓመት ዝኣክል ብዓሌት ንዝተመሰረተ ኩናት መበገሲ ኾይኑዮ። ስለዚ ኣብ ሓንቲ ሃገር ግዕዝይና እናተጋፍሐ እንተኸይዱ ናይ መወዳእታ ውፅኢት ኣብታ ሃገር ዘይምርግጋዕ ምፍጣር እዩ። ተምሃሮ ግዕዝይና እንታይ ማለት ከምዝኾነን ኣብ ማሕበረ-ኢኮኖሚያዊ ዕብዮትን ልምዓትን ሃገር ዘለዎ ሳዕቤንን ብዝምልከት ተረዲእኹም ዶ? ግዕዝይና ንምርግጋዕ ሰናይ ምምሕዳር ዓንቃፋይ ምዃኑ ኸ ተገንዚብኩም ዶ? ስለዚ ግዕዝይና ተፃባኢይን ተኳሳሓይን ሰናይ ምምሕዳር እዩ።

ዕዮ ጉጅለ

መመያየጢ

- ሰናይ ምምሕዳር እንታይ ማለትዮ? ኣብ መፅሓፍ ተምሃራይ ዝርከብ ስእላዊ መግለጺ መትከላት ሰናይ ምምሕዳር መሰረት ብምግባር ግለፁ።
- ህፃናት ካብዚ ዕሑፍ እንታይ ዓይነት ትምህርቲ ወሲዶም?
- ኣብ ከባቢና ዘሎ ፀገም ሰናይ ምምሕዳር ብኸመይ ይግለፅ?
- ሰናይ ምምሕዳር ዝተጠናኸረ ክኸውን ካብ መናእሰይ እንታይ ክግበር ኣለዎ?
- ኣብ ዓለምን ኣህጉርን በዝሒ መግለጺ ስእነት ሰናይ ምምሕዳር ተገይሮም ዝውሰዱ ከመይ ዝበሉዮም?
- ግዕዝናን ብልሽውናን ዘለውዎም ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ማሕበራውን ባህላውን ሳዕቤናትን ዘስዕብዎ ቅልውላውን ኣረድኡ።
- ግዕዝይና ንኸጠፍእ ልዕሊኹል ብዋናነት ሰናይ ምምሕዳርን ዲሞክራሲያዊ ስርዓትን ብተግባር ዘረጋገፀን ከረጋገፀ ዝኸእልን መንግስቲ የድልይ። ኣብርሁ።

መልመዲ 4.1

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ብመሰረት ዝተምሃርክምዎ ቅኑዕን የዘማትእ ትኽክለኛን መልሲ ሃቡ።

1. ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝፈጥሮ ፅልዋን ዘሕድሮ በሰላን ምስ ሳዕቤናቲን ብምግንዛብ ብዝርዝር መልሲ ሃቡ። ግለፁ።
2. ሳዕቤናትን ፅዕንቶን ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘርዝሩ።
3. ብመሰረት ዓንቀፅ 36 ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስቲ ኢትዮጵያ መሰላት ህፃናት ግለፁ።
4. ዕላማታትን መትከላትን ውዳበታት ህፃናት ብዝርዝር አረድኡ።
5. መትከላት ሰናይ ምምሕዳር ዘርዝሩ።
6. ኣብ ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 9 ብዛዕባ ልዕልነት ሕገ መንግስቲ ዝምልከት ዝተጠቐሱ ዘርዝሩ። ግለፁ።
7. ኣብ ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 10 ብዛዕባ ሰብአውን ዲሞክራሲያውን መሰላት ዝምልከት ዝተጠቐሱ ዘርዝሩ። ግለፁ።
8. ኣብ ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 12 ብዛዕባ አሰራርሓን ተሓታትነትን መንግስትን ዝምልከት ዝተጠቐሱ ዘርዝሩ። ግለፁ።
9. ፈፃሚ ኣካላት ስራሕ መንግስቲ ክኸተልዎም ዝግብእዎም አሰራረሓታት ዘርዝሩ።
10. ግዕዝይና ተባሂሎም ክጥቀሱ ካብዝኸእሉ እንተወሓደ ሓሙሽተ ኣብነታት ጥቐሱ።

4.4

መደባት ኢጋርነትን ሽርክና ዝተፈላለዩ ከባብያዊ ውዳበታት ኣህጉር ኣፍሪካ

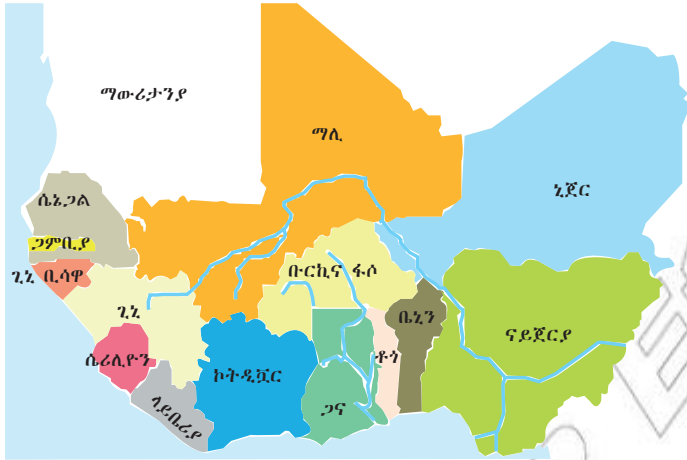
1. ወድብ ኢኮኖሚያዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ምዕራብ ኣፍሪካ

ስእሊ 4.1 ኣርማ ወድብ ኢኮኖሚያዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ምዕራብ ኣፍሪካ (ኢኮዋስ)

እዚ ውድብ 16 አባል ሃገራት ምዕራብ ብምሓዝ 28 ግንቦት 1975 ዓ.ም.ፈ ስምምዕ ሌጎስ ብዝብል ምርድዳእ ዝተጣየሸዩ። ኣብዚ እዋን ብሰንኪ ኣብተን ሃገራት ብዝተኻየደ ዕልዋ መንግስቲ /ኩዴታ/ ሰለስተ ሃገራት ሞሪታንያ፣ ጊኒን ኒጀርን ካብ አባልነት ተሰናቢተን። ኣብዚ ሕዚ እዋን ዘለዎ 16 አባላት ሃገራት ዝስዕባዮን። ስለዚ ኣብዚ ሕዚ እዋን አባላት ውድብ ኢኮኖሚያዊ ሕብረት ምዕራብ አፍሪካ፣

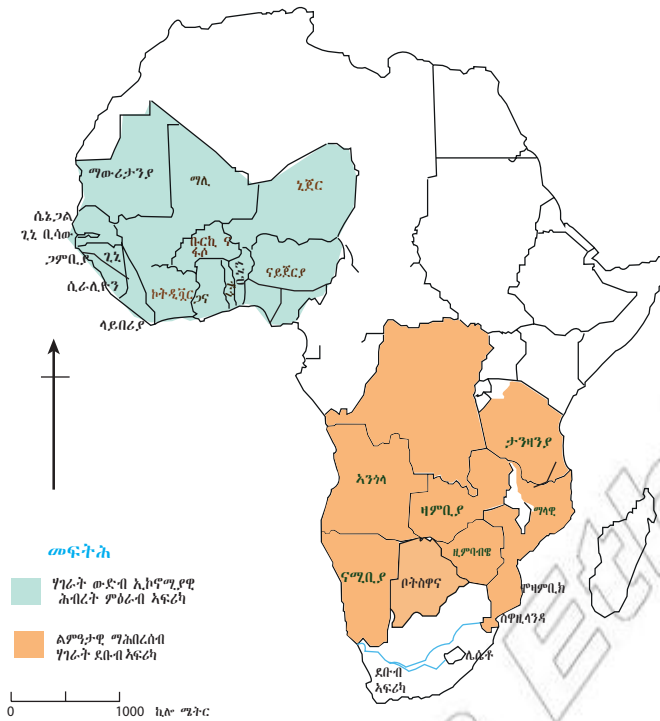
ቤኒን፣ ቡርኪና ፋሶ፣ ኬፕ ቮርዴ፣ ኮትዲቯር፣ ጋምቢያ፣ ጋና፣ ጊኒ፣ ጊኒ-ቢሳዎ፣ ላይቤሪያ፣ ማሊ፣ ኒጀር፣ ናይጀርያ፣ ሴኔጋል፣ ማውሪታንያ፣ ሴራሊዮን ቶጎን እየን።

ካርታ 4.1 አባል ሃገራት ውድብ ኢኮኖሚያዊ ሕብረት ምዕራብ አፍሪካ

ውድብ ሕብረት ምዕራብ አፍሪካ (ኢኮኖሚያዊ ሕብረት) ካብቶም ኣብ አፍሪካ ዝተጣየሹ ኢኮኖሚያዊ ማሕበረሰብ ከም ዓምድን ቁልፍን ዝረአይ ውድብ'ዩ። ናይዚ ቕጽጫ ዕማም ዝተዋደደን ዝተአሳሰረን ኢኮኖሚያውን ፋይናንሳውን ምዕባል ንምምጻእ ሰፋሕቲ ግዕርታት እናካየደ ዝፀንሐ ኾይኑ ኣብዚ ሕዚ እዋን ግና ካብ ኢኮኖሚ ብምውጻእ ካልኣት ተግባራት እናፈፀመ ይርከብ።

- ሀ. ሰላምን ምርግጋዕን ምፍጣር፣ ነዚ ዘጎልብቱ ስራሕቲ ማለት አባል ሃገራት ንዘይምግፋሕን ጎረቤት ሃገር ንዘይምውራርን ስምምዕ ብምፍርራም ነዚ ስጦም ክትትል ምግባር።
- ለ. ኣብ 1991 ዓ.ም.ፈ ዝተጣየሸ ቤት ፍርዲ ኣብ ምግሃስ ሰብአዊ መሰል ከምኡ'ውን ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዘጋጥም ምስሕሓብ ዶብ ንምፍታሕ ግዕሪ እናገበረ'ዩ።
- ሐ. ባህላውን ስፖርታውን ልውውጥ ምክያድ፣ ኣብ ሞንጎ አባል ሃገራት ስፖርታዊ ውድድር ዘካይድ ምኻኑ
- መ. ፋይናንሳዊ ትካላት ብምጥያሽ ኢኮኖሚያዊ ምትእስሳር ከጎልብት ዝኸእል ሓበራዊ ዕዳጋ ክፈጥርን ንመጻኢ ድማ ሓባራዊ ሸርፊ ንምድላው ትልሚ ዘለዎ ምኻኑን። ንኣብነት ኢኮ ብዝብል ሸም ኣብ 2015 ቅርሻ ከዳልው ተሊሙ ይርከብን ካልኣት ፍሰት ካፒታል ዘጠናኸሩን ስራሕቲ እናተፈፀሙ ይርከቡን።

ካርታ 4.2 አባል ሃገራት ኢኮኖሚ ላይኛ

ውድብ ሕብረት ኢኮኖሚያዊ ማህበረሰብ ሃገራት ምዕራብ አፍሪካ (ኢኮኖሚ) አብ አፍሪካ ካብዘለዉ ካልኣት ከባብያዊ ውዳበታት ወይድማ ሽርካታት ዝሓሸ ምዕባለ ዘለዎ እንትኾን ናብዚ ዘብዕሕዎ ጉዳያት ድማ አብ ዝስዕቡ ኢኮኖሚያዊ ምትእስሳር ዘለዉ ንጥፊታት እዮም፡፡

- አብ ንሕንሕ ዝተመስረተ፣ ሕጋውን ዝተዋደደ ባይታ ዘቀላጥፍ ነፃ ዕዳጋ ብምትእትታው ስርዓት ዕዳጋ አብቲ ዞባ ካብቲ ዝነበሮ ብዝሓሸ ንምዝርጋሕ ምኽኣሉ
- አብቲ ዞባ ዝተወሃደ ፖሊሲ ማክሮ - ኢኮኖሚ ምህላውን ነዚ ዘድሊ አብ ሓባር ምርድዳእ ዝተመስረተ መዐቀኒ ዝተዳለወን እናተተግበረ ከምዘሎን፤
- ናይ ሓባር ዕዳጋ ንምፍጣር ምኽኣሉ
- አብ ዝተወሰኑ ሴክተራት ማለት ትምህርቲ፣ ጥዕና፣ ባህሊ፣ ሕርሻን ካልኣትን ተግባራት ተሓባቢርካ ምስራሕ
- አብ ፋይናንስ ትካላት ብፍላይ ዝተርአዩ ምውዳድ ዝብሉ ኮይኖም እዚአም ድማ ብትካል ገንዘብ ዓለም ዝተገበረ መፅናዕቲ ዝተረጋገፀ ምዕባለ እናርአዩ ዝመፀ ውዳበ ኮይኑዮ፡፡

2. ልምዓታዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ደቡብ አፍሪካ (SADC)

ልምዓታዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ደቡብ አፍሪካ (ሳድክ) አድራሽኡ ኣብ ቦትስዋና ከተማ ጋቦሮኒ እንትኸውን 14 አባላት ዘለውዎ'ዩ። እዚአም ድማ ዝሰዕቡ እዮም፤

ስእሊ 4.2 ኣርማ ልምዓታዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ደቡብ አፍሪካ

አንጎላ፣ ቦትስዋና፣ ዲሞክራቲክ ክ ሪፐብሊክ ኮንጎ፣ ሌሴዮ፣ ማላዊ፣ ሞሪሸየስ፣ ሞዛምቢክ፣ ናሚቢያ፣ ስዋዚላንድ፣ ታንዛንያ፣ ዛምብያ፣ ዚምባብዌ፣ ደቡብ አፍሪካ፣ ሲሸልስን እዮም።

ካርታ 4.3 ልምዓታዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ደቡብ አፍሪካ

እዚ ውድብ ኣብ ማሕበረ ኢኮኖሚ ምትእስጋር፣ ፀጥታን ምክልኻልን፣ ፖለቲካውን ፀጥታ ተንከፍ ስራሕቲ ማእኸል ብምግባር ስራሕቲ እናፈፀመ'ዩ። ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዝተፈላለዩ ስራሕቲ ብሓበር ንምስራሕ ብምትሳም ስምምዓት እናተኻየዱ እንትኸውን ኣብዚ እዋን ድማ ኣብ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ውሕስና ምግብን ኣመልኪቶም ስራሕቶም የሳልጡ ኣለው። ነዚ ዝኾነሉ መንገዲ መብዛሕትአን ሃገራት ብዝርግሑ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብ ዓለም ዝለዓለ ብም'ኳኑን በዝሒ ትሑዛት ናይቲ ሕማም ስለዘለወን ኣብዚ መዳይ ዝለዓለ ስራሕ ንምትግባር ተሰማሚዖም እዮም። ብተመሳሳሊ ብትራንስፖርትን ካልኦት መሰረተ ልምዓትን ንምትእስጋር ዘሎ ጅምሮ ዝንኣድ ከምዝኾነ መረዳእታታት ይሕብሩ።

ብተወሳኺ ኣብ ዲሞክራቲክ ሪፐብሊክ ኮንጎ ዘጋጠመ ጎንጊ ሕድሕድ ኣብ ምፍታሕን ናይ ዚምባብዌ ኩነታት ኣብ ምክትታልን ፅቡቕ ስራሕ እናፈፀመ ይርከቡ። ኣብዚ ውዳብ እታ ካብ ኣፍሪካ ብዝለዓለ ብርኪ ትርኩብ ደቡብ አፍሪካ ናይዚአን ኣባል ስለዝኾነት ዕዳጋ ኣብ ምፍግርን ዝሓሸ ልውውጥ ንግዲ ንምፍፃም ምቕው ባይታ ስለዘለወን ነዚ ዕድል ንምጥቃም ፃዕሪ ክገብራ ከምዘለወን ይሕበር።

3. ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቅን ደቡብን አፍሪካ /ኮሚሳ/

ስእሊ. 4.3 አርማ ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቅን ደቡብን አፍሪካ /ኮሚሳ/

ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቅን ደቡብን አፍሪካ (ኮሚሳ) ተባሂሎ ዝፍለጥ ውድብ ካብቶም ናይ አፍሪካ ኢኮኖሚያዊ ማሕበረሰብ ከም ዓምዲ ዝረአይ'ዩ። እዚ ሓባራዊ ስምምዕ ዝተመስረተሉን ብፊርማ ንኸጣየሽ 5 ሕዳር 1993 ዓ.ም.ፈ ኣብ ካምፖላ - ኡጋንዳ ኾይኑ ብሕገ ዝወደቐሉ ድማ ድሕሪ ሓደ ዓመት ብ8 ታሕሳስ 1994 ዓ.ም.ፈ ኣብ ሊሎንግዌ - ማላዊ'ዩ። እዚ ውድብ 21 ኣባላት ሃገራት እንት-ህልውዎ ዝርዝርም ካብዚ ንታሕቲ ዝተሓበሩ እንትኸውን ንተወሳኺ ሓበሬታ ድማ ኣብዝቐጠሉ ገፅ ዘሎ ካርታ ምርኣይ ይከኣል። ኣባል ሃገራት ሓባራዊ ዕዳጋ ምብራቅን ደቡብን አፍሪካ (ኮሚሳ) ዝስዕቡ'ዮም፤

አንጎላ፣ ብሩንዲ፣ ኮሞሮስ፣ ዲሞክራሲ ሪፐብሊክ ኮንጎ፣ ጂቡቲ፣ ኤርትራ፣ ኢትዮጵያ፣ ኬንያ፣ ማዳጋስካር፣ ማላዊ፣ ሞሪሸያስ፣ ናሚቢያ፣ ሩዋንዳ፣ ሲሸልስ፣ ሱዳን፣ ስዋዚላንድ፣ ታንዛንያ፣ ኡጋንዳ፣ ናሚቢያ፣ ዛምቢያን ዚምባብዌን እዮም።

“ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቅን ደቡብን አፍሪካ” (ኮሚሳ) ዝበሃል “መማረባ ስምምዕ ሽፋን ንግዲ” (Preferential Trade Area) እናተብሃል ይፅዕዕ ዝነበረን ቅድሚ 1981 ዓ.ም.ፈ ዝነበረን ውድብ ዝተከአን ብኣስራርሓን ብሽፋንን ስፍሓት ብምሓዝ ኣብ ስራሕ ዝርከብ'ዩ። ናይዚ ውድብ ዓባይቲ ተግባራት ብ1991 ዓ.ም.ፈ ብኣባል ሃገራት ተቐባልነት ዝረኽቡ መትከላት ዝስዕቡ እዮም።

- ሀ. ኣብ ሞንጎ ኣባላት ሃገራት ማዕርነትን ምትሕግጋዝን ምፍጣር፤
- ለ. ኣባላት ሃገራት ኣብ ስምምዕ ዝተመስረተ ዓርሰ ምትእምግን ምፍጣር፤
- ሐ. ምትሕብባርን ብተግባር ምስ ፖሊስን ኻሮግራም ሃገራትን ምውዳድ፤
- መ. ኣብ ሞንጎ ኣባል ሃገራት ተርእዮታት ምስፍሕፍሕ ምውጋድን ዶብ ብምጥሓስ ወራር ዘይምክያድን፤
- ራ. ኣብ አፍሪካ ቻርተር ዝተቐመጡ ናይ ህዝብታትን ሰብአውን መሰላትን አፍልጦ ምሃብ፣ ምብርታታዕን ሓለዎ ምግባርን፤
- ሰ. ኣብ ተሓታትነት፣ ተሳትፎ ህዝብን ፍትሓዊ ኢኮኖሚያዊ ምዕባልን ዝተመስረተ

ልምዓት ምርጫጋፅ፡

ሸ. ንልዕልነት ሕጊ አፍልጦን ክብርን ምሃብ፤

ቀ. አባል ሃገራት ሰናይ ምምሕዳር ንምስፋን ዝዓለመን ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ምህናዕ፤

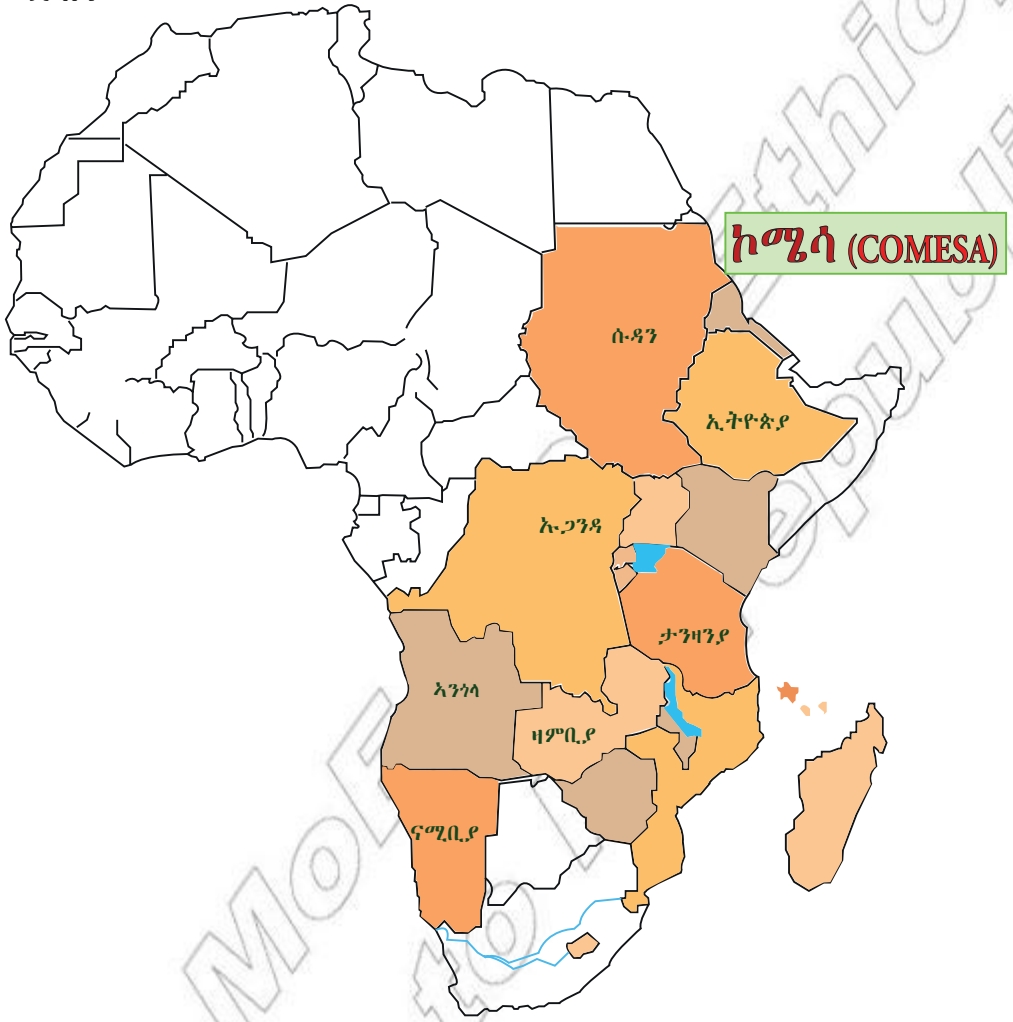
በ. ሰናይ ጉርብትና ዝተጠናኸረሉ ኣብቲ ከባቢ ሰላምን ምርጫጋፅን ንኸረጋገፅ ምዕዳር፤

ተ. ኣብቲ ዞባ ዝተፈጠረ ሰላምን ምርጫጋፅን ብምዕቃብ ሰናይ ጉርብትና ምጥንኻር፤

ቸ. ኣብ ሞንጎ አባል ሃገራት ንዝተፈጠረ ጎንዒ ብሰላማውን ዲሞክራሲያውን መንገዲ

ምፍታሕን ነዚ ንምፍፃም ዘኸእል ሃዋህው ምምቸቻው ዝብሉ'ዮም፡፡

ብሓፈሻ እዚ ውድብ ኩለመዳያዊ ልምዓት ኣብቲ ኸባቢ ንምምፃእ ዓሊሙ ዝንቀሳቀስ ውድብ'ዮ፡፡

ካርታ 4.4 አባል ሃገራት ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቕን ደቡብን አፍሪካ

4. ውድብ ሓድነት አፍሪካን ሕብረት አፍሪካን

ካርታ 4.5 አርማ ውድብ ሓድነት አፍሪካን ሕብረት አፍሪካን

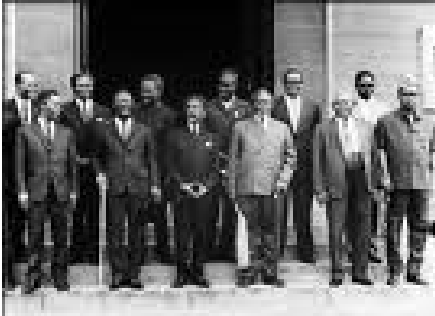
ውድብ ሕብረት አፍሪካ ዕለት 25 ግንቦት 1963 ዓ.ም.ፊ. አብ ርእሰ ከተማ ኢትዮጵያ ዝኾነት አዲስ አበባ ተመስሪቱ። እዚ ውድብ ዝተፈላላዩ ዕላማታትን መትከላትን ነይሮምዎ። ብፍላይ እቲ ቐልፊ ዕማሙ ዝነበረ ቦቲ እዋን ኣብዝሓ ሃገራት አፍሪካ ኣብ ትሕቲ ባዕዳዊ መግዛእቲ ስለዝነበራ ካብዚ ተናጊፊን ነፃነተን ከረጋግፃ ምኽኣል ዝብል ነይሩ። ብተወሳኺ ካልኦት ዝስዕቡ ዕላማታት'ውን ነይሮምዎ፤

- ✓ ኣብ መንጎ ሃገራት አፍሪካ ሕብረት፣ ሓድነትን ሕውነትንን ምፍጣር፤
- ✓ መነባብሮ ህዝቢ አፍሪካ ንምምሕያሽ ስጦም ርክብን ፃዕርን ምግባር ፤
- ✓ ሉኣላውነት ሃገራት ምሕላው፣ ነፃነት ምርግጋዕን ንዶብ ሃገራት ክብሪ ምሃብን፤ ኣብ ጉዳይ ውሽጢ ሃገራት ጣልቃ ዘይምእታው፤
- ✓ ኩሎም ዓይነታት ባዕዳዊ መግዛእቲ ምቅላስን ክውገዱ ምግባርን
- ✓ ካብ አድማሳዊ ድንጋገታት ሰብአዊ መሰል ዝፈልፈለ ቻርተር ሰብአዊ መሰል ዜጋታት አፍሪካ ምጥያሽ ፤
- ✓ ኣብ ኢኮኖሚያዊ ምትሕብባር፣ ትምህርትን ባህልን፣ ጥዕናን ዕርየት ቴክኒክን ሳይንስን ምክልኻልን ፀጥታ ዝምልከቱ ጉዳያት ተሓባቢርካ ምስራሕ ዝብሉ እዮም።

ውድብ ሕብረት አፍሪካ ካብዘሰለጠም ዝተወሰኑ ተግባራትን ናእዳ ዝረኽበሎምን ውሽጢ እዞም ዝስዕቡ ይርከብዎም፤

- ኣብ ትሕቲ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝነበራ ሃገራት መብዛሕትኣን ነፃ ዝኾናሉ ኩነታት ምምቕቓውን ኣብ ኩሎም መድረኻት ብምግባሕ ነቲ ዝነበረ ቐልፊ ብግልፂ ምድጋፍ።
- ናይዚ ውድብ ምስረታ አፍሪካ ኣብ ዓለም ዝነበራ ግደ ጎሊሁ ክወፅእን ዝነበረ ዘይፍትሓውን ግጉይን ኣረዳድኣ ክመሓየሽ ከምዘለዎ ተረርካ ምቅላስን ብብገትኡ ምግባሕን።
- ኣብ ዘርኣውነት ብፍላይ ንፀለምቲ ዝነበረ ምንእኣስ ክጠፍእን ኣብ ቀለም ዝተመሰረተ ዘርኣዊ አፈላላይ ንምቅላስ እዚ ውድብ ጥጡሕ ባይታ ምፍጣሩ።

- ተሓባቢርካ ማሕበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ፖሊቲካውን ባህላውን ፀገማት ንምፍታሕን ዘሎ ድኽነት ንምንካይ ብሓባር ፃዕሪ ኣብ ምግባር ዕቡቕ ክምዝነበረዮ።

ሰእሊ 4.4 ኣብ ምስረታ ውድብ ሓድነት ኣፍሪካ ዝነበሩ ተሳተፍቲ መረሕቲ ሃገራት ኣፍሪካን ዘዕደቕዎም ኣርማታትን

እዚ ውድብ 53 ኣባል ሃገራት ዝነበርዎ ኾይኑ ብ2002 ዓ.ም.ፊ ሕጋዊ ብዝኾነ መንገዲ ናብ ሕብረት ኣፍሪካ ተሰጋጊሩዮ። ሕብረት ኣፍሪካ ኩሎም ዕላማታትን መትከላትን ውድብ ሕቡራት ኣፍሪካ ዝወሰደ ኾይኑ ብኣወዳድባን ኣሰራርሓን ግና ደጊሙ ምትዕርራይ ክገብር ክኢሉዮ። ኣብዚ ዝለዓለ ጠመተ ዝተውሃቦም ኣብ ሕሉፍ ዝነበሩ ፀገማት ንምምሕያሽ ዝዓለሙዮ። ኣብዚ ዘሎ ኣወዳድባ ዝስዕብ ይኸውን።

- ✓ ኩሎም ኣባል ሃገራት ዝሳተፉሉን ዝለዓለ ውሳኔ ዝመሓላለፈሉን ሓፈሻዊ ጉባኤ
- ✓ ካብ ሚኒስትራት ኣባል ሃገራት ዝተውፃዕኡ ኣባላት ዝተጣየሹ ተፀዋዕነቱ ንጉባኤ ዝኾነ ካውንስል ፈፃሚ ስራሕ ኣካል።
- ✓ ብዋናነት መዓልታውን ስራሕቲ ውድብ ሃገራት ኣፍሪካን ዝመርሕ ዋና ፀሓፊ ይርከብ።

- ✓ ዝተፈላለዩ ስራሕቲ ዝፍፀሙ 7 ኮሚሽናት ሕድሕዲኦም ሰብሙያ ኣለዎም። ኣካላት ኣዶ/ኣቦ መናብርትን ምኽትልን ዝምራሕዮ።
- ✓ ካውንስል ሰላምን ፀጥታን፣
- ✓ ብውክልና ዝተጣየሽ ቀዋሚ ኮሚቴ ተፀዋዕነቱ ንካውንስል ፈፀምቲ ስራሕ ፀብዓብ ዘቕርብ ኣካልዮ።
- ✓ ንህዝብታት ኣፍሪካ ዝውክል ኣብ ሰናይ ምምሕዳር፣ ልምዓትን ኢኮኖሚያዊ ምትእስሳር ንምጉልባት ዝሰርሕ 'ፓርላማ ፓን ኣፍሪካ'
- ✓ ማሕበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ባህላዊ ካውንስል
- ✓ ቤት ፍርዲ፣
- ✓ ዝተፈላለዩ ቴክኒካዊ ኮሚቴታት ኣብ ሕርሻ፣ ንግዲ፣ መሰረተ ልምዓት፣ ሳይንስን ቴክኖሎጂን፣ ትምህርቲ፣ ጥዕና፣ ሃፍቲ ተፈጥሮ ወዘተ ዝጥምቱ እዮም።
- ✓ ፋይናንስ ትካላት /ኣፍሪካ ማእኸላይ ባንኪ፣ ኣፍሪካ ገንዘብ ፈንድ፣ ኣፍሪካ ኢንቨስትመንት ባንክ/ ዝብሉ ኣመዳድባ ብምሓዝ ስራሕቲ እናፈፀመ ይርከብ።

ካብዚኦም ፍልይ ዝበለ እቶም 7 ኮሚሽናት ቁልፊ ግደ ዘለዎም ዕለታዊ ናይ ምምሕዳር ስራሕቲ ዘካይዱ በቲ ዘዳለውዎ ትልሚ መሰረት ሰፋሕቲ መፅናዕቲ ብምግባር ናብ መራሕቲ ንውሳነ ዘቕርብ ትካልዮ። ዕላማታት ሕብረት ኣፍሪካ

1. ሓድነትን ሕውነትን ሃገራት ንምጉልባት፣
2. ምውሃድ ፖለቲካዊ ማሕበረ ኢኮኖሚያዊ ስርዓት ኣፍሪካ፣
3. ሰላምን ዝተረጋግኦ ድሕንነት ሃገራት ኣፍሪካ የጠናኽር ዝብሉ ኣለዉዎ።

እሞ ተምሃሮ፣ ብዛዕባ ውድብ ሕብረት ምዕራብ ኣፍሪካ፣ ደቡብ ኣፍሪካ ልምዓታዊ ማሕበረሰብ፣ ሓበራዊ ዕደጋ ሃገራት ምብራቕን ደቡብን ኣፍሪካ ከምኡውን ውድብ ሕብረት ኣፍሪካን ሕብረት ኣፍሪካን ዝብሃሉ ኣህጉራዊ ውድባት ብዝምልከት እንታይ ዕላማ ሒዞም ከምተጣየሹን ከምዝሰርሑን ተረዲእኹም ደ? እምበኣርከስ ንጥፈታት ውድብ ሕብረት ምዕራብ ኣፍሪካን (ኢኮኖሚ) ልምዓታዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ደቡብ ኣፍሪካን ብዝምልከት ኣሕፅር ኣቢልኩም ግለፁ። መትከላት ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቕን ደቡብን ኣፍሪካ (ኮሚሳ) ብዝርዝር ግለፁ። ዕላማታት፣ ፍፃመታትን ኣወዳድባን ውድብ ሕብረት ኣፍሪካ ብዝርዝር ግለፁ። ተመያየጡሉ። ኣብዚ ሕዚ እዋን ሕብረት ኣፍሪካ ሒዞም ዘሎ ዕላማን ዝፍፅሞም መደባት ኣመልኪትኩም ተመያየጡ።

ዕዮ ጉጅለ

ተምሃሮ ዋና ቤት ፅሕፈት ውድብ ሓድነት ኣፍሪካ / ሕብረት ኣፍሪካ ኣብ ኢትዮጵያ ምዃኑ ንሃገርና እንታይ ረብሓ ኣለዎ? ውድብ ሓድነት ኣፍሪካ ከመይ ኢሉ ከምእተመሰረተን ከመይ ኢሉ ናብ ሕብረት ኣፍሪካ ከምተቐየረን ተመያየጡ።

መጠቻለሊ

እዚ ውራይ ህዝቢ ዝብል ምዕራፍ አርባዕተ ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ፣ ጎዳእቲ ባህልታትን ልምድታትን፣ ማሕበራዊ ፀገማት፣ ሳዕቤናት ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ፣ ሰናይ ምምሕዳር፣ መሰላት ህፃናትን ደሕንነትን፣ ዓለምለኸባዊ ኢጋርነት መንግስታትን ውድባትን ወዘተ ዝመሳሰሉ ርእስታት ዝሓዘዩ። ኤች.አይ.ቪ ኣብ ደም ዝርከብ ቫይረስ እንትኸውን ካብ ሓደ ሰብ ናብ ካሊእ ሰብ ተላባዳይን ተመሓላላፋይንዩ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብደም ጥራሕ ዝመሓላለፍ ዘይኮነስ ብዖታዊ ርክብውን ካብቶም ቫይረስ ተሸከምቲ ዝኾኑ ሰባት ናብቶም ጥዕያት ሰባት ዝመሓላለፍ እዩ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብ ሓደ ናብ ካሊእ ዝመሓላለፈሎም ዝተፈላለዩ ሜላታት ኣለዉ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ሳዕቤናት ገዲፉ ዝኸይድ ከም ለበዳ እናተመሓላለፈ ዝርከብ ሕማምዩ። ይኹን ደኣምበር ብምንኸኻእን ብምትንፋስን ወዘተ ዝመሓላለፍ ኣይኮነን። ስለዚ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ማሕበራውን ጥዕናውን ፀገምዩ። ኣብዚ ሕዚ እዋን ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ከም ለበዳ እናተጋፍሖ ኣብ ህዝብና ዘብፀሖ ማሕበራ-ኢኮኖሚያዊ ፀገም ከቢድ እዩ። እዚ ስለዝኾነ ድማ እታ ሃገር ክተምፀኦ ዝድለይ ለውጥን ምዕባላን ብኣሉታ እናፀለም ይርከብ። ስለዚ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ስድራ፣ ማሕበራዊ ግልጋሎትን ኢኮኖሚያዊ ልምዓትን ዝፈጥሮ ኣሉታዊ ፅልዋ ዓብዪዩ።

ኣብ ዝተፈላለዩ ብሄር ብሄረሰባትን ህዝብታትን ሃገርና ዝተፈላለዩ ጠቐምትን ጎዳእትን ባህልታትን ልምድታትን ኣለዉ። ንኣብነት ንህፃናት ፀባ ጡብ ኣዶ ምጥጥብን ምትሕልላይን ካብቶም ዝጥቀሱ ሰናይ ማሕበራዊ ሃፍታትና ውሽጢ ይምደቡ። ኣብ ባህልና ጠቐምቲ ልማዳዊ ባህልታት ከምዘለዉ ኹሉ ብጣዕሚ ጎዳእቲ ልማዳዊ ባህልታትውን ኣለዉዮም። እዞም ጎዳእቲ ልማዳዊ ባህልታት ዝበሃሉ ብፍላይ ኣብ ኣዴታት፣ ደቂ ኣንስትዮን ህፃናትን ምስ ጥዕና፣ ስነ ልቦናን ማሕበራዊ ኩነታትን ዝተዛመዱ ፀገማት ይፈጥሩ ዘለዉዮም። ካብዚኦም ውሽጢ ምኽንሻብ ብልዕቲ ህፃናት ደቂ ኣንስትዮ፣ ምኽላፅ ዓንቀር፣ ምፍልፋል ስኒ ባርካይ፣ ምጥባሕን ምውቃጥን ዝመሳሰሉ ይርከብዎም። እዚኦም ድማ ንምትሕልላዮን ሓደጋን ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘቃልፁዮም። እዚኦም ጎዳእቲ ባህልታት ጥራሕ ዘይኮነስ ጎደእቲውን እዮም። ኣብ ኣዴታት ዝፍፀሙ ካልኦት ጎዳእቲ ባህልታትን ልምድታትንውን ኣለዉ። ንኣብነት ትሕቲ ዕድመ መርዓ፣ ምስ ዘይማንዛ ሓዳር ምግባር፣ መዳሕንቲ ምእንታን ክወርድ ከብዲ ኣዶ ብጠስሚ ምድራዝ፣ ዘይተመጣጠነ ምግቢ ወዘተ ጎዳእቲ ልምድታትን ባህልታትንዮም።

ካብዞም ጎዳእቲ ልማዳዊ ባህልታው ውሽጢ እቲ ሓደ ብጣዕሚ ጎዳእን መስካሕካሓይን ‘ምኽንሻብ’ እዩ። ብፍላይ ምስ ደቂ ኣንስትዮ ተዛሚዱ ንምንታይ ‘ምኽንሻብ’ ብሕብረተሰብና ይምረፅ ከምዝነበረ ብዝምልከት ኣብዚ መፅሓፍ ዝተመልከቲ ሓሙሽተ ምኽንያታት ኣለዉ። ይኹን ደኣምበር ኣዝዮም ብዙሓት ጎዳእቲ ሳዕቤናት ኣለዉዎ። ካብዚኦም ውሽጢ ብዙሕ ደም ምፍላሰ፣ ፅርየት ብዝገደሎም መሳርሕታት ምጥቃም፣ ቃንዛን ስቓይን፣ ከምኡውን ቀንዲ መንገዲ ምትሕልላዮ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝመሳሰሉ ይርከብዎም። ምኽላፅ ዓንቀርን ምፍልፋል ድርፃንን (ስኒ ባርካይ)

ካብቶም ጎዳኔቲ ዝበሃሉ ልማዳዊ ባህሊታት ውሽጢ ዝምደቡዮም፡፡ ትሕቲ ዕድመ መርዓውን እቲ ካሊእ ጎዳኔ ልማዳዊ ባህሊ እንትኸውን ምስ ማሕበራዊ መነባብሮ ዝተዛመዱ ፀገማት፣ ምስ ጥዕና ዝተዛመዱ ፀገማት፣ ኢኮኖሚያዊ ፀገማትን ሕጋዊ ክፍተታትን ዝመሳሰሉ ሳዕቤናት ኣለዉዎ፡፡ ጎዳኔቲ ባህሊታትን ልማዳትን ካሊእ ሳዕቤንውን የብፅሑዮም፡፡ ንህፃናት ናብ ጎደና ሓዳርነትን ጎዳና ተመሓዳዳርነትን የቃልገምዮ፡፡ ስለዚ ሕብረተሰብ ብምትሕብባር ኣድልዎ፣ ምግላልን ምዕያፍን ብምውጋድ ከምኡውን ክንክንን ደገፍን ብምሃብ ኣብ ምክልኻል ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ተራ ዜግነታዊ ሓላፍነት ክፃወቱ ይግባእ፡፡ ኣድልዎ፣ ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብብዙሕ መንገዲ ዝግለፅን ዝንፀባረቕን ኾይኑ ስነ ኣእምሮአዊ ፀቕጢ ይፈጥርዮ፡፡ ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብደረጃ ስድራ፣ ኣብ ስራሕን ኣብ ማሕበረሰብን ብተፈላለዩ መልክዑ ክንፀባረቕ ይኸእልዮ፡፡ ስለዝኾነ ድማ ምግላልን ምዕያፍን ሕሙማት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣድልዎውን ብምጅኑ ኣሉታዊ ፅልዎ ኣለዎ፡፡ ስለዚ ግደ ማሕበረሰብ ኣብ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝለዓለዮ፡፡

በዝሒ ህዝቢ ዓለም ካብ ዓመት ናብ ዓመት ብኣያል ናህሪ እናወሰኸ ይመፅእሎ፡፡ እዚ ኣያል ናህሪ ወሰኽ በዝሒ ህዝቢ ብዝተገባዕ መንገዲ እናዓበየ ይኸይድሎ፡፡ ምምጥጣን ኢኮኖሚያዊ ምዕባልን ዕብየት በዝሒ ህዝብን ሃገር ኣገዳሲዮ፡፡ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ሃገራት ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ፀገማት ይፈጥርዮ፡፡ ብፍላይ ድማ ንሃገርና ማእኸል ገይርና እንትንርእይ በዝሒ ህዝቢ ኣብ ተሓራሲ መሬት ምንኣስ ንዘጋጥም ፀገም መንቀሊዮ፡፡ ዓቕን ዘይብሉ በዝሒ ህዝቢ ዓለም ምውሳኽ ዓብዩ እጃም ዘለዉን ኣብ ምዕባይ ዝርከባ ሃገራት እንትኾና ብፍላይ ሃገራት እስያን ኣፍሪካን ዝለዓለ ተራ ኣለዉን፡፡ ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘለዉን ሃገራት ኣብ ማሕበረ ኢኮኖሚያውን ከባብያውን ኩነታት ዓብዩ ፅልዎ ኣለዎ፡፡ ምስዚ ተኣሳሲፍ ከባብያዊ ብርሰት፣ ብርሰት ደን፣ ብሰንኪ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘጋጥም ካብ ዓቕን ንላዕሊ ጋህዲ፣ ብርሰት እንስሳት ዘገዳም፣ ፍግረ መሬትን ምዝባፅ ውሕስና ምግብን ብምኸንያት ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዘጋጥሙ ፀገማትዮም፡፡ ኣብ ሓንቲ ሃገር ዘሎ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ቕልጡፍ እንተኾይኑ እታ ሃገር ዘለዎ ሃፍቲ ኣብ ዝርግሐ ማሕበራዊ ግልጋሎት ስለዝውዕል ዝህሉ ምውህላል ካፒታል ስለዝውሕድ ኢንቨስትመንት ኣብ ምግፋሕ ይውሕድዮ፡፡ ብተወሳኺ ኣብታ ሃገር ዘሎ ህዝቢ ብሰንኪ በዝሒ ዕያል ኣብ ድኸነት ስለዝጥሕል ዘለዎ ናይ ምግባእ ዓቕሚ ትሑት ስለዝኸውን ኢንቨስትመንት ንኸይጋፋሕ ዕንቅፋት ይኸውን፡፡ ብመሰረትዚ ኢንቨስትመንት ትሑት እንተኾይኑ ዝፈጥሮ ዕድል ስራሕ ብተመሳሳሊ ትሑት ይኸውን፡፡ ብኻሊእ ገፅ ብሰንኪ በዝሒ ህዝቢ ኣብ ገጠር ዘጋጥም ሕፅረት መሬትን ካልኦት ጉዳያትን ናብ ከተማ ዝግበር ፍልሰት ተዛሚዱ ኣብ ከተማታት ስራሕ ስእነት ንኸጋፋሕ ምኸንያት ይኸውን፡፡

ሰናይ ምምሕዳር ኩለመዳያዊ ንጥፈትን ተበግሶን መንግስታዊ ኣካላት ዝጠልብን ብዘላቑ መልክዑ ድማ ንዝፍፀሙን ዝተግበሩን ስራሕቲ ዲሞክራሲ ዘገልብትን ልምዳት ዘቀላጥፍን እዩ፡፡ ኣብዚ መፅሓፍዚ ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ኣርባዕተ

መሰረታዊ ቁም ነገራት ዝተመሰረተ ከምዝኾነ ተሓቢሩዮ። ሰናይ ምምሕዳር ኣንጻር ግዕዝይና ብትረት ምንቅስቃስ፣ ንውሳኔ ኣወሃህባ ምእንታን ክሕግዝ ድምፂ ካልኦት ምስማዕ፣ ንሕቶ ሕብረተሰብ ቅልጡፍ ምላሽ ምሃብን ማዕረ መሰል ንኹሉ (ሰብኣዊ መሰላት ምኽባር) ዝበሉ ይርከብዎም። ግልፅነት፣ ተሓታትነት፣ ቅልጡፍ ምላሽ ምሃብ፣ ኣድልዎ ዘይምፍፃም፣ ሕጊ ምኽባር፣ ኣሳታፋይነት፣ ሓባራዊ ምርድዳእ፣ ተኣማንነት፣ ሓላፍነት ምውሳድን ወዘተ መትከላት ሰናይ ምምሕዳር'ዮም። ምርግጋፅ ሰናይ ምምሕዳር ካብዘለዉዎ ረብሓ እቲ ሓደ መሰላት ህፃናት ንኸክበሩ ምሕጋዝ እዩ። ልዕልነት ሕጊ ክኸበርን መሰላት ህፃናት ንኸይገህሱን ዓብዪ መሳርሒ'ዩ። ህፃናት'ውን ክንክንን ሓለዋን ክግበረሎም ይግባእ።

ዕድሚኦም ትሕቲ 18 ዓመት ዝኾኑ ብምልኦም ህፃናት'ዮም ዝበሃሉ። መሰላት ህፃናት ብምልኡነት ክሕለውን ክኸበርን ይግባእ። ኣብ ህፃናት ዝተፈላለዩ ሓደጋት ክበፅሑ ይኸእሉ'ዮም። ካብዚኦም ውሽጢ ድማ ሓደጋ መኪናን እንስሳትን፣ ብሰንኪ ሕማቕ መሓዛ ዘጋጥም ሓደጋ፣ ብኤሌክትሪክ፣ መርዚ (ስሚ)፣ ባርዕ ሓዊ፣ ነቶግትን ዘጋጥሙ ሓደጋታት፣ ብሰንኪ ዝተበከለ ማይ ዘጋጥም ሓደጋ፣ ብሰንኪ ብክለት ኣየርን ከባብን ዘጋጥሙ ሓደጋታት ወዘተ ዝተወሰኑ'ዮም። ስለዚ ህፃናት ሓደጋ ካብ ዘብፅሑ ጉዳያት ምክልኻል ብዝምልከት ሓሙሽተ ዝተፈላለዩ ሚላታት ኣለዉ። ስለዚ ህፃናት ብመሰረት ብሕገ መንግስቲ ዝተረጋገጹሎም መሰላት ብወለዶም፣ ብመዕበይቶም፣ ብሕብረተሰብ፣ ብኣብይተ ትምህርቲ፣ ብመንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት ብዝለዓለ ብርኪ ሓለዋን ክንክንን ክግበረሎም ይግባእ። ድጋፍን ከለላ ሕጊ'ውን የድልዮም'ዩ። መሰላት ህፃናት ንክሕለዉን ህፃናት'ውን ክንክን ንኸግበረሎምን ውዳበ ኣገዳሲ'ዩ። ንኣብነት ውዳበ ፓርላማ ህፃናት ዓብዪ ረብሓ ኣለዎ። ስለዚ ኣብይተ ትምህርቲ ዝለዓለ ተራ ኣለዎም። መሰላት ህፃናት ምኽባር ካብቶም ክትግበሩ ዝግብኦም ሰብኣዊ መሰላት ውሽጢ ዝምደብ'ዩ።

ሰብኣዊ መሰላት ዝበሃሉ ደቂ ሰባት ብተፈጥሮኦም ሰባት ብምዃናም ጥራሕ ዝህልዎም መሰል'ዩ። ስለዝኾነ ድማ ደቂ ሰባት ብተፈጥሮኦም ሰባት ስለዝኾኑ ጥራሕ ዝሕለወሎም መሰል'ዩ። እዚ ማለት ደቂ ሰባት ብሰብኣዊ ክብሮም ኣይበላለፁን፣ ኩሎም ደቂ ሰባት ብሰብኣዊ ተፈጥሮኦም ማዕረ ክብሪ ይግብኦም። ሰብኣዊ መሰል ማለት ደቂ ሰባት ብዘርኡ፣ ብቋንቋ፣ ብቀለም (ሕብሪ ቆርበት)፣ ብማሕበራዊ ኣመፃፅኣ፣ ብዖታ፣ ብዓሌት፣ ብፖለቲካ ወይድማ ካልኦት ኣረኣእያታት፣ ብኹነታት ቁጠባዊ ዓቕሚ፣ ብዕድመ፣ ኩነታት ጥዕና ይኹን ብካልእ ምኽንያታት ኣፈላላይ ከይተገበረሎም ብሓባር ዝተዓደልዎም እዮም።

ውድብ ሕብረት ኢኮኖሚያዊ ልምዓት ማሕበረሰብ ምዕራብ ኣፍሪካ (ኢኮዋስ) ዓሰርተ ሽዱሽተ ኣባል ሃገራት እንትህልውዎ ልምዓታዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ደቡብ ኣፍሪካ (ሳድክ) ድማ ዓሰርተ ኣርባዕተ ኣባል ሃገራት ኣለዉዎ። ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቕን ደቡብን ኣፍሪካ (ኮሚሳ) ድማ ዒስራን ሓደ ኣባል ሃገራት ኣለዉዎ። ውድብ ሕብረት ኣፍሪካ 25 ግንቦት 1963 ዓ.ም.ፈ ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ዝተጣየሸ እንትኸውን ብ2002 ዓ.ም.ፈ ናብ ሕብረት ኣፍሪካ ተሰጋጊሩ።

ማህደረ ቃላት

ቁልፌ ቃላት	ትርጉም / መብራህርሂ
1 ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ HIV/AIDS	ሕግም ንምክልኻል ዘኸኸል ተፈጥሮአዊ ዓቕሚ ወዲሰብ ዘዳኸም ቫይረስ - Human Immunodeficiency Virus / Acquired Immunodeficiency Syndrome
2 ምግላልን ምፅያፍን	ብሰላምታ፣ ምትንኸኻፍን ትንፋስን ሕግም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝመሓላፍ ስለዝመስሎም እዚ ቫይረስ ኣብ ደሞም ንዘለዎም ሰባት ንዘይምቕራብን ንዘይምልዕዓልን ዝግበር ኣካላውን ስምዒታውን ምልክታት
3 ባህላዊ ልምድታት	ምስ ሃይማኖታውን ልማዳውን ስርዓት መነባብሮ ዝተኣሳሰሩ ዝውቱር ተግባራትን ባህልታትን
4 ምኸንኻብ	ብምኸንያት ባህላዊ እምነታትን ልምድታትን ዝግበር ምትልታል ብልዕቲ (ምግራዝ)
5 ድርግን	ስኒ ፀባ ወይድማ ስኒ ባርካይ እናተብሃለ ዝፍለጥ
6 ዓንቀር	ኣብ ጉሮሮ ላዕለዎይ ክፍሊ ንታሕቲ ተንጠልጠሊ ዝበቁል ልሰሊስን ንእይኸተይን ኣካል
7 ትሕቲ ዕድመ መርዓ	ደቂ ኣንስትዮ ትሕቲ 18 ዓመት ዕድመኣን ምምርዓው
8 ምውቃጥ	ኣብ ግንባር፣ ክሳድ፣ ድርግን ስኒ፣ ኢድን ኣካላትን ብዘይለቅቕ ፀሊም ሕብሪ ምፅብባቕ
9 ምጥባሕ	ኣብ ግንባር፣ ምፅጉርትን ቅርንብ (ቅንድብ) ዓይንን ዝግበር ምትልታል
10 ጎደና ሓደርቲ	ኣብ ጎደና ውዲሎም ኣብ ጎደና ዝሓድሩ ህፃናት
11 ጎደና ተመሓዳደርቲ	ኣብ ጎደና ውዲሎም ናብ ገዛ ዝምለሱ ህፃናት
12 ትልሚ ዕብየትን ትራንስፎርሚሽንን	መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብ 2003 — 2007 ዓ.ም ንኸትግበር ዝተዳለወ ትልሚ ዕብየትን ልምዓትን
13 ሽቶ / ሽቶታት	ዝምዝገቡ ውፅኢታትን ዝበፀሑ ዕላማታትን

14 ሰናይ ምምሕዳር

ብኹሉ መዳይ ዝተማልአ ሓባራዊ ምርድዳእ ማእኸል ዝገበረ ግልፂ፣ ፅቡቕ፣ ቅኑዕ፣ ፍትሓዊ፣ ማዕረ፣ ስሉጥ፣ አሳታፋይ፣ ቅልጡፍን ስሉጥን ግልጋሎት፣ ዲሞክራሲያዊ፣ ተበፃሓይ፣ ተአማንነትን ተሓታትንትን ዘንገሰ ከምኡ'ውን ልዕልነት ሕጊ ዘረጋገፀን ስርዓት ምምሕዳር ኣብ ኩሉ መዳይ መሓውር መንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት እንትህልው ዝግለፅዩ

15 ዲሞክራሲ

ዲሞን ክራሲን ዲሞክራሲ ካብዝብሉ ክልተ ቃላት ግሪክ ዝተወሰደዩ። ዲሞ ዝብል ቃል ግሪክ ትርጉሙ ህዝቢ ማለት እንትኸውን ክራሲ ዝብል ቃል ግሪክ ድማ ትርጉሙ አገዛዝአ ማለት'ዩ። ስለዚ ዲሞክራሲ ዝብል ቃል ግሪክ ህዝባዊ ምምሕዳር ማለት'ዩ።

16 ግልፅነት

ትካላት መንግስቲ፣ ሰበስልጣን መንግስትን ሰራሕተኛታት መንግስትን ውሳኔ አወሃህባ ከይዲ ነቶም ዝምልከቶም ሰባት ብዝርድኦም ብዝፈጥልዎን መንገዲ ዝካየድ'ዩ። ከምኡ'ውን አሰራርሓ መንግስታዊ ትካላት ብዝምልከት ንህዝቢ ብቐፅ ሓበሬታ ዝወሃብ እንተኾይኑ ግልፅነት ዘለዎ ምምሕዳራዊ ስርዓት'ሎ ማለት'ዩ። ፈፀምቲ ኣካላት ብዝተውሃቦም ስልጣን መሰረት ምስራሕን ሀብትን ኣገልግሎትን መንግስቲ ፍትሓዊ ብዝኾነ መንገዲ ንዝምልከቶ ኹሉ ምክፍፋልን ምብፃሕን አለዎም። ዝህብዎ ዝኾነ ዓይነት ውሳኔ ወይድማ ትእዛዝ'ውን ብግልፅን ሕጊ ወይድማ ከም ኩነታቱ ደንቢ ብዝእዝዙ መሰረት ጥራሕ ክፍፅሙ አለዎም። ብተወሳኺ'ውን ግልፅነት እንትበሃል እቶም ብዝወሃብ ውሳኔ ወይድማ ትእዛዝ ዝጉድኡ ሰባት ብቐጥታ ብዛዕባ ከይዲ ውሳኔ ትእዛዝን መረዳእታን ክረኽቡ አለዎም ማለት'ዩ።

17 ልዕልነት ሕጊ

ስልጣን መንግስቲ ኣግባብ ብዘለዎ ስርዓት ብዝተሓንፀፀ ብናይ ፅሑፍ ሕጊ ጥራሕ ክካየድ ምግባር ማለት እዩ። እዚ ትርጉም ናይ መንግስቲ ስልጣን ከምዝደለኻዮ ብዘይምንም ስርዓት ዝካየድ ከም ዘይኮነ ዝሕብር እዩ። ብተወሳኺ'ውን እዙይ ትርጉም ስልጣን መንግስቲ ብኣግባቡ ብሕጊ ተዘርዘሩ ክቐመጥ ከምዘለዎ ዘመላኸት እዩ። ዝኾነ ሰብ ኣግባብ ብዘለዎ ኣካል ዝተደንገገ ሕጊ እንተዘይጥሒሱን ኣግባብ ብዘለዎን ኣብያተ ፍርዲ እንተዘይተወሲኑዎ ኣብ ኣካሉ ይኹን ኣብ ንብረቱ ጉድኣት ኣይበፅሖን።

18 መሰላት ህፃናት	አብ ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት ዝተቐመጡ ጉዳያት እንተይተሸራረፉ ክትግበሩን ብዝበለፀ ግና ህፃናት ካብ ዓመፅ፣ ምዝመዛን ምግሃስን ክሕለዉ ምግባር
19 ደሕንነት ህፃናት	ህፃናት በደላትን ግፍዕን ከምኡ'ውን ምዝመዛን ንክይበፅሑም ዝግበር ክትትልን ምክልኻልን
20 በዝሒ ህዝቢ	አብ ሓደ ሃገር አብ ከተማን ገጠርን ካብ ውልደት ጀሚሩ ብህይወት ዝነብር ጠቕላላ ህዝቢ ተቐጺሩ ዝፍለጥ በዝሒ ኣሃዝ መግለጺ'ዩ።
21 ፀቕጢ ህዝቢ	አብ ሃገር ወይድማ ክልል ዝርከብ ህዝቢ ንጠቕላላ ሽፋን መሬት እንትምቀል ኾይኑ ብትርብዒት ኪሎ ሜትር ወይድማ ማይል ዝግለፅ'ዩ።
22 ፍግረ መሬት	ዝናብ እንትወቕዕ አብ ላዕለዋይ ክፋል መሬት ዝርከብ ሓመድ እናንሕጎሐ ፅርግርግ ኣቢሉ እንትወስዶ ማለት'ዩ። ላዕለዋይ ልሙዕ ሓመድ ብውሕጅ ይኩን ብንፋስን ተፀሪጎ እንትጉሕንሕ ማለት'ዩ።
23 ውሕስና ምግቢ	ኩሎም ዜጋታት ኩሉ ጊዜ ብኣካል፣ ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ትሕዝቶኡ ዝተማልኡ፣ እኹልን ብቑዕን ምግቢ ዘለዎን ጥዕንኡ ዝተሓለወ መነባብሮ እንትህሉ'ዩ።
24 ሰብኣዊ መሰል	ደቂ ሰባት ሰብ ብምኳኖም ጥራሕ ዝህለዎም መሰል ማለት'ዩ። ሰብ ብሰብኣዊ ኹብሩ ኣይበላለፅን፣ ኹሉ ብሰብኣዊ ተፈጥሮኡ ማዕረ ክብሪ ይግብኦ፣ ካብዝብል መሰረታዊ ኣመለኻክታ ዝፍልፍል እዩ። ደቂ ሰባት ብዘርኢ፣ ብቋንቋ፣ ብቀለም፣ ብማሕበራዊ ኣመፃፅ ኦ፣ ብዖታ፣ ብዓሌት፣ ብፖለቲካ ወይድማ ካልኣት ኣመለኻክታ፣ ብኹነታት ቁጠባዊ ዓቅሚ፣ ብዕድመ፣ ኩነታት ጥዕና ይኹን ብካልእ ምኽንያት ኣፈላላይ ክይተገበረሎም ብሓባር ዝተዓደልዎም እዮም። ሰብኣዊ ዝብል ቃል ሰብ ምኳን ዘመላኸት እንትኾን እዚ ድማ ተፈጥሯዊ'ዩ። እዚኦም ባህሪያት ናይ ምሕሳብ፣ ምዝራብ፣ ብነፃነት ናይ ምንባር ድልዎትን ዝመሳሰሉን እንትኾኑ ንምህላው ሰብኣዊ መሰላት ኣውራ ምኽንያታት እዮም።
25 ኢጋድ Intergovernmental Authority on Development (IGAD)	ሽዱሽተ ሃገራት ብኣባልነት ዝርከባሉ ብ1986 ዓ.ም.ፈ ዝተጣየሸን ቤት ፅሕፈቱ ኣብ ጂቡቲ ዝገበረ ኢጋርነት በይነ - መንግስታት ሃገራት ምብራቕ ኣፍሪካ ኣብ ልምዕት

<p>26 መድረሽ ሃገራት ተፋሰስ ናይል (Nile Basin Initiative)</p>	<p>ዓሰርተ ሃገራት ማለት ብሩንዲ፣ ኮንጎ ዲሞክራቲክ ሪፐብሊክ፣ ግብፂ፣ ኤርትራ፣ ኢትዮጵያ፣ ኬንያ፣ ፍዋንዳ፣ ሱዳን፣ ታንዛኒያን ኡጋንዳን ብአባልነት ዝርከቡሉዮ።</p>
<p>27 ግዕዝይና</p>	<p>ብልሽውና፣ ጉቦን መማለድን ምቕባል፣ ብዝምድናን ካልኦት ውልቃዊ ርክባትን ተመስሪትካ ምስራሕ፣ ዘይግብአካ ጥቕሚ ምርካብን ዘይናትካ ንብረት ምውሳድን፣ ሰዓት ስራሕን ሓላፍነትካን ብዘይአግባብ ምጥቃም፣ ውልቃዊ ረብሓ ምቕዳም</p>
<p>28 ውድብ ኢኮኖሚያዊ ማሕበረሰብ ሃገራት ምዕራብ አፍሪካ (ኢኮዋስ)</p>	<p>16 ሃገራት ምዕራብ አፍሪካ ማለት ቤኒን፣ ቡርኪናፋሶ፣ ኬፕቨርዴ፣ ኮትዲቮር፣ ጋምቢያ፣ ጋና፣ ጊኒ፣ ጊኒ ቦሳዎ፣ ላይቤርያ፣ ማሊ፣ ኒጄር፣ ናይጄርያ፣ ሰኔጋል፣ ማውሪታንያ፣ ሴራሊዮንን ቶጎን ዝሓቆፈ ኢኮኖሚያዊ ሕብረትዮ።</p>
<p>29 ኮሚሳ (COMESA)</p>	<p>5 ሕዳር 1993 ዓ.ም.ፈ ኣብ ካምፓላ - ኡጋንዳ ብሕጊ ፀዲቐ ድሕሪ ሓደ ዓመት 8 ታሕሳስ 1994 ዓ.ም.ፈ ኣብ ሊሎንግዌ - ማላዊ ብዕሊ ዝተጣየሸን 21 ኣባል ሃገራት ዘለዉዎ ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቕን ደቡብን አፍሪካ እዮ።</p>
<p>30 ው.ሕ.መ.ዓ (UN)</p>	<p>ድሕሪ ካልኣይ ኩናት ዓለም ብ1945 ዓ.ም.ፈ ዝተጣየሸ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም</p>
<p>31 ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት</p>	<p>ብ1949 ዓ.ም.ፈ ዝወፀ ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ኣመልኪቱ ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዝፀደቐ ሕጊ እንትኸውን ኣብ 1970ታት ኣብ ጄኔቭ ምርድዳእ ዝተገብረሉዮ።</p>

© MOE, Not to be

መጠቻ ለሊ ሕቶታት

ሀ. ነዞም ዝስዕቡ ሓሳባት ትኽክል እንተኾይኖም “ሓቂ” ትኽክል እንተዘይኮይኖም ድማ “ሓሶት” እናበልኩም መልሲ ሃቡ።

1. ኣብ ኣፍሪካ ዘለዎ ከባብያዊ ውዳበታት ዝተቐላጠፈ ልውውጥ ንግዲ ኣብ ምፍጣር ምችው ባይታ እናፈጠራ እየን።
2. መሰል ህፃናት ንምርግጋፅ ካብ ህፃናት ባዕሎም ዝግበር ቃልሲ ፍሉይ ጠመተ ዝወሃቦ እዩ።
3. ኮምፒዩተር ምፅዋት ካብቶም ኣብ ንህፃናት ሓደጋታት ዘበፀሑ ጉዳያት እቲ ዝዓበየዩ።
4. ሕብረት ኣፍሪካ ዝሓዞም ዕላማታትን መትከላትን ካብቲ ቅድም እንትብል ዝነበረ ውድብ ሕብረት ኣፍሪካ ኣፈላላይ ኣለዎ።
5. ኣብ ምቁፅፃርን ምክልኻልን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ብዘላቕነትን ብዘተኣማምንን መንገዲ ንምትግባር ካብ ሕብረተሰብ ዝለዓለ ግደን ሓላፍነትን ትፅቢት ይግበር።
6. ኣብ ሃገርና ከባብያዊ ብርሰት ብምህላው ብገፊሑ መንቀሊ ምኽንያት ድርቅን ጥምየትን እናኾነ ይርከብ።

ለ. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ካብዝተውሃቡ መማረጺ መልስታት እቲ ዝሓሸን ዝበለፀን መልሲ ምረፁ።

1. ብሰንኪ ስእነት (ሕፅረት) ሰናይ ምምሕዳር ካብ ዘጋጥሙ ፀገማት ዝስዕቡ/ቡ ይርከቡ/ቡ፡

ሀ. ግዕዝይናን ብልሽውናን	ለ. ሕድሕድ ኩናት
ሐ. ምግፋሕ ድኽነት	መ. ኩሎም መልሲ እዮም
2. ካብዞም ዝስዕቡ ከባብያዊ ትካላት እቲ ዝሓሸ ምዕባል ዘለዎ ውዳብ

ሀ. ሳድክ	ለ. ኢኮኖሚ	ሐ. ኮሚሳ	መ. ኢጋድ
--------	---------	--------	--------
3. ቅድም እንትብል መማረጺ ስምምዕነት ንግዲ (Preferential Trade Area) እናተብሃለ ይፅዋዕ ዝነበረ ውዳብ መን እዩ?

ሀ. ሳድክ	ለ. ኢኮኖሚ	ሐ. ኮሚሳ	መ. ኢጋድ
--------	---------	--------	--------
4. ካብዚ ንታሕቲ ካብዝተገለፁ ሓዲኦም መትከል ውዳበታት ሓለዎ ህፃናት ኣይኮነን።

ሀ. ፀገማት ብሓባር ምፍታሕ	ለ. ነፃን ግልፅን ኮይንካ ሓሳብካ ምግላፅ
ሐ. ሕገ መንግስታዊ መሰል ምኽባር	መ. ከባቢኦምን ባህሎምን ዘድንቹ ምግባር
ሰ. ኩሎም መልሲ እዮም	ረ. መልሲ የለን

5. ዝርግሐ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብዝበዝሐ ዝርከበሉ ከባቢ / ዞባ / አፍሪካ አየናይ'ዩ?

- ሀ. ምብራቕ አፍሪካ ለ. ደቡብ አፍሪካ
- ሐ. ምዕራብ አፍሪካ መ. ሰሜን አፍሪካ ሰ. ማእከላይ አፍሪካ

ሐ. ኣብ ትሕቲ “ሀ” ንዘለዉ ምስ ኣብ ትሕቲ “ለ” ዘለዉ ኣዛምዱ

“ሀ”

“ለ”

- 1. ኮሚሳ ሀ. ምዕራብ አፍሪካ
- 2. ሳድክ ለ. ምብራቕ አፍሪካ
- 3. ኢኮዋስ ሐ. ደቡብ አፍሪካ
- 4. ኢጋድ መ. ኣዲስ ኣበባ
- 5. ሕብረት አፍሪካ ሰ. ማእከላይ፣ ደቡብን ምብራቕን አፍሪካ

መ. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ቅኑዕን ትኸክልን ዝኾነ ምሉእ መልሲ ሃቡ

1. ኣብ አፍሪካ ዝርግሐ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝተጋፍሐሉ ምኽንያት ዝምልከቱ ሰለስተ ነጥብታት ፀሓፉ።
2. ሳዕቤን ቅልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ክልልና ዝምልከቱ ጉዳያት ወይድማ ምኽንያታት ሰለስተ ነጥብታት ፀሓፉ።
3. ሓለዎ ህፃናት እንታይ ማለት እዩ? ንምንታይ የድልይ? አርባዕተ ምኽንያታት ግለፁ።
4. ኣብ ከባቢኹም ንሰናይ ምምሕዳር ዝፃበኡ ሰለስተ ጉዳያት (ነጥብታት) ግለፁ።
5. ሃገርና ኢትዮጵያ ምስ ውድብ ሕብረት አፍሪካ ከመይ ዝበለ ምትእስሳር ኣለዎ?

